

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Liikunta

Liikunta ja tasa-arvo 2011

Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:33

Salla Turpeinen, Jaana Jaako,
Anna Kankaanpää, Matti Hakamäki

Liikunta ja tasa-arvo 2011

Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:33

Salla Turpeinen, Jaana Jaako, Anna Kankaanpää, Matti Hakamäki

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Erja Kankala, opetus- ja kulttuuriministeriö
Kannen kuva / Pämbild: Juha Tuomi, www.rodeo.fi
Kopijyvä Oy 2011

ISBN 978-952-263-073-5 (nid./hft.)
ISBN 978-952-263-074-2 (PDF)
ISSN-L 1799-0343
ISSN 1799-0343 (painettu/print)
ISSN 1799-0351 (PDF/Online)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja / Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2011:33

Tiivistelmä

Tämä selvitys on jatkoa vuonna 2005 ilmestyneelle Tasapeli-työryhmän muistiolle sekä siihen liittyneelle tilasto-osalle Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa. Tässä raportissa kuvataan sukupuolten tasa-arvon nykytila ja vertaillaan tuoreita tietoja vuoden 2005 julkaisujen tietoihin. Työn sisältöalueita ovat fyysinen aktiivisuus ja liikunta, huippu-urheilu, liikunnan talous, päätöksenteko ja johtaminen sekä kuntien liikuntapolitiikka. Lisäksi kirjataan sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi tehtyjä toimenpiteitä liikunnan alalla. Uutta näkökulmaa tuodaan mukaan esimerkiksi esittelemällä konkreettisesti sukupuolivaikutusten arviointia. Raportin tarkoituksena on tuottaa kokonaiskäsitys sukupuolten asemasta liikunnassa sekä tarjota aineksia pyrkimyksille suunnitella, ohjata ja johtaa tulevaa kehitystä.

Sukupuolten erot fyysisessä aktiivisuudessa alkavat muodostua noin 3-vuotiaasta alkaen ja jatkuvat samansuuntaisina murrosikään saakka. Lapsuudessa pojat ovat aktiivisempia kuin tytöt. Eroja on niin liikunnan määrässä, useudessa kuin intensiteetissäkin. Nuoruudessa sukupuolten erot alkavat tasoittua. Aikuisena naiset ovat aktiivisempia kuin miehet – eli ottavat enemmän askelia. Ikääntyessä erot jälleen tasaantuvat.

Kaikenikäiset pojat osallistuvat tyttöjä useammin urheiluseuratoimintaan. Pojilla on keskimäärin useampia harjoituskertoja viikossa ja yksi harjoitus kestää keskimäärin pidempään. Myös miehet osallistuvat enemmän urheiluseuratoimintaan kuin naiset. Organisoituun liikuntaan osallistuminen on yleistynyt viime vuosina enemmän tytöillä ja naisilla kuin pojilla ja miehillä, joten sukupuolten ero on kaventunut. Naiset käyttävät miehiä enemmän yksityisten yritysten liikuntapalveluita. Yksityisten liikuntapalvelujen käytöstä on vasta vähän tietoa. Sekä miesten että naisten yleinen fyysinen aktiivisuus on vähentynyt ja organisoituun toimintaan osallistuminen lisääntynyt.

Harrastetuissa lajeissa on selkeitä eroja. Poikien kolme suosituinta lajia ovat jalkapallo, jääkiekko ja salibandy. Tyttöjen lajiharrastusten osalta eri tutkimusten tulokset vaihtelevat. Jotkut lajit ovat selkeästi sukupuolittuneita. Jatkossa tulisi luoda edellytyksiä molempien sukupuolten osallistumiselle eri lajeihin. Jalkapallo ja jääkiekko ovat esimerkkejä perinteisesti miehisisistä lajeista, joissa on pystytty merkittävästi lisäämään tyttöjen määrää viime vuosina.

Miehet ovat enemmistönä liikunnan päätöksenteossa ja johtotehtävissä. Naisia on erityisen vähän luottamusjohdossa. SLU-yhteisön hallitusten jäsenistä 27 % on naisia, toi-

minnanjohtajista 24 % ja puheenjohtajista 15 %. Lajiliittojen hallitusten jäsenistä 24 % on naisia, toiminnanjohtajista 25 % ja puheenjohtajista 11 %. Naisten osuus on kasvanut 15 vuoden aikana. Kuntien johtavista liikunnan viranhaltijoista 31 % on naisia. Etenkin liikuntatoimenjohtajissa naisten osuus on kasvanut viime vuosikymmeninä. Liikuntaa käsittelevien lautakuntien kokoonpanoissa 48 % on naisia. Tasa-arvolaki on tuonut lisää naisia kuntien päätöksentekoon. Molempien sukupuolten osallistumista päätöksentekoon tulee jatkossa tukea ja naisten urakehityksen edistämisen toimenpiteitä jatkaa.

Sukupuolivaikutusten arviointien tekeminen on kuntien liikuntatoimissa vielä harvinaista. Sukupuolivaikutusten arvioinneilla pystytään tekemään toimenpiteitä näkyväksi. Sukupuolittain eriteltyjen tilastotietojen saatavuudessa on paljon puutteita niin valtion, kuntien, järjestöjen kuin tutkimuksenkin tasolla.

Tasa-arvoajattelun tulisi siirtyä lähtemään yhä enemmän ruohonjuuritasolta, sieltä missä liikunnan sukupuolijärjestystä aletaan ensimmäisenä tuottaa. Ajattelun tulisi lähteä tytöistä ja pojista, äideistä ja isistä. Kansallisessa liikuntapolitiikassa ja organisaatioiden ohjelmissa tulisi olla uskottavasti kuvattuna vaikutusmekanismit, joilla tavoiteltuun tilanteeseen päädyttäisiin. Selvitys osoittaa, että kohdennetuilla toimenpiteillä ja resursseilla sekä poliittisella tahdolla asioihin on mahdollista saada muutoksia. Se, mitä halutaan tehdä, on toimijoiden oma valinta.

Sammandrag

Denna utredning är en fortsättning till Jämmt spel -arbetsgruppens promemoria och samhörande separat rapport och statistikdel ”Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa”. Denna rapport beskriver det nuvarande tillståndet av jämställdheten mellan könen och jämför de nya uppgifterna med informationen i publikationerna från år 2005. Nytt perspektiv införs till exempel genom att på ett konkret sätt framföra hur man bedömer könskonsekvenser. Syftet med rapporten är att framställa en helhetsuppfattning om könens ställning inom idrott och motion och att komma med byggstenar till strävan för att planera, styra och leda framtida utveckling.

Könsskillnader i fysisk aktivitet börjar formas hos cirka treåriga barn och utvecklingen fortsätter likriktad ända fram till pubertetsåldern. Under barndomen är pojkarna mer aktiva än flickorna. Skillnader syns både i mängd och täthet samt i intensiteten av fysisk aktivitet. I vuxen ålder är kvinnor mer aktiva än män, dvs. de tar fler steg. Hädanefter utjämnas skillnaderna åter mot ålderdomen.

Pojkar deltar i alla åldrar oftare än flickor i idrottsföreningars verksamhet. Pojkarna har i genomsnitt fler träningspass per vecka än flickorna och pojkarnas enskilda träningspass är i genomsnitt längre. På motsvarande sätt är män mer aktiva i idrottsföreninglivet än kvinnor. Deltagandet i organiserad idrott har under de senaste åren blivit vanligare hos kvinnor och flickor än hos män och pojkar, vilket betyder att könsskillnaderna har minskat. Kvinnor utnyttjar oftare idrotts- och motionstjänster erbjudna av privata företag. Tillsvidare har vi bara mycket lite kunskap om privata sektorn inom idrott och motion. Hos både män och kvinnor har den allmänna fysiska aktiviteten minskat medan deltagandet i organiserad verksamhet har ökat.

Det finns tydliga könsskillnader i vilka idrottsgrenar man håller på med. Pojkarnas tre favoritgrenar är fotboll, ishockey och innebandy. Forskningsresultaten angående flickors favoritgrenar varierar. Vissa idrottsgrenar är klart könsbundna. Man borde kunna bryta grenbunden stereotypi och skapa förutsättningar för bägge könens deltagande. Fotboll och ishockey är exempel på traditionella manliga idrottsgrenar, vilka under de senaste åren har lyckats locka betydligt mera flickor än förr.

Männen har majoritet inom idrottens beslutsfattande och ledning. Det finns speciellt få kvinnor i förtroendeuppdrag. I Finlands Idrotts (SLU) sammanslutning som helhet är 27 % av styrelsemedlemmarna, 24 % av verksamhetsledarna och 15 % av ordförandena kvinnor. Av grenförbundens styrelsemedlemmar är 24 % kvinnor, av verksamhetsledarna 25 % och av ordförandena 11 %. Antalet kvinnor i ledande uppdrag har ökat under de senaste 15 åren. I kommunerna är 31 % av ledande tjänsteinnehavare inom idrott kvinnor. I synnerhet bland idrottsdirektörer har kvinnornas andel ökat under de senaste årtiondena. I de nämnder som behandlar idrottsfrågor är 48 % av medlemmarna kvinnor. Jämställdhetslagen har lett till fler kvinnor i det kommunala beslutsfattandet. I framtiden bör man understöda bägge könen deltagande i beslutsfattandet och fortsätta med åtgärder som främjar kvinnornas karriärutveckling.

Det är tillsvärdare sällsynt att man bedömer könskonsekvenser i kommunernas idrottsväsende. Genom att bedöma könskonsekvenser kan man göra åtgärderna synliga. Tillgängligheten av könsfördelade statistikuppdrag är knapp både på den statliga och kommunala nivån, samt på idrottsorganisations- och forskningsnivå.

Jämställdhetstänkandet borde flyttas alltmer till gräsrotsnivå där man först börjar producera könsordning inom idrott och fysisk aktivitet. Tänkandet borde utgå från flickor och pojkar, från mammor och pappor. Det nationella idrottspolitiska programmet och organisationernas program borde innehålla trovärdigt beskrivna verkningsmekanismer, med vilka man kommer fram till den eftersträfvade situationen. Denna utredning har bevisat att det är möjligt att ändra situationen med fokuserade åtgärder, allokerade resurser och politisk vilja. Det är upp till aktörerna vad man önskar att göra.

Summary

This report is a follow-up for the 2005 work group “Draw” (Tasapeli) memo and to its statistical part “Men and women in sports in numbers”. This report describes the current state of gender equality, and compares new information to the facts presented in 2005. New points of views are brought in by, for example, describing gender impact assessment. The purpose of the report is to produce general impression of gender status in sport and offer ideas for the efforts of planning, directing and leading future development.

The gender differences in physical activity begin to develop from about age of three and continue to do so until teenage. Boys are physically more active than girls are in childhood. There are differences in the amount, frequency, and intensity of physical activity. The differences begin to level off in adolescence. Women are physically more active than men in adulthood as they take more daily steps. The differences level off again when people age.

Boys participate in sports club activity more often than girls do in all age groups. On average, boys have more practices a week and one session lasts longer. Also men participate in sports club activities more than women do. Women and girls’ participation rates in organized sports club activity have risen over the last few years more than men and boys’, therefore the margin between genders has decreased. Women use sports services provided by the private sector more than men do. However, there is only a little information of the sports’ private sector. Both men and women’s physical activity levels have decreased, and participation in organized activities has increased.

There are clear differences in the participated sports. Three most popular sports for boys are football, ice hockey and floorball. The results for girls differ in different studies. Some sports are clearly gender related. Gender related stereotypes in sports should be demolished and prerequisites should be created so that both genders could participate in all sports. Football and ice hockey are examples of sports that have traditionally been men-oriented, but the number of female participants over the last years has increased.

Men form the majority in physical activity decision-making and leadership roles. Women are particularly scarce in elected leadership positions. Women account for 27 % of the Finnish Sport Federation (SLU) community administrative board, and 24 % of its executive directors and 15 % of chairpersons are women. Administrative boards of National governing bodies consist of 24 % women, with 25 % of executive directors and 11 % of chairpersons women. The number of women has increased during the last 15 years. Thirty-one percent of the leading municipal officials in sports are women. In particular, the

amount of female municipal sport directors has increased over the past few decades. Sports councils consist of 48 % women. The law of equality has increased the number of women in municipality decision-making. The participation of both genders in decision-making needs to be encouraged in the future, and the enhancement of women's career development needs to be continued.

It is still rare to make gender impact assessments in municipal sport councils. Gender impact assessments can give evidence to the performed operations. There are serious deficiencies in the accessibility of gender based statistical information in government, municipality, organization and research levels.

Equality thinking should be changed to begin at the grass root level, where sport's gender order is first produced. Thinking should begin from girls and boys, mothers and fathers. National sport politics and organisation programmes should include plausible effective mechanisms that would enable the described situation. This report has proved that with allocated actions and resources as well as political will-power it is possible to accomplish changes. It is the actors own decision what they want to do.

Esipuhe

Sukupuolten välinen tasa-arvo on suomalaisen yhteiskunnan perusarvo ja sen edistäminen on ollut kiinteä osa liikuntapolitiikkaa jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Samanaikaisesti läsnä olevan tasa-arvon ideologian kanssa on tunnistettu myytti suomalaisesta tasa-arvosta. Suomea pidetään tasa-arvon mallimaana ja tasa-arvon ajatellaan jo toteutuneen. Totta on, että olemme muodollisesti tasa-arvoinen yhteiskunta, sukupuolikiulu on työelämässä ja liikuntaan osallistumisessa kutistunut ja Suomi on tasa-arvovertailujen kärkipäässä. Kuvitelmat tasa-arvon toteutumisesta ovat kuitenkin harhaa. Meillä on edelleen epätasa-arvoa useilla osa-alueilla, ja se on myös siirtynyt alueilta toisille. Sukupuolijärjestelmää onkin kuvattu metaforalla monipäisestä lohikäärmeestä, joka kasvattaa aina uuden pään katkenneen tilalle.

Samansuuntaisesti yleisen tasa-arvotilanteen kanssa naisten ja tyttöjen asema on parantunut myös liikunta-alalla. Tämän käsillä olevan tilannekatsauksen mukaan naisten osuus liikunnan johto- ja päätöksentekotehtävissä on noussut, mutta miehet ovat vallankahvassa edelleen enemmistönä. Huolestuttavin tilanne on lajiliittojen johdossa. Naisten tasa-arvoinen osallistuminen johtamiseen on tärkeää niin oikeudenmukaisuuden, resurssien hyödyntämisen kuin eriävien intressien näkökulmasta tarkasteltuna. Liikuntaan osallistumisessa tytöt ovat kuroneet kiinni eroa poikiin, mutta ovat edelleen poikia fyysisesti passiivisempia kaikissa ikäryhmissä. Tämä on huolestuttavaa paitsi terveydellisistä ja sosiaalisista syistä, mutta myös suomalaisen huippu-urheilun näkökulmasta katsottuna. Raportti avaa näkymiä myös muille valikoiduille osa-alueille, kuten koulumaailmaan, huippu-urheiluun, valmennukseen sekä talouteen.

Tasa-arvo on ajankohtainen aihe niin Suomessa kuin maailmalla. Selkänöja liikunnan tasa-arvotyölle onkin vahvempi kuin koskaan aikaisemmin. EU komissio kannustaa ottamaan tasa-arvoasiat huomioon liikunta-alalla EU:n tasa-arvostrategian 2010-2015 puitteissa sekä nostaa erityiseksi painopisteeksi naisten johtajuuden edistämisen. Euroopan neuvosto työstää parhaillaan suosituksia jäsenmaille sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseksi liikunta-alalla. Suomen Liikunta ja Urheilu SLU puolestaan on antamassa omat suosituksensa tasa-arvon edistämiseksi liikuntajärjestöissä ja kunnissa. Suomessa liikunnan

tasa-arvotyö on myötätuuessa myös kansainvälisen naisliikuntaverkosto IWG:n puheenjohtajuuden 2010–2014 ja sen päätteeksi Helsingin Finlandia-talolla järjestettävän maailmankonferenssin myötä. Näiden ajassa kiinni olevien tukipilarien lisäksi meillä on vankka perusta tasa-arvotyölle paitsi lukuisissa hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa niin myös jo vuodesta 1980 asti voimassa olleessa liikuntalaissa sekä opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksissa.

Suomessa liikunnan tasa-arvoa on edistetty ansiokkaasti erilaisten ohjelmien ja hankkeiden avulla, mentoroinnin ja verkostoitumisen keinoin, seminaarein ja koulutustilaisuuksin sekä tietotuotannon myötä. Viime vuosina näiden kohdennettujen toimenpiteiden rinnalle on noussut myös laajempi valtavirtaistamisen ajattelu eli sukupuolinäkökulman integroiminen osaksi kaikkea toimintaa ja päätöksentekoa.

Tämä raportti osoittaa selvästi, että työ naisten ja miesten, poikien ja tyttöjen tasa-arvon edistämiseksi liikunnan eri osa-alueilla on tarpeen tulevaisuudessakin. Kannustan lämpimästi jatkamaan ja tehostamaan tätä työtä vanhoin ja uusin keinoin yhdessä naisten ja miesten, tyttöjen ja poikien kesken. Kyse ei ole vain toisen sukupuolen asiasta vaan meidän kaikkien yhteisestä missiosta paremman, laadukkaamman ja tehokkaamman huomisen liikuntakulttuurin puolesta.

Tämä raportti antaa lukijalleen runsaasti aineksia liikunnan tasa-arvotilanteen ymmärtämiseen ja parantamiskeinojen suunnittelemiseen.

Tuulta tasa-arvon purjeisiin puhaltaen,

Paavo Arhinmäki
kulttuuri- ja urheiluministeri

Sisältö

Tiivistelmä	4
Sammandrag	6
Summary	8
Esipuhe	10
1 Johdanto	14
2 Tasa-arvo ja sukupuoli	15
2.1 Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet	16
2.2 Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen	17
2.3 Liikunnan ja urheilun sukupuolijärjestelmä	18
3 Fyysinen aktiivisuus ja liikunnan harrastaminen	20
3.1 Fyysinen aktiivisuus	20
3.2 Osallistuminen järjestettyyn liikuntaan	28
3.3 Liikunta koulussa	32
3.4 Liikunnan merkitykset ja motiivit	34
4 Miesten ja naisten ohjautuminen eri lajeihin	35
4.1 Lajiliittojen lisenssijakaumia	35
4.2 Valmentajat ja ohjaajat	37
4.3 Mentor-toiminta	38
5 Liikunnan talous	39
5.1 Valtion liikuntatoimi	39
5.2 Kuntien liikuntatoimi	40
5.3 Liikunnan kansalaistoiminta	40
5.4 Liikunta yksityissektorilla	42
5.5 Liikunnan yksityinen kulutus	42

6	Huippu-urheilu	43
6.1	Apurahat	43
6.2	Arvokilpailujoukkueet	44
6.3	Huippu-urheilun muutostyö	44
7	Liikunnan päätöksenteko ja johtaminen	46
7.1	Liikuntajärjestöjen hallinto	48
7.2	Liikunnan johto ja päätöksenteko kunnissa	50
7.3	Sukupuolivaikutusten arviointi päätöksenteon välineenä	52
8	Sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi tehtyjä toimenpiteitä	55
8.1	Valtionhallinto	55
8.2	SLU	55
8.3	Muut toimenpiteet	56
9	Sukupuolen näyttäytyminen eräissä ohjelmissa	59
9.1	KKI-ohjelma	59
9.2	Seuratoiminnan paikallistuki	60
9.3	Valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämishanke VOK	60
10	Kohti tasa-arvoista liikuntaa: pohdintaa ja suosituksia	62
	Lähteet	66

1 Johdanto

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle liikuntalaiksi (HE 236/1997) määriteltiin perusteluissa lain tavoitteeksi, ”että mahdollisimman moni voisi harrastaa liikuntaa omista lähtökohdistaan”. Esityksessä ei kuvata tarkemmin, mitä omilla lähtökohdilla tarkoitetaan ja millaisten mekanismien kautta omat lähtökohdat ovat rakentuneet. Esityksessä liikunnan tasa-arvon kerrotaan olevan sidoksissa yleisen tasa-arvon lähtökohtiin. Tasa-arvo kuvataan myös päämääräksi, jota pitää edistää liikunnan keinoin. Tämä tarkoittaa, että liikuntalain säätämisen tarkoitukset ulottuvat liikuntakenttää laajemmalle. Liikuntalain perusteluissa liikunnalla tarkoitetaan ensisijaisesti harrastuksenomaista fyysistä räsitätua aiheuttavaa toimintaa. Täsmällisen määritelmän sijaan on valittu väljä lain alaa kuvaileva muotoilu, jolla pyritään kattamaan harrastamisen ja kilpailujärjestelmien erilaiset ilmiöt ja organisointitavat.

Eri sukupuolten päätyminen erilaisiin asemiin liikuntakulttuurissa on tulosta kehityskuluista, joiden selittämisessä vaihtelevat biologiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset puhetavat. Liikunnallinen tasa-arvo ja yleinen tasa-arvon edistäminen liikunnan avulla ovat käsitteitä, jotka saavat kulloisenkin muotonsa julkisen vallan edustajien ja liikuntajärjestöjen toimijoiden välisessä vuoropuhelussa. Tämän selvityksen tarkoitus on kuvata keskustelun ehtoja sekä olla osa sitä.

Tämä julkaisu on jatkoa opetusministeriön Tasa-peli-muistiolle (2005) sekä siihen liittyneelle tilastojulkaisulle *Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa* (2005). Tässä raportissa kuvataan sukupuolten tasa-arvon nykytilaa ja vertaillaan tuoreita tietoja vuoden 2005 julkaisujen tietoihin. Työn sisältöalueita ovat fyysinen aktiivisuus ja liikunta, huippu-

urheilu, liikunnan talous, päätöksenteko ja johtaminen sekä kuntien liikuntapolitiikka. Lisäksi kirjataan sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi tehtyjä toimenpiteitä liikunnan alalla. Tarkoitus on kuvata asioita eri kanteilta, jolloin osa raportin sisältöalueista on kerrottu kattavammin, osa suppeammin. Uutta näkökulmaa avataan esimerkiksi esittelemällä konkreettisesti sukupuolivai- kutusten arviointia. Raportin tarkoituksena on tuottaa kokonaiskäsitys sukupuolten asemasta liikunnassa sekä tarjota aineksia pyrkimyksille suunnitella, ohjata ja johtaa tulevaa kehitystä.

Katsauksen tekijät kiittävät opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntayksikköä tämän raportin ra- hoittamisesta ja kulttuuriasiainneuvos Päivi Aalto-Nevalaista työn käynnistämisestä, ohjaamisesta, ohjausryhmän puheenjohtajana toimimisesta sekä erityisestä paneutumisesta tasa-arvotyön edistämi- seen. Lisäksi kiitämme ohjausryhmässä aktiivisesti toimineita Juha Beurlingiä (SLU), Terhi Heinilää (SLU), Satu Sjöholmia (Pohjanmaan ELY-keskus) ja Kari Sjöholmia (Kuntaliitto). Kiitämme käsikirjoi- tuksen lukeneita Eino Havasta, Kaarlo Lainetta, Tui- ja Tammelinia ja Harto Hakosta sekä kääntämisavus- ta Olli-Pekka Kärkkäistä, Martta Walkeria ja Heini Wennmania. Arvokkaita kommentteja ovat antaneet Eeva Raevaara ja Reetta Siukola sosiaali- ja terveys- ministeriöstä, kansainvälisen naisliikuntaverkosto IWG:n puheenjohtaja Raija Mattila, ENGSO:n puheenjohtaja Birgitta Kervinen ja LiikunNaiset- verkoston puheenjohtaja Ulla-Maija Paavilainen. Viimeistelyvaiheessa työhön on saatu kommentteja myös Tasa-arvon aamukahvit -tilaisuudessa.

2 Tasa-arvo ja sukupuoli

Maailmalla Suomi on tunnettu tasa-arvoa edistävästä toimenpiteistä ja siitä, että naiset toimivat aktiivisesti monilla yhteiskunnan osa-alueilla. Suomi on ollut monella tavalla sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä. Naiset ovat esimerkiksi jo pitkään osallistuneet aktiivisesti työelämään ja poliittiseen päätöksentekoon. (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 14.) Kuitenkin kotimaan keskusteluissa naisten katsotaan olevan monessa suhteessa epätasa-arvoisessa asemassa, eikä tasa-arvo toteudu käytännössä niin hyvin kuin kansainväliset vertailut osoittavat. Tasa-arvopoliittikan retoriikka on välillä kovin kaukana elävän elämän sukupuolijärjestelmää uusintavista käytännöistä. Tätä kutsutaan tasa-arvon paradoksiksi (esim. Horelli & Saari 2002; Julkunen 2009; 2010).

Sanana tasa-arvo on hyvin arvoväritteinen käsite. Se on latautunut, ristiriitaisia tunteita herättävä ja aina aikaansa sidottu. Sukupuolten välinen tasa-arvo tarkoittaa eri aikoina ja eri kulttuureissa vaihtelevia asioita. (Horelli & Saari 2002, 8–12.) Suomessakin tasa-arvo-käsitteen sisältö on muuttunut 30 vuoden aikana. Kun 1970-luvulla tasa-arvo tarkoitti lähinnä naisen samanlaistamista miehen mallin mukaiseksi, alettiin 1980-luvulla ottaa huomioon myös naisten ja miesten välisiä eroja. Nykyisin Suomen tai muidenkaan pohjoismaiden tavoitteena ei ole naisten ja miesten samanlaisuus, vaan ennemminkin korostetaan erilaisuutta. (Parvikko 1990, 105–106; Holli 1995, 25; Petäjäniemi 1998, 16.)

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään kaksoisstrategian avulla. Ensinnäkin pyritään tekemään erityistoimia tasa-arvon esteiden poistamiseksi. Toisaalta tavoitteena

on sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kaikkeen päätöksentekoon ja sen valmisteluun. (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 14.) Tasa-arvokysymykset koskevat kaikkia yhteiskuntaelämän osa-alueita. Poliittisilla ja taloudellisilla päätöksillä on tasa-arvovaikutuksia, jotka näyttyvät naisten ja miesten jokapäiväisessä elämässä. Laaja-alaisuus ja poikkihallinnollisuus tekevät tasa-arvopoliitikasta erityisen haasteellista. Tasa-arvopoliittikka ja käytännön työ tasa-arvon edistämiseksi edellyttävät monialaista yhteistyötä. (Emt., 11.)

Suomi on sitoutunut tasa-arvon edistämiseen niin lainsäädännön kuin tasa-arvopoliittikan kautta. Myös Euroopan unioni ja kansainväliset sopimukset edellyttävät Suomelta aktiivista tasa-arvotyötä. Viimeisten 15 vuoden aikana hallitusohjelmiin on kirjattu selkeitä tasa-arvopoliittisia tavoitteita. Näitä ovat olleet esimerkiksi naisten osuuden lisääminen päätöksenteossa, sukupuolten välisten palkkaerojen kaventaminen, perhevapaiden tasaisempi jakautuminen sekä naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen. Hallitusten tasa-arvo-ohjelmien lisäksi on nähty tarvetta pitkäjänteisemmälle tasa-arvopoliittikalle. Vuonna 2010 toteutettiin ensimmäinen tasa-arvoselonteko, joka linjaa tasa-arvopoliittikkaa vuoteen 2020. Tulevaisuuden linjauksien lisäksi selonteossa käydään läpi viime hallitusten tasa-arvotavoitteet ja -toimenpiteet sekä niiden vaikuttavuus. Selonteon erityisiä teemoja ovat päätöksenteko, koulutus, työelämä, työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen, miehet ja tasa-arvo, naisiin kohdistuva väkivalta, lähisuhdeväkivalta ja ihmiskauppa sekä tasa-arvolainsäädäntö, tasa-arvoviranomaisen asema,

sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ja kansainvälinen tasa-arvopolitiikka. Selonteossa on myös oma osuutensa tasa-arvosta liikunta-alalla. (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta.)

2.1 Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet

Tässä raportissa tasa-arvolla tarkoitetaan miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. Kaikki muut tasa-arvon ulottuvuudet nähdään kuuluvan valtiollisessa tasa-arvopolitiikassa vakiintuneen kielenkäytön mukaisesti yhdenvertaisuus-käsitteen alle. Käsitteet on jaoteltu edellä mainitulla tavalla Suomen lainsäädännössä: on erikseen laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) sekä laki yhdenvertaisuudesta (21/2004). Tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä (Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 609/1986). Laki koostuu kolmesta osasta: syrjintäkielloista, tasa-arvon edistämismelvoitteesta sekä valvonta- ja seuraamusjärjestelmästä. Sukupuoleen perustuva syrjintä on kielletty lähes kaikilla elämänaloilla ja yhteiskunnallisessa toiminnassa. Laissa kielletään niin naisten kuin miesten syrjiminen. Keskeisessä asemassa tasa-arvolaisissa on tasa-arvon edistäminen. Muodollisesti yhdenvertainen lainsäädäntö ei kuitenkaan aina johda tosiasialliseen tasa-arvoon. Tästä syystä esimerkiksi positiivinen erityiskohtelu on sisällytetty lakiin. Lainsäädännön noudattamista valvovat tasa-arvovaltuutettu ja tasa-arvolautakunta. (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 62.)

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan puolestaan ihmisten samanarvoisuutta riippumatta iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansallisuudesta, kielestä, uskonnosta, vakaumuksesta, mielipiteestä, terveydentilasta, vammaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Yhdenvertaisuuslain (21/2004) tavoitteena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaan kuuluvissa syrjintätilanteissa (Sisäasiainministeriö 2011).

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteiden välinen ero ei ole Suomessa selvä. Käsitteet menevät se-

kaisin niin arkipuheessa kuin virallisemmassakin tekstissä. Tasa-arvon käsitteeseen liitetään usein – tietäen tai tiedostamatta – kaikki se, mikä lainsäädännössä katsotaan kuuluvan yhdenvertaisuuteen. Myös liikunta-alalla on erilaisia tasa-arvoa koskevia puhetapoja. Tässä raportissa halutaan tehdä ero sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteille unohtamatta sitä keskusteluyhteyttä, joka kyseisten käsitteiden välillä tulee olla. Jako tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteisiin ei ole jyrkkä – eikä sen pidä sellainen olla. Esimerkiksi valtioneuvoston selonteossa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (2010) keskitytään sukupuolten tasa-arvoon mutta halutaan tietoisesti kiinnittää huomiota myös sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden risteyskohtiin. Tällä hetkellä puhuttaa erityisesti moniperusteinen syrjintä, jossa ihminen kohtaa syrjintää samanaikaisesti sukupuolensa ja esimerkiksi etnisen taustansa vuoksi. Liikunnan alalla moniperusteisen syrjinnän näkökulmaa tarvitaan esimerkiksi käsiteltäessä sukupuolten tasa-arvoa maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien näkökulmasta. (European Commission 2007; Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta.)

Sukupuolivähemmistöjen eli esimerkiksi transsukupuolisten ihmisten syrjintää ei aiemmin erikseen kielletty tasa-arvo- tai yhdenvertaisuuslaissa. Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta linjaa, että tulevaisuudessa sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuoja sisällytetään tasa-arvolakiin. Nykyaikaisen tasa-arvopolitiikan on oltava kaikkien sukupuolten tasa-arvopolitiikkaa. Tasa-arvopolitiikkaa on tarkoitus kehittää jatkossa kaikkia ihmisiä koskevan moninaisuuden näkökulmasta.

Tasa-arvo on julkisen liikuntapolitiikan tärkeä arvo ja siksi se on sisällytetty myös liikuntalakiin (1054/1998). Liikuntalain tarkoituksena on edistää paitsi liikunnan tasa-arvoa, myös tasa-arvoa ja suvaitsevuutta liikunnan avulla. Liikuntalaisissa tasa-arvon käsite on väljempi kuin tasa-arvolaisissa. Liikuntalaisissa tasa-arvolla tarkoitetaan sukupuolten, sukupolvien, alueiden välistä, kielellistä ja sosiaalista tasa-arvoa. Liikunnalliseen tasa-arvoon sisältyy myös erityisryhmien oikeus harrastaa liikuntaa. Tällä perusteella voidaan puhua liikunnan laaja-alaisesta tasa-arvosta.

2.2 Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on nousut tasa-arvopolitiikan keskeiseksi käsitteeksi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Aiemmin valtavirtaistamisesta on puhuttu nimellä läpäisyperiaate. Valtavirtaistaminen on strategia, jonka avulla sukupuolinäkökulma ja tasa-arvon edistämisen tavoite sisällytetään kaikille suunnittelun ja toiminnan tasoille. (Horelli & Saari 2002, 2; Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 13.) Päätöksenteossa sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tarkoittaa sitä, että kaikkia päätöksiä ja toimenpiteitä arvioidaan siten, että saadaan selville niiden vaikutukset molempiin sukupuoliin (Opetusministeriö 2009a, 1). Liikunnan ja urheilun alalla valtavirtaistamisen on katsottu merkitsevän sukupuolisensitiivisen ja sukupuolierojen merkitykset aktiivisesti huomioon ottavan tarkastelu- ja toimintatavan juurruttamista osaksi eri tahojen normaalia toimintaa (Korpi 2010, 4).

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen hyväksyttiin toimintaperiaatteeksi kansallisten ja kansainvälisten järjestöjen politiikkaan YK:n maailmankonferenssissa Pekingissä vuonna 1995. Suomessa valtavirtaistaminen tuli tasa-arvopolitiikan uudeksi strategiaksi 1990-luvun lopulla ja sitä kehitettiin Pekingin toimintaohjelman innoittamana. Suomi on sitoutunut valtavirtaistamiseen sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. (Horelli & Saari 2002, 2–4.) Valtavirtaistamiseen velvoittaa nykyisin lainsäädäntö. Tasa-arvolain kokonaisuudistuksessa vuonna 2005 haluttiin vahvistaa valtavirtaistamista (Valtioneuvoston selonteko 2010, 26). Matti Vanhasen hallituksen ohjelmassa 2008–2011 sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen oli keskeinen keino tasa-arvon edistämiseksi (Hollinen & Rantala 2009, 40). Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman (2011) mukaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tulee jatkumaan lainvalmistelussa, talousarvioiden laadinnassa ja muissa tasa-arvon kannalta merkittävissä hankkeissa. (Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma, 67.)

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle on asetettu isoja tavoitteita. Sen on tarkoitus läpäistä kaikki tasot ja muuttaa organisaatioiden toimintaa ja prosesseja. Valtavirtaistaminen on paljon tietotaitoa vaativa,

monitasoinen prosessi. (Horelli & Saari 2002, 10–11.) Sitä on kritisoitu jopa liian vaativaksi, jolloin monissa projekteissa sukupuolinäkökulma saattaa jäädä vain muodolliseksi ja irralliseksi maininnaksi. Tasa-arvoaktiivit ja tutkijat ovat myös pelänneet, että vaatimus valtavirtaistaa kaikki toiminnot tarkoittaa käytännössä sukupuolinäkökulman sivuuttamista. (Horelli & Saari 2002, 11; Julkunen 2010.) Valtavirtaistamista pidetään monimutkaisena ja hankalanaakin terminä. Lisäksi valtavirtaistaminen aiheena on helposti teoreettinen, eikä aiheen parista ole vielä kertynyt montakaan käytännön esimerkkiä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 24.) Myös liikuntaorganisaatioiden käytännön toiminnassa valtavirtaistaminen on koettu hankalaksi ymmärtää (ks. tämän selvityksen luku 9.3).

Valtavirtaistamisen käynnistämiseksi tarvitaan sukupuolen mukaan eriteltyjä tilastoja, joita analysoimalla voidaan päästä arkikäsityksiä syvemmälle. Varsinkin julkishallinto on Suomessa sukupuolineutraalia, minkä seurauksena sukupuolten eroja ei helposti tunnisteta. Tilastot tuovat usein yllätyksiä sellaisissakin organisaatioissa, joissa sukupuolten välisen tilanteen ajatellaan olevan suhteellisen tasa-arvoinen. (Horelli & Saari 2002, 14.)

Käytännössä valtavirtaistaminen on osallistavaa suunnittelua ja hitaasti etenevää kehittämistyötä. Valtavirtaistamisessa voidaan nähdä kolme päämenetelmää. Ensimmäinen on tasa-arvovalmennus, jolla pyritään tuomaan uutta ajattelua organisaatioon. Toinen väline on tasa-arvosuunnittelu, joka on organisaatioiden käytännöissä tapahtuvaa kehittämistyötä. (Horelli & Saari 2002, 15, 24 ja 31.) Kolmas valtavirtaistamisen väline on sukupuolivaikutusten arviointi (lyhennettynä *suvaus, suva, suvaaminen*; engl. *gender impact assessment*), jolla tarkoitetaan toimenpiteen tai ehdotuksen vaikutusten arviointia erikseen naisten, miesten ja sukupuolten tasa-arvon kannalta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 22). Sukupuolivaikutusten arviointia voidaan käyttää esimerkiksi tarkasteltaessa poliittisia ehdotuksia ja niiden oletettuja vaikutuksia naisten ja miesten asemaan, resursseihin ja intresseihin. Näiden arviointien perusteella toivotaan tehtävän korjaavia ehdotuksia niin, että syrjinnän vaikutukset poistuvat tai jäävät mahdollisimman vähäisiksi. (Horelli & Saari 2002, 58.) Sukupuolivaikutusten arviointia pidetään ensisijaisesti suunnittelun ja valmistelun

menetelmänä. Tällä korostetaan, että se on etukäteen suoritettavaa laadunvarmistusta. Suvausta voidaan tehdä myös prosessin aikana tai jälkikäteen. (Vaikuttaako sukupuoli 2000, 1, 7.)

Sukupuolivaikutusten arviointi ei ole vielä kiteytynyt täsmälliseksi menetelmäksi, eikä käytännön esimerkkejä ole paljon. Suomessa suvausta on tehty ainakin alue- ja rakennepoliitikassa sekä työllisyyspolitiikan alalla (Horelli & Saari 2002, 41). Esimerkiksi työsuojelulaki ja työeläkeuudistus ovat käyneet läpi sukupuolivaikutusten arviointiprosessin. Liikunnan alalla suvausta on tehty muutamissa kunnissa, mistä kerrotaan tämän selvityksen luvussa 7.3.

2.3 Liikunnan ja urheilun sukupuolijärjestelmä

Sukupuolijärjestelmä kuvaa sukupuolten välille tehtävää eroa ja sukupuolten hierarkiaa. Sukupuolijärjestelmä on naisten ja miesten sukupuolirooleja ylläpitävä ja tuottava taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten rakenteiden järjestelmä. Sukupuolijärjestelmä ei ole lukittu ja staattinen vaan dynaaminen ja monitasoinen: se vaikuttaa samanaikaisesti yhteiskunnan rakenteellisissa jaoissa, symboliikassa, sosiaalisissa verkostoissa ja yksilöissä sekä arvo-, normi- ja roolijärjestelmässä. Sukupuolijärjestelmää tuotetaan niin naisten ja miesten itsensä tasolla kuin yhteiskunnan rakenteissakin. (Rantalaiho 1994; Sipilä 1998; Julkunen 2010.) Sukupuolijärjestelmää ylläpitävät ainakin biologiat, anatomiat, sosialisatio, roolit, representaatiot, tapaisuus, rutiinit, instituutiot, puhunnat, valta ja hierarkia (Julkunen 2010, 281), ja siten sukupuolijärjestelmää muotoillaan aina uudelleen. Ei voida määrittellä, mikä on minkäkin sukupuolijärjestystä uusintavan prosessin painoarvo, mutta Rantalaiho (1997) vertaa sukupuolijärjestelmää varsin osuvasti monipäiseen lohikäärmeeseen: kun siltä katkaisee yhden pään, se kasvattaa tilalle toisen.

Sukupuolijärjestelmän voidaan katsoa järjestyvän kahden periaatteen, segregaatien ja hierarkian mukaan (Hirdman 1990). Segregaatioon eli erilläpitämiseen sisältyy ajatus naisten ja miesten sukupuolittuneista tehtävistä. Urheilun ja liikunnan saralla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi jaottelua ”naisten lajeihin” ja ”miesten lajeihin”. Hierarkian puolestaan voidaan ajatella ilmentyvän miesten suurempana arvostukse-

na, mieheyden pitämisenä urheilijan normina, sukupuolittuneena kielenkäyttönä sekä miesten hallussa olevana valtana. Hierarkkiset valtasuhteet tulevat ilmi esimerkiksi siten, että johtavissa asemissa ja päätöksenteossa on lähinnä miehiä.

Liikuntaa ja urheilua pidetään merkittävänä hierarkisoituneen sukupuolieron ylläpitäjinä (Tiihonen 2002; Julkunen 2010, 228). Erityisesti kilpaurheilu ja valmennus sekä urheilun tutkimus, tiedotus ja johtaminen ovat miesten hallitsemia osa-alueita. Tämä pätee niin Suomessa kuin kansainvälisesti (mm. Morgan 1992; Hargreaves 1994; Tiihonen 2002; Pirinen 2006). Kilpaurheilussa sukupuolijärjestystä rakennetaan esimerkiksi miesten ja naisten vastakkainasettelun pohjalta. Miesten suorituskäytännöt edustavat mittapuuta, johon naisia toisinaan verrataan. Moniin urheilulajeihin on sisäankirjoitettuna sukupuoli, joka perustuu käsityksiin miehille ja naisille sopivasta ruumiinkäytöstä (Pirinen 2006, 14). Jotkut lajit ovat olleet naisilta suljettuja, naisille on asetettu rajoitteita lajin harrastamiseen tai naisten harrastamista on helpotettu muunnetuilla säännöillä. Naisten urheilun rajoitteita on perusteltu muun muassa sillä, että naisilla ei ole nähty olevan urheilussa vaadittavia kykyjä, naisen ruumiin on katsottu olevan liian heikko ja naisten on pelätty urheillessaan vahingoittuvan sekä henkisesti että fyysisesti (Pirinen 1993, 28; Laine 2004; Sarje 2011).

Naisten osanotto olympialaisiin ja esimerkit naisille mahdollisten lajien valikoiman kasvamisesta kuvaavat muutosta, joka naisten osallistumisessa kilpaurheiluun on sadan vuoden aikana tapahtunut. Naiset pääsivät kilpailemaan olympialaisiin vuonna 1900, jolloin lajeina olivat golf ja tennis. Naisille sallittujen lajien määrä lisääntyi hitaasti. Vuosisadan alun olympiaki-soihin osallistui yksittäisiä naisia ”heille sopiviin” lajeihin, kuten tennikseen, golfiin, purjehdukseen, jousiammuntaan ja taitoluisteluun. Vuonna 1912 naisten kisaohjelmaan tuli uinti. Vuonna 1928 naiset saivat ensimmäistä kertaa osallistua yleisurheiluun. Joukkuepallolajeihin naiset pääsivät osallistumaan ensimmäisen kerran vasta vuonna 1964, kun lentopallo otettiin naisten ohjelmaan. Kestävyysmatkoja on lisätty naisille olympialaisiin vähitellen, ja vuonna 1984 naiset pääsivät osallistumaan maratonille. 1990-luvulla naiset saivat osallistumisoikeuden esimerkiksi kamppailulajeihin,

seiväshyppyyn, painonnostoon ja jääkiekkoon. Naisten lajivalikoima olympialaisissa on laajentunut huomattavasti aina 1980-luvulta lähtien ja nykyisin naiset pääsevät osallistumaan olympialajeihin lähes tasavertaisesti miesten kanssa. Taistelu naisten osallistumisoikeudesta joihinkin lajeihin jatkuu kuitenkin edelleen. Viimeisin kamppailu käytiin naisten mäkihypyn olympiakelpoisuudesta. Se ratkesi syksyllä 2010, kun laji päätettiin ottaa Sotshin vuoden 2014 olympiaohjelmaan. Nyrkkeilyyn naiset saavat osallistua ensimmäistä kertaa vuoden 2012 Lontoon olympialaisissa.

Perustelut naisten lajien rajoittamisesta ovat säilyneet lähes samoina vuosikymmenestä toiseen. Syyt liittyvät lähes aina lajien vaarallisuuteen naiselle ja naisen äidillisyydelle. Naisten mahdollisuuksiin osallistua urheilukulttuurin toimintoihin ovat vaikuttaneet kunkin aikakauden vallitsevat käsitykset siitä, mikä on sopivaa naisille, naisten luonteelle ja naisruumiille. Naisten on ollut helpompaa päästä mukaan lajeihin, joissa korostuu ruumiin esteettisyys tai ilmaisullisuus, kuten voimistelussa ja taitoluistelussa. Perinteisiksi miesten lajeiksi on mielletty esimerkiksi raskaat kestävyyslajit sekä lajit, joissa käytetään raskaita välineitä tai joissa korostuu fyysinen kontakti. (Hargreaves 1994, 213–220; Laine 2004; Pirinen 2006, 14.)

Naisten asema liikunnassa ja urheilussa on ollut sidoksissa muuhun naisten yhteiskunnalliseen asemaan ja yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin. Urheilukulttuurin avautuminen naisille ei ole ollut suoraviivaisesti etenevä prosessi vaan ennemminkin aalto- maista muutosta (Pirinen 1993, 27). Siitä huolimatta, että naiset ovat jo päässeet mukaan lähes kaikkeen kilpaurheiluun, arvotetaan heidän urheiluaan edelleen eri tavalla kuin miesten. (Pirinen 2006, 14–15.) Arvottaminen tulee jatkuvasti esille esimerkiksi mediasa. Media on tehokas urheilun ja liikunnan arvojen välittämisen väline; mediassa urheilun sukupuolijärjestelmä tulee esille ja uusintuu jatkuvasti. Tutkimusten mukaan mediaurheilu on usein sukupuolisokeaa ja naisten urheilua marginalisoidaan. Tutkimusten (esim. Pirinen 1993; 2006; Hargreaves 1994) mukaan naisurheilijat saavat huomattavasti vähemmän tilaa mediassa kuin miehet, naisten urheilusaavutuksia pidetään vähemmän arvokkaina ja naisten urheilun kohdalla huomio kiinnitetään usein yksityiselämään tai ulkonäköön. Ulkonäön korostaminen on yksi naisurheilun

trivialisoinnin tapa. Ulkonäön korostamisesta on naisurheilijoille hyötyä esimerkiksi sponsorisopimusten saamisessa tai uutiskynnyksen ylittämisessä, mutta se aiheuttaa naisille myös ongelmia, jos heidän urheilumistaan ei oteta vakavasti. Toisaalta naiset ovat myös itse tuottamassa sukupuolikäsityksiä ja korostamassa naiseuttaan, koska heidän on helpompi saada näkyvyyttä ulkonäkönsä kuin urheilusaavutustensa perusteella. (Hargreaves 1994; Pfister 2003; Pirinen 2006.)

Liikunnan tasa-arvonäkökulmasta naisia on tutkittu Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1974 (Laitinen 1988). Vuonna 1983 käynnistyi liikuntatieteellinen LIINA-projekti, jossa tutkittiin naisia liikuntakulttuurin toimijoina (Laitinen 1983). Vuonna 1995 opetusministeriön perustaman Piikkarit-työryhmän myötä ilmestyi naisia koskevaa liikuntatutkimusta. Viime vuosina Suomessa on liikunnan ja urheilun alalla tehty jonkin verran tutkimusta sukupuolinäkökulmasta; esimerkiksi jalkapalloilusta (Paavola 2003, Vehviläinen 2008, Vehviläinen & Itkonen 2009), hiihdosta (Mäkelä 2006), purjehduksesta (Puukko 2005), golfista (Simola 2007) sekä tanssista ja voimistelusta (Laine & Sarje 2002). Lisäksi sukupuolen näkökulman huomioon ottavaa tutkimusta on tehty naisurheilijoista mediassa (esim. Toroi 2007, Kinos 2008, Pelkonen 2009), ruumiinsosiologiasta (Tiuhonen 2002) sekä liikunnan taloudesta (esim. Aalto 2001, Puronaho 2006, Komi 2007). Liikunnan johtamisesta on tekeillä väitöskirjoja, joissa sukupuolinäkökulma kulkee vahvasti mukana. Jyväskylän yliopiston liikuntatieteiden laitoksella liikuntakulttuurin tasa-arvo on nostettu yhdeksi tutkimuksen ja opetuksen painoalueeksi, joten tasa-arvoon liittyvää tutkimusta sekä opinäytetöitä voi olettaa ilmestyvän lähivuosina (Simola 2007, 14).

3 Fyysinen aktiivisuus ja liikunnan harrastaminen

Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkea lihastyötä, joka suurentaa energiankulutusta lepotasosta. Fyysisen aktiivisuuden alle kuuluvat niin arkiliikunta, hyötyliikunta, leikit, pelit, ulkoilut kuin tavoitteellinen urheilukin. Fyysisen aktiivisuuden lisäksi tässä tarkastellaan liikkumattomaan aikaan ja istumiseen liittyviä eroja sukupuolten välillä. Osallistumisella järjestettyyn liikuntaan tarkoitetaan puolestaan liikuntajärjestöjen, julkisen vallan ja yksityisten yritysten kautta organisoitua liikuntaa. Tässä selvityksessä erotellaan yleinen fyysinen aktiivisuus ja osallistuminen järjestettyyn liikuntaan, koska niitä säätelevät eri tekijät ja niiden edistämiseksi tarvitaan erilaisia toimenpiteitä. Tässä luvussa käsitellään myös liikuntaa koulussa sekä liikunnan merkityksiä ja motiiveja sukupuolten näkökulmasta.

3.1 Fyysinen aktiivisuus

Tässä luvussa kuvataan eri sukupuolten fyysistä aktiivisuutta ja sen muutoksia iän myötä. Fyysisen aktiivisuuden lisäksi käsitellään myös fyysisesti passiivisia toimintoja, jotta voidaan hahmottaa aktiivisten ja passiivisten toimintojen suhdetta molempien sukupuolten arjessa. Tarkoitus on kuvata sitä, kuinka sukupuolten väliset erot alkavat muodostua lapsuudesta alkaen, ja toisaalta sitä, kuinka erot alkavat tasoittua varhaisaikuisuudessa.

3.1.1 Lapset ja nuoret

Useissa tutkimuksissa on havaittu, että pojat liikkuvat enemmän kuin tytöt (esim. Fogelholm, Paronen & Miettinen 2007, Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010, Laakso, Nupponen, Rimpelä & Telama 2006a; Laakso, Nupponen, Koivusilta, Rimpelä & Telama 2006b; Laine ym. 2011; Nupponen, Halme, Parkkisenniemi, Pehkonen & Tammelin 2010, Vuori ym. 2007). Sukupuolten väliset erot näkyvät niin liikunnan intensiteetissä, liikuntakertojen määrässä, yhden liikuntakerran kestossa kuin harrastetuissa lajeissakin. Erot alkavat näkyä jo hyvin nuorena, noin kolmevuotiaasta alkaen, ja jatkuvat samansuuntaisina varhaiseen aikuisuuteen asti. Vaikka sukupuoliero liikunnassa on pienentynyt viime vuosina, pojat harrastavat edelleen intensiivisempää liikuntaa ja käyttävät liikuntaan enemmän aikaa kuin tytöt. (Laakso ym. 2006b; Laine ym. 2011; Nupponen ym. 2005; 2010.) Liikunnan määrä vähenee sekä tytöillä että pojilla siirryttäessä lapsuudesta nuoruuteen.

Suomalaisten alle kouluikäisten lasten liikkumisesta on hyvin vähän tutkittua tietoa. Viimeisimmät tiedot ovat 2000-luvun alusta LAPS Suomen -tutkimuksesta, jonka aineisto kerättiin kyselylomakkeilla ja päiväkirjoilla 5 553 lapselta (Nupponen ym. 2010). Tutkimuksen mukaan alle kouluikäisten lasten osallistumisessa liikunnallisiin toimintoihin ei ole juurikaan eroa tyttöjen ja poikien välillä mutta eroja on jonkin verran liikunnan kestossa, kerroissa ja liikuntalajeissa. Pojat

käyttävät liikuntaan hieman enemmän aikaa kuin tytöt, mutta ero ei ole kokonaisuudessa merkittävä. Poikien ja tyttöjen päivittäiset liikuntamäärät arkisin ja viikonloppuisin on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Päivittäisen liikunnan määrän (min/pv) keskiarvot sukupuolittain 3–8-vuotiailla, arkisin ja viikonloppuisin vuosina 2001–2003 (Nupponen ym. 2010, 230–231).

	Pojat min/pv	Tytöt min/pv
3–6-vuotiaat		
Arkisin		
Päiväkodissa	100	98
Kotona	90	85
Viikonloppuisin	132	122
7–8-vuotiaat		
Arkisin	143	131
Viikonloppuisin	145	132

Soini ym. (2011) ovat käyttäneet objektiivista ActiGraph-kiihtyvyyssanturimittausta tutkiessaan 3-vuotiaiden lasten liikuntaa 74 lapsen joukossa. Vastaavaa objektiivista tutkimusta ei ole Suomessa pienten lasten parissa aiemmin tehty. Tutkimuksen mukaan pojat liikkuvat hieman enemmän kuin tytöt, mutta erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Pojat käyttivät arkipäivinä keskimäärin 130 minuuttia ja tytöt 118 minuuttia vähintään kevyen intensiteetin liikuntaan. Viikonloppuisin pojat käyttivät vähintään kevyen intensiteetin liikuntaan keskimäärin 132 minuuttia ja tytöt 121 minuuttia. Kukaan lapsista ei täyttänyt varhaiskasvatuksen suositusta kahden tunnin päivittäisestä reippaasta liikunnasta (Varhaiskasvatuksen liikunnan suositukset 2005), mutta 41 % lapsista liikkui reippaasti vähintään tunnin päivässä. Tutkijoiden mukaan alle kouluikäisten lasten liikuntaa ja intensiteettiä näyttäisi olevan tarve lisätä. (Soini ym. 2011.) Tutkimuksessa käytetty määritelmä reippaan liikunnan vaatimuksesta kiihtyvyyssanturilla on kuitenkin suhteellisen tiukka. Aiheesta tarvitaan lisää tutkimusta ja on selvitettävä, miten hyvin eri objektiivisilla mittareilla pystytään mittaamaan pienimpien lasten fyysinen aktiivisuus sekä terveyden kannalta riittävä liikunnan määrä ja intensiteetti.

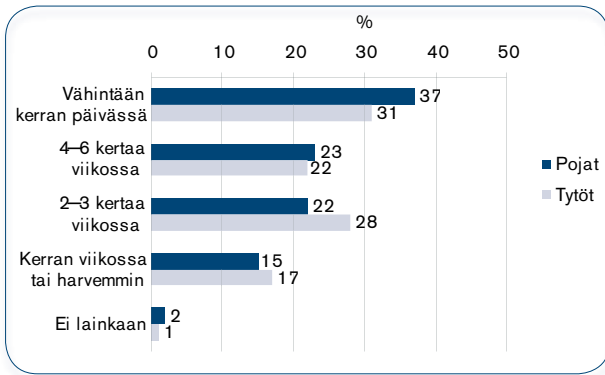
LAPS Suomen -tutkimuksen mukaan 9–12-vuotiaiden ikäluokassa sukupuolten erot ovat suuremmat kuin 3–8-vuotiaiden. Poikien liikunta lisääntyy verrattuna aiempaan ikäluokkaan, mutta tyttöjen liikunnan määrä pysyy samalla tasolla. 9–12-vuotiaat pojat käyttävät kaikkeen liikuntaan keskimäärin 2 h 44 min ja tytöt 2 h 10 min päivässä. Hengästyttävässä liikunnassa sukupuolten ero on vielä selkeämpi: pojat harrastavat hengästyttävää ja hikoiluttavaa liikuntaa vuorokaudessa 1 h 6 min ja tytöt 45 min. (Nupponen ym. 2010, 104–105, 252–253.) Sekä tytöt että pojat liikkuvat enemmän keväällä ja kesällä kuin syksyllä ja talvella. (Nupponen ym. 2010, 5; Nupponen ym. 2005, 7.)

Liikuntaan käytetty kokonaisaika on tytöillä vähäisempi kuin pojilla ja viikottaisia liikuntakertoja on tytöillä vähemmän kuin pojilla. Koulun ja urheiluseuran ulkopuolista liikuntaa harrastaa vähintään neljä kertaa viikossa 33 % pojista ja 21 % tytöistä. Harvemmin kuin kerran viikossa liikuntaa harrastavia on 26 % pojista ja 32 % tytöistä. Poikien osuus yli kaksi tuntia kerrallaan liikkuvista on huomattavasti suurempi kuin tyttöjen ja yhden liikuntaharrastuksen kesto on pojilla keskimäärin pidempi kuin tytöillä. (Nupponen ym. 2010, 115–119, 264.)

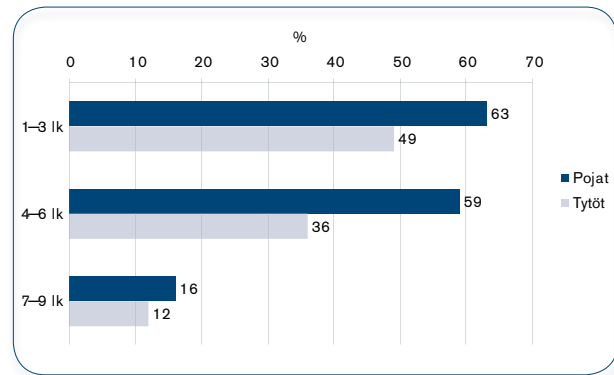
Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamasta Kouluterveyskyselystä saadaan säännöllisesti tietoa yläkouluikäisten liikunnasta. Yläkoululaisten tyttöjen ja poikien hengästymistä tai hikoilua aiheuttavan liikunnan useus on esitetty kuvioissa 1 ja 2. Vertailussa ovat vuodet 2005–2006 sekä 2008–2009. Tulosten perusteella voidaan todeta, että aktiivisesti liikkuvien tyttöjen ja poikien määrä on tarkastelujaksolla käytännössä pysynyt samana. (Kouluterveyskysely 2005; 2009.)

Kouluterveyskyselyn mukaan hengästymistä ja hikoilua aiheuttavaa liikuntaa harrastaa päivittäin 38 % pojista ja 34 % tytöistä. Vähän liikkuvien eli korkeintaan kerran viikossa liikkuvien määrä on vähentynyt viidessä vuodessa pojilla 17 prosentista 15 prosenttiin ja tytöillä 18 prosentista 14 prosenttiin. Kokonaisuutena muutokset 2000-luvulla ovat olleet vähäisiä. (Kouluterveyskysely 2005; 2009.)

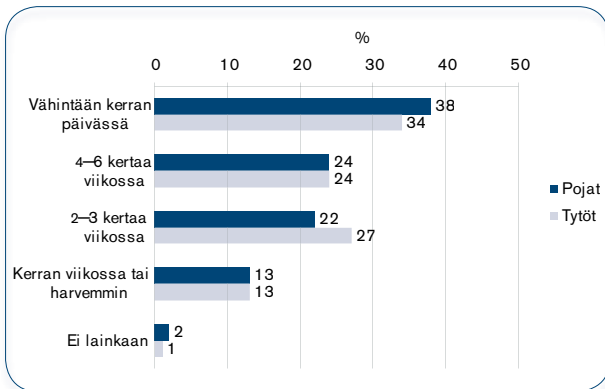
Lasten ja nuorten fyysisen aktiivisuuden suositusten mukaan kouluikäisten 7–18-vuotiaiden tulisi liikua vähintään 1–2 tuntia päivässä monipuolisesti ja ikään sopivalla tavalla (Tammelin & Karvinen 2008).

Kuvio 1. Peruskoulun 8. ja 9. luokkien tyttöjen ja poikien vapaa-ajan liikunnan harrastaminen vuosina 2004–2005. Vähintään puoli tuntia kerralla harrastetun liikunnan tai urheilun useus viikossa (%). (Kouluterveyskysely 2005.)

Kuvio 3. Vapaa-ajan liikuntaa vähintään tunnin päivässä harrastavien tyttöjen ja poikien osuudet koululuokittain. Liikunnan määrän mittausta on tehty objektiivisesti kiihtyvyysanturilla. (Laine ym. 2011, 29.)

Kuvio 2. Peruskoulun 8. ja 9. luokkien tyttöjen ja poikien vapaa-ajan liikunnan harrastaminen vuosina 2008–2009. Vähintään puoli tuntia kerralla harrastetun liikunnan tai urheilun useus viikossa (%). (Kouluterveyskysely 2009.)

Pojat täyttivät tämän suosituksen kaikissa ikäluokissa useammin kuin tytöt. Liikkuva koulu -tutkimuksessa tehtyjen kyselyjen mukaan 4.–6.-luokkalaisista pojista 37 % ja tytöistä 22 % täyttää suosituksen eli liikkuu vähintään tunnin joka päivä. Yläkouluikäisistä tunnin päivässä liikkuu kyselyjen mukaan pojista 24 % ja tytöistä 11 %. (Laine ym. 2011, 23.)

Liikkuva koulu -hankkeen objektiivisissa mittauksissa saadut lukemat poikkeavat hieman kyselyiden tuloksista. Objektiivisten mittausten¹ mukaan 1.–3.-luokkalaisista pojista 63 % ja tytöistä 49 % liikkuu reippaasti vähintään tunnin päivässä. Vastaavat osuudet 4.–6.-luokkalaisista pojista ovat 59 % pojista ja 36 % tytöistä. Yläkouluikässä liikunnan määrä vähenee selvästi: yläkouluikäisistä tunnin päivittäisen liikunnan määrän saavuttaa enää 16 % pojista ja 12 % tytöistä. (Kuvio 3.) Vaikka otetaan huomioon koulupäivien keston pidentyminen yläkouluun mennessä, on ero liikunnan määrässä iso. Pojilla ero ala- ja yläkouluikäisten välillä on suurempi kuin tytöillä.

Fogelholm ym. (2007) ovat arvioineet aiempien tutkimusten perusteella, että 14–15-vuotiaista pojista 45–60 % ja tytöistä 40–50 % liikkuisi riittävästi. Tähän verrattuna Liikkuva koulu-tutkimuksen (Laine ym. 2010) ja WHO-koululaistutkimuksen (Currien ym. 2008) tulokset antavat alhaisempia lukemia. Kun tunnin päivittäisen liikuntasuosituksen täytti vuosien 2001–2002 WHO-koululaistutkimuksessa 15-vuotiaista tytöistä 20 % ja pojista 27 % (Currie ym. 2004,

¹ Liikkuva koulu -tutkimuksen objektiiviset mittaukset on tehty lantiolla pidettävällä ActiGraph -kiihtyvyysanturilla seitsemän päivän ajan. Tuloksiin on laskettu mittauspäivien keskimääräinen reippaan liikunnan määrä (intensiteetti > 2000 cpm, min/päivä). Tulokset perustuvat 165 alakoululaisen ja 119 yläkouluikäisen fyysisen aktiivisuuden mittauksiksi. Objektiivisesti mitattua tietoa ei ole Suomessa vielä laajassa mittakaavassa kerätty. Kansainväliset mittaukset ovat kuitenkin osoittaneet, että kyselyillä saatu tieto usein yliarvioi ihmisten fyysistä aktiivisuutta (Prince ym. 2008; Tremblay 2011). Objektiivisille mittauksille on olemassa selkeä tarve.

94), niin vuosien 2005–2006 tutkimuksessa suosituksen täytti vain 9 % tytöistä ja 15 % pojista. (Currie ym. 2008) Tästä ei kuitenkaan voida suoraan päätellä riittävästi liikkuvien nuorten määrän vähentyneen. Riittävän liikunnan arviointi on herkkä käytettävälle kriteerille, joka voi vaihdella eri tutkimuksissa.

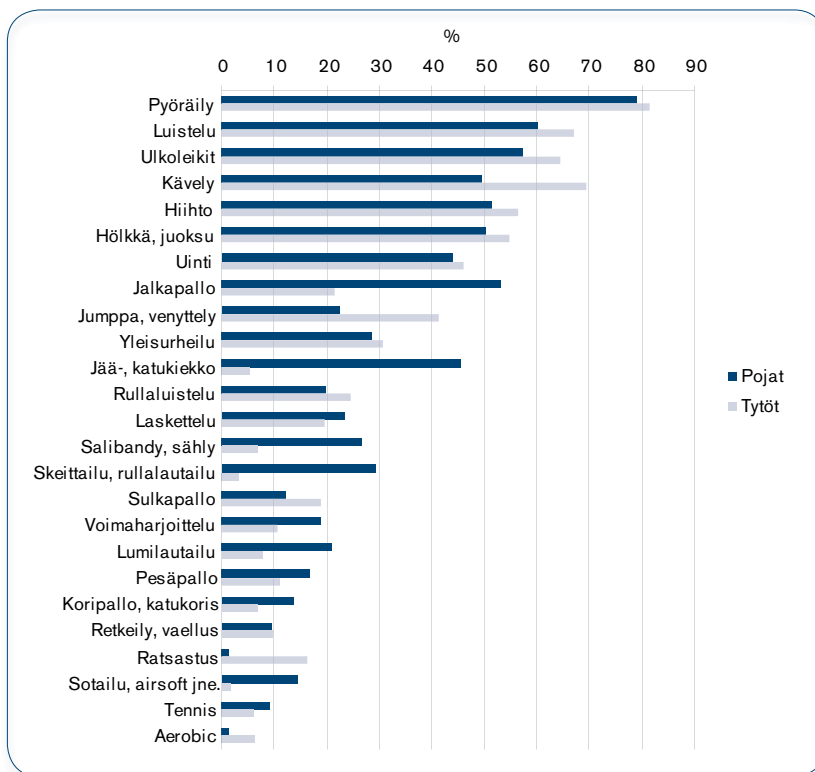
Kyselynä toteutettavassa Nuorten terveystapatutkimuksessa (NTTT) riittävästi liikkuvien 12–18-vuotiaiden tyttöjen ja poikien määrän nähdään lisääntyneen vuodesta 1991 vuoteen 2009, erityisesti nuorimmissa ikäryhmissä. Samalla erittäin vähän liikkuvien nuorten osuudet ovat pienentyneet. Tytöillä muutokset ovat olleet suurempia kuin pojilla. (Husu ym. 2011, 25–26.)

Riittävästi liikkuvien tyttöjen ja poikien määrä vähenee iän lisääntyessä. WHO-koululaistutkimuksen (2005–2006) mukaan 11-vuotiaista tytöistä 48 % ja pojista 37 % liikkuu riittävästi, mutta 15-vuotiaista tytöistä enää 9 % ja pojista 15 %. (Currie ym. 2008, 106–107.)

Iän myötä sukupuoliero liikunta-aktiivisuudessa vähenee ja joidenkin mittareiden mukaan häviää kokonaan. Esimerkiksi 12–18-vuotiaiden nuorten omaehtoisen liikunnan aktiivisessa harrastamisessa ei ole

havaittu tyttöjen ja poikien välillä enää juurikaan eroa. Tyttöjen harrastamisen lisääntyminen 2000-luvulla on johtanut siihen, että sukupuolierot omaehtoisen liikunnan harrastamisessa ovat hävinneet ja joidenkin tutkimusten mukaan 18-vuotiaat tytöt harrastavat liikuntaa jopa hieman useammin kuin pojat. (Laakso ym. 2006a, 10.)

Tyttöjen ja poikien harrastamat lajit poikkeavat jonkin verran toisistaan. LAPS Suomen -tutkimuksessa 2000-luvun alussa 9–12-vuotiaiden poikien kolme suosituinta lajia olivat pyöräily, luistelu ja ulkoleikit. Tyttöjen kolmen kärjessä olivat pyöräily, kävely ja luistelu. Tytöt ja pojat harrastivat yhtä paljon pyöräilyä, uintia, yleisurheilua ja retkeilyä. Pojat harrastivat tyttöjä yleisemmin jääkiekkoa, jalkapalloa, salibandya ja rullalautailua. Tytöt harrastivat poikia yleisemmin kävelyä, tanssia, jumppaa ja ratsastusta. (Halme & Laine 2005, 4, 7; Nupponen ym. 2010, 117.) Vaikka esimerkiksi jalkapallo ja jääkiekko ovat saaneet viime vuosina merkittävästi lisää tyttöpelajia (ks. luku 4.1), ovat ne edelleen poikavaltaisia lajeja. 9–12-vuotiaiden tyttöjen ja poikien vapaa-ajallaan harrastamia lajeja on esitetty kuviossa 4.

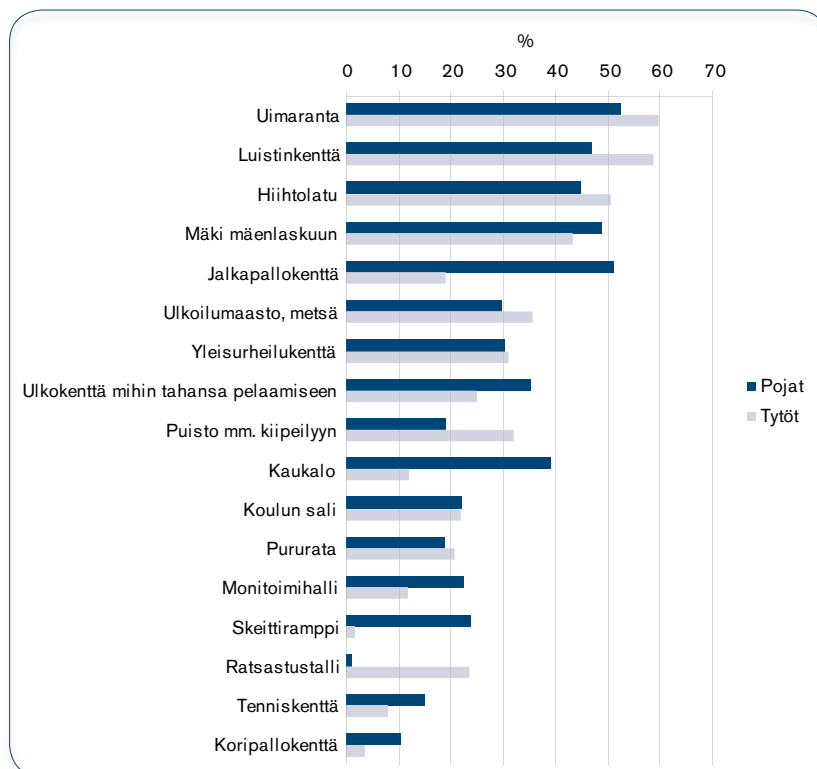
Kuvio 4. 9–12-vuotiaiden tyttöjen ja poikien lajiharrastus koulun ja urheiluseuran ulkopuolella ainakin kerran viikossa vuosina 2001–2003. (Nupponen ym. 2010, 264.)

Kansallisessa liikuntatutkimuksessa on selvitetty 3–18-vuotiaiden lasten ja nuorten harrastamia lajeja viidentoista vuoden ajan. Tytöt ja pojat harrastavat osin eri lajeja. Poikien suosituimmat lajit olivat vuosien 2005–2006 kyselyssä jalkapallo, salibandy ja jääkiekko, ja ne olivat pysyneet kärkikolmikkona myös vuosien 2009–2010 kyselyssä. Tyttöillä puolestaan suosituimmat lajit 2005–2006 olivat uinti, pyöräily ja hiihto, kun 2009–2010 ne olivat vaihtuneet kolmikkoon juoksulenkkeily, uinti ja kävelylenkkeily. Tytöt harrastavat moninkertaisesti poikiin verrattuna voimistelulajeja, ratsastusta, tanssia ja taitoluistelua. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b; 2009–2010b.) Tyttöjen osalta uusimman kansallisen liikuntatutkimuksen tulokset poikkeavat muista tutkimustuloksista. Juoksulenkkeilyn ykkössijaa ei ole havaittu muissa tutkimuksissa.

Kansallisessa liikuntatutkimuksessa on selvitetty myös lasten ja nuorten harrastamien lajien määrää. Yhden tai kahden lajin harrastajissa suurempi osa on tyttöjä, kun taas kolmen tai neljän lajin harrastajista suurempi osa on poikia. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b.)

Liikuntapaikkojen käytössä on jonkin verran eroa tyttöjen ja poikien välillä (kuvio 5). 9–12-vuotiaiden suurimmat erot ovat ratsastustallin (tytöt 24 %, pojat 1 %), skeittirampin (tytöt 2 %, pojat 24 %) ja jalkapallokentän (tytöt 19 %, pojat 51 %) käytössä. Pojat käyttävät yleisesti enemmän erilaisia ulko- ja sisäkenttiä sekä kaukaloa. Tytöt puolestaan käyttävät yleisemmin ulkoilumaastoja, uimarantaa, hiihtolatuja, luistinkenttää ja puistoja. Yleisurheilukentän, pururadan ja koulun salin käytössä ei juurikaan ole sukupuolten välisiä eroja. (Nupponen ym. 2010, 141, 282–286.)

Fyysisesti passiivisten toimintojen osalta tytöt ja pojat eroavat lähinnä tietokoneella toimimisessa. Television katselussa ei ole suuria eroja sukupuolten välillä (Nupponen ym. 2010; Laine ym. 2011, 27.) Tietokoneen käytössä sukupuolten välistä eroa on jo 3–8-vuotiaasta alkaen ja pojilla tietokoneen parissa toimiminen lisääntyy iän myötä tyttöjä enemmän. (Nupponen ym. 2010, 61–63, 65.) Suurin ero muodostuu pelaamisesta. Esimerkiksi viikonloppuisin yläkouluikäisistä pojista 22 % pelaa tietokoneella enemmän kuin neljä tuntia päivässä, tytöistä vastaavasti 6 %. Muissa tietokonetoiminnoissa, kuten chaittailussa,

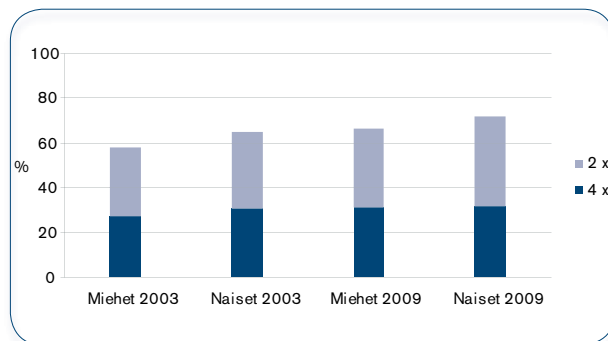
Kuvio 5. 9–12-vuotiaiden tyttöjen ja poikien liikuntapaikkojen käyttö vuosina 2001–2003 (Nupponen ym. 2010).

internetin käytössä, sähköpostin lukemisessa tai läksyjen tekemisessä, ei ole eroa tyttöjen ja poikien välillä. (Laine ym. 2011, 27.)

Runsas television katselu tai tietokoneen käyttäminen eivät kuitenkaan suoraan kerro liikunnan vähäisyydestä. Myös liikuntaa aktiivisesti harrastavat nuoret viettävät usein paljon aikaa ruudun äärellä. Yhteydet liikunta-aktiivisuuden ja ruutuajan välillä ovat olleet suhteellisen heikkoja. Kuitenkin erittäin runsas ruutu-aika on yhteydessä vähäiseen liikunta-aktiivisuuteen. Ruutu-aika ja liikunta-aktiivisuus tulee kuitenkin ymmärtää erillisinä muuttujina, eikä niitä tule käsitellä fyysisen aktiivisuuden ääripäinä. (Tammelin, Ekelund, Remes & Näyhä 2007.)

3.1.2 Aikuiset

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) FINRIS-KI- ja Aikuisikäisen väestön terveyskäyttäytyminen ja terveys (ATVK) -tutkimusten mukaan 15–64-vuotiaiden miesten ja naisten harrastama vapaa-ajan liikunta on lisääntynyt 2000-luvulla (Helakorpi, Laitalainen & Uutela 2010, 19; Peltonen ym. 2008a, 14). AVTK-aineiston mukaan vuonna 2003 miehistä 58 % ja naisista 65 % ilmoitti harrastavansa vapaa-ajan liikuntaa vähintään kaksi kertaa viikossa ainakin puoli tuntia kerrallaan. Vuonna 2009 vastaavat luvut olivat miehillä 66 % ja naisilla 72 %. Vähintään neljä kertaa viikossa vapaa-ajan liikuntaa harrastavien osuus on hieman lisääntynyt sekä miehillä (2003: 27 %, vuonna

Kuvio 6. Vähintään kaksi kertaa viikossa ja vähintään neljä kertaa viikossa ainakin puoli tuntia kerrallaan vapaa-ajan liikuntaa harrastavien osuus 15–64-vuotiaiden miehistä ja naisista (%) (Helakorpi ym. 2003, 10; Helakorpi ym. 2010, 19).

2009: 31 %) että naisilla (2003: 30 %, vuonna 2009: 32 %). Asiaa on havainnollistettu kuviossa 6. (Helakorpi, Patja, Prättälä, Aro & Uutela 2003, 149; Helakorpi ym. 2010, 145.)

Useimpien tutkimusten mukaan naiset käyttävät liikuntaan enemmän aikaa kuin miehet, mutta tuoreen Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen (2011) sekä Leen (2011) mukaan miehet käyttäisivät fyysiseen aktiivisuuteen enemmän aikaa kuin naiset. Tilastokeskuksen tulosten poikkeavuuteen muista tutkimustuloksista voi vaikuttaa ainakin se, että niissä liikuntaan laskettiin mukaan kalastus ja metsästys.

Leen (2011) tutkimuksen mukaan etenkin naisten fyysisen aktiivisuuden määrä on noussut selvästi kymmenessä vuodessa. Kun vuonna 1998 naiset ilmoittivat liikkuvansa viikossa keskimäärin 3 h 6 min, niin vuonna 2008 lukema oli 3 h 36 min. Miehet ilmoittivat vuonna 1998 liikkuvansa 3 h 47 min ja vuonna 2008 3 h 50 min. Liikuntaan käytetyn viikoittaisen ajan määrä on siis naisilla noussut kymmenessä vuodessa 30 minuuttia. Suurin muutos on tapahtunut ikäluokassa 35–44-vuotiaat, jossa viikoittaisen liikunnan määrä on noussut kymmenessä vuodessa lähes tunnin. Erot eri ikäluokkien ja sukupuolten välillä ovat tutkimuksen mukaan selkeitä. Suurin sukupuolten välinen ero on 18–24-vuotiaiden ikäluokassa, jossa miehet liikkuvat viikossa keskimäärin 1 h 15 min naisia enemmän. Tosin tämäkin ero on kaventunut kymmenen vuoden aikana. (Lee 2011.)

Kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–2010a, 6) mukaan miesten ja naisten raportoitujen liikuntakerrojen määrä viikossa on kasvanut oleellisesti. Naisten kohdalla neljä kertaa viikossa tai useammin harrastavien osuus on noussut 42 prosentista jopa 60 prosenttiin.

Kyselytutkimusten tuloksiin liikunnan määrän kasvamisesta on kuitenkin suhtauduttava varauksella. Viime vuosina liikunnan käsite on laajentunut yhä enemmän terveysliikunnan ja kaiken fyysisen aktiivisuuden suuntaan, jolloin monia sellaisia askareita, joita ei ennen välttämättä mielletty liikunnaksi, luetaan nyt liikunnan harrastamiseksi. Ihmiset ymmärtävät, että on toivottavaa harrastaa runsaasti liikuntaa, mikä saattaa vaikuttaa vastaamiseen. (Katzmarzyk & Tremblay 2007; Prince ym. 2008.)

Aikuisten fyysistä aktiivisuutta on mitattu objektiivisesti LASERI-tutkimuksessa (Lasten ja nuorten

sepalvelimotautien riskitekijät) vuosina 2007–2008. Fyysinen aktiivisuus mitattiin 7 päivän ajan askelmittarilla (Omron Walking Style One, HJ-152R-E). Mittauksiin osallistui 1 874 miestä ja naista, jotka olivat 30–45-vuotiaita. Naiset ottivat päivittäin enemmän askeleita kuin miehet. Askeleita kertyi päivittäin naisilla 7 824 ja miehillä 7 089. Aerobisia askeleita kertyi naisilla 2 318 ja miehillä 1 402 päivittäin. Aerobiset askeleet syntyvät 10 minuutin yhtäjaksoisesta kävelystä (vähintään 60 askelta/minuutti), juoksusta ja muusta askelin tehtävästä liikkeestä. Miehistä 26 % ja naisista 16 % liikkui varsin vähän päivän aikana eli otti vähemmän kuin 5 000 askelta päivittäin. Vain 6 % naisista ja 5 % miehistä oli erittäin aktiivisia ($\geq 12\,500$ askelta päivittäin). 10 000 askeleen suosituksen (Hatano 1993) saavutti 20 % naisista 15 % miehistä. (Hirvensalo ym. 2010; 2011.)

Kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–2010a, 7–8) mukaan naiset ovat monipuolisempia liikkuja kuin miehet. Päätelmä on tehty sen perusteella, että naiset harrastavat useampia lajeja kuin miehet. Miehillä yleisintä on kahden eri lajin harrastaminen, naisilla neljän lajin harrastaminen. Sekä miehet että naiset ovat lisänneet harrastettujen lajien määrää viimeisten viiden vuoden aikana.

Aikuisten suosituin liikuntamuoto on kävelylenkkeily. Se on säilynyt kyselytutkimuksissa selvänä ykköksenä 15 vuoden ajan, vaikka sen harrastajamäärä onkin vähentynyt viime vuosina. Eniten harrastajamäärät ovat kasvaneet juoksulenkkeilyssä ja kuntosaliharrastuksessa. Harrastettujen lajien suhteen miesten ja naisten erot ovat samankaltaisia kuin lapsuudessa ja nuoruudessaakin. Miehet suosivat naisia enemmän joukkuepallolajeja. Kuntosalilla käymisessä ei miesten ja naisten välillä ole suurta eroa. Naisten suosiossa on etenkin tanssi. (Kansallinen liikuntatutkimus Emt., 15–19.)

Naisten ja miesten käyttämät liikuntapaikat poikkeavat jonkin verran toisistaan, mikä vastaa harrastetuissa lajeissa ilmenneitä eroja. Naiset käyttävät miehiä enemmän kevyen liikenteen väyliä ja voimistelusaleja. Miehet puolestaan käyttävät enemmän palloilusaleja, jäähalleja ja rakennettuja ulkoliikuntapaikkoja. (Emt., 14.)

Päivittäinen arkiliikunta työ- ja asiointimatkoilla on naisilla yleisempää kuin miehillä. Vuoden 2009 AVTK-aineiston mukaan 30 % miehistä ja 39 %

naisista kertoi kävelevänsä tai pyöräilevänsä työmatkoilla vähintään 15 minuuttia päivässä. Vähintään 30 minuuttia työmatkoihin kävelen tai pyöräillen käytti 11 % miehistä ja 14 % naisista. Työmatkaliikunta on 30 vuoden aikana koko ajan vähentynyt, etenkin naisilla. Suurin väheneminen tapahtui 1980-luvulla, mutta naisilla työmatkaliikunta on vähentynyt myös viime vuosina. (Helakorpi ym. 2010, 19–20.)

Uudet terveystieteiden suositukset (Käypä hoito -suositus 2010, 2) korostavat kestävyysharjoittelun lisäksi lihaskunnan harjoittamista. Terveille aikuisille suositellaan reipasta kestävyysliikuntaa vähintään 2 tuntia 30 minuuttia viikossa tai raskasta liikuntaa 1 tunti 15 minuuttia viikossa. Lisäksi lihaskuntaa tulisi harjoittaa vähintään kaksi kertaa viikossa. Kun suosituksessa huomioidaan myös lihaskuntoharjoittelun osuus, aiempaa huomattavasti pienempi osa aikuisista liikkuu terveystieteiden kannalta riittävästi. Vuonna 2009 miehistä vain 12 % ja naisista 11 % täytti uuden suosituksen. Kestävyysliikuntaa harrasti riittävästi 47 % miehistä ja 50 % naisista. Parhaiten suositus täyttyi alle 25-vuotiailla (32 % miehistä ja 18 % naisista) ja heikoiten yli 54-vuotiailla (4 % miehistä ja 6 % naisista). (Helakorpi ym. 2010, 18.) Vähän liikkuvia on arvioitu olevan enemmän miesten kuin naisten joukossa. Kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–2010a, 7–8) mukaan 8 % miehistä ja 3 % naisista ei harrasta liikuntaa tai ulkoilua ollenkaan.

Naisten ja miesten liikunnan harrastamisen esteitä tutkittaessa on selvinnyt, että perhe-elämä alentaa etenkin 26–35-vuotiaiden naisten liikuntaaktiivisuutta. Miehillä puolestaan työelämä näyttäisi vievän eniten aikaa liikunnalta. (Ponto, Pehkonen, Penttinen & Nupponen 2010.) Leen (2011) mukaan vuonna 1998 yleisin itse arvioitu liikunnan harrastamisen este oli naisilla ajanpuute ja miehillä työ tai opiskelu. Vuonna 2008 molemmilla sukupuolilla yleisin syy oli ajanpuute. Naisilla ajanpuutteen jälkeen tulivat perhesyyt, kiputilat tai sairaudet sekä työ tai opiskelu. Miehillä ajanpuutteen kanssa lähes yhtä yleinen syy oli työ tai opiskelu. Tämän jälkeen tulivat kiputilat tai sairaudet sekä perhesyyt. Liikuntaharrastuksen kalteuden koki esteeksi 10 % naisista ja 4 % miehistä. (Lee 2011.) FINRISKI-tutkimuksessa selvästi yleisin este liikunnan harrastamiselle oli sekä miehillä että naisilla ajanpuute. Miehet ja naiset raportoivat yhtä

usein syyksi myös laiskuuden, sairauden tai vamman. Naiset mainitsivat miehiä useammin syyksi lapset ja perheen, sosiaalisen ryhmän puutteen, liian suuret liikuntapaikkojen käyttömaksut, liikuntapaikkojen kaukaisen sijainnin sekä sen, etteivät koe hallitsevansa liikuntataitoja. (Borodulin 2006, 8–9.) Tämän mukaan miehillä liikkumista rajoittavat eniten oman käyttäytymisen tekijät (ajan järjestäminen, laiskuus), mutta naisilla näiden lisäksi oleellisia ovat sosiaaliset ja ympäristötekijät.

Viime vuosien tutkimuksissa on todettu, että terveyden edistämisen näkökulmasta fyysisen aktiivisuuden ohella on tärkeä mitata myös liikkumatonta aikaa. Esimerkiksi runsaan istumisen määrän on todettu olevan itsenäinen, liikkumisen määrästä riippumaton kuolleisuuden riskitekijä (Owen ym. 2010). FINRISKI-tutkimuksen mukaan 25–74-vuotiaat miehet istuvat päivän aikana 50 minuuttia enemmän kuin naiset. Yhteensä istumisaikaa kertyi miehille 7,6 tuntia ja naisille 6,7 tuntia päivässä. Ero selittyi lähinnä sillä, että miehet istuivat päivän aikana tietokoneen ääressä 16 minuuttia ja kulkuneuvossa 28 minuuttia enemmän kuin naiset. (Peltonen ym. 2008b, 339.)

3.1.3 Ikääntyneet

Ikääntyvien liikuntaa on säännöllisesti tutkittu kansallisessa liikuntatutkimuksessa sekä THL:n kahden vuoden välein toteuttamassa Eläkeikäisen väestön terveyskäyttäytyminen (EVTK) -tutkimuksessa. Tuorein kansallinen liikuntatutkimus (2009–2010) arvioi 66–79-vuotiaiden senioreiden liikuntaharrastuksen lisääntyneen merkittävästi. Tutkimuksessa ei ole tehty ikääntyneiden kohdalla sukupuolten välistä jaottelua, joten siitä ei ole saatavissa tietoa ikääntyneiden miesten ja naisten liikunnan määrän tai useuden eroista. Tutkimusraportissa on kuitenkin esitetty arvio, että ikääntyvien miesten ja naisten välillä ei olisi suurta eroa liikunnan harrastamisen useudessa. Harrastettujen lajien määrässä ja intensiteetissä on sen sijaan havaittu pieniä eroja, jotka ovat samansuuntaisia kuin nuoremmillakin. Vähintään kolmea eri liikuntamuotoa harrastavat ovat keskimääräistä useammin naisia. Miehet (9 %) puolestaan harrastavat naisia (4 %) useammin voimaperäistä ja rasittavaa liikuntaa. Naisille

on tyypillisempää verkkainen liikkuminen. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a, 61–63; Senioriliikuntatutkimus 2007–2008, 2–5.)

Kansallisesta liikuntatutkimuksesta poiketen uusimman EVTK-tutkimuksen mukaan 65–79-vuotiaiden ikääntyvien liikunnan harrastaminen ei näytä lisääntyneen viime vuosina. Aiempaa harvemmat eläkeikäiset miehet ilmoittivat tutkimuksessa kävelvänsä ulkona vähintään neljä kertaa viikossa. Naisilla kävelyn harrastamisessa ei ole tapahtunut muutoksia. Muun liikunnan harrastaminen on hieman vähentynyt sekä miehillä että naisilla. (Laitalainen, Helakorpi & Uutela 2010, 20, 96–97.) EVTK-tutkimuksen mukaan sekä miehistä että naisista 22 % ei harrasta säännöllistä liikuntaa. (Laitalainen ym. 2010, 20, 144.)

Ikääntyneet harrastavat liikuntaa pääasiassa omatoimisesti yksin tai omatoimisesti ryhmässä. Kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–2010a) mukaan ikääntyneiden suosituin laji on kävelylenkkeily. Tämän jälkeen tulevat sauvakävely ja pyöräily. Kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–2010a, 63) ja Senioriliikuntatutkimuksen (2007–2008, 8) mukaan naiset harrastavat uintia, sauvakävelyä, vesivoimistelua ja kuntosaliharjoittelua useammin kuin miehet. Miehet puolestaan hiihtävät, juoksevat, kalastavat ja metsästävät enemmän kuin naiset. Jyväskylässä toteutetun Ikivihreät -projektin tutkimusten mukaan sekä miesten että naisten yleisimmin harrastamat liikuntamuodot ovat kävelylenkkeily ja kotivoimistelu. Kävelyä 2–3 kertaa viikossa harrastaa suurin piirtein yhtä suuri osuus miehistä ja naisista, mutta kotivoimistelun harrastajissa on jonkin verran enemmän naisia kuin miehiä. Miehistä suurempi osuus kuin naisista harrastaa uintia, pyöräilyä, hiihtoa ja tanssia, kun kriteerinä on käytetty vähintään kerran kuukaudessa harrastamista. Miehillä liikunnan harrastaminen näyttäisi pysyvän ikääntyessä monipuolisempänä kuin naisilla. (Mäkilä, Hirvensalo & Parkatti 2008, 52–53.)

Arviot riittävästi liikkuvien osuudesta vaihtelevat eri tutkimuksissa johtuen erilaisista menetelmistä ja kriteereistä. Vuosien 2007–2008 Senioriliikuntatutkimuksessa arvioitiin, että miehistä ja naisista 34 % liikkui terveytensä kannalta riittävästi. Vuosien 2009–2010 kansallisessa liikuntatutkimuksessa vastaavat arviot olivat 40 % naisista ja 36 % miehistä. Terveiden

kannalta riittäväksi liikunnaksi määriteltiin tässä vähintään neljä kertaa viikossa harrastettu riipeä tai rasittava liikunta vähintään 30 minuuttia päivässä. Naisista siis suurempi osa ilmoittaa liikkuvansa riittävästi, mutta miesten keskuudessa on enemmän rasittavaa liikuntaa harrastavia. (Senioriliikuntatutkimus 2007–2008, 7; Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a, 62.) Vuoden 2009 EVTK-tutkimuksen mukaan 5 % miehistä ja 4 % naisista liikkui suositusten mukaan, mihin sisältyy sekä kestävyys- että lihaskuntaharjoittelua. Lähes joka kolmas (29 %) eläkeikäinen mies ja joka neljäs (26 %) nainen harrasti kestävyysliikuntaa suositukseen nähden riittävästi. Lihaskuntoliikunnan suosituksen täytti 11 % eläkeikäisistä miehistä ja 8 % naisista. (Laitalainen ym. 2010, 19.)

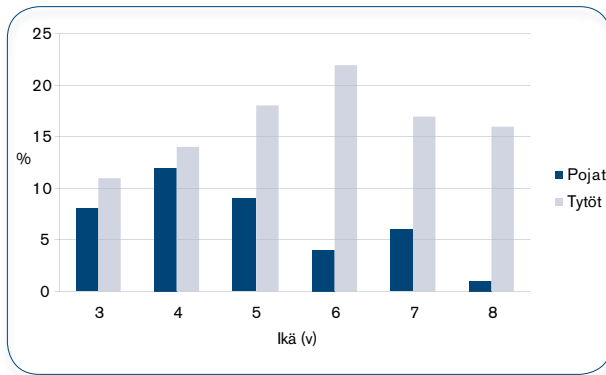
Liikunnan harrastaminen vähentyy iän myötä. Niiden osuus, jotka ilmoittivat, etteivät pysty ollenkaan harrastamaan liikuntaa, kasvaa etenkin naisilla siirryttäessä 75–79-vuotiaista 80–84-vuotiaiden ikäryhmään. 80–84-vuotiaista naisista 31 % ja miehistä 15 % ilmoitti, ettei pysty lainkaan harrastamaan liikuntaa. (Laitalainen ym. 2010, 20.) Ikääntyvillä liikunnan harrastamisen este on useimmiten huono terveys. Naiset kokevat enemmän terveysesteitä kuin miehet. Iktivihreät -tutkimuksessa jyväsyläläisistä 65–74-vuotiaista miehistä 19 % ja naisista 36 % koki oman terveydentilansa esteeksi liikunnan harrastamiselleen. 81–90-vuotiaana vastaavat osuudet samoilla tutkittavilla olivat 47 % miehistä ja 65 % naisista. (Mäkilä ym. 2008, 53.) Muita liikunnan harrastuksen esteitä ikääntyvillä on todettu olevan esimerkiksi kevyen liikenteen väylien puute tai niiden huono kunto, turvaton tai vaikeakulkuinen ympäristö, loukkaantumisen pelko, huono sää, varusteiden puute sekä niukka harrastusryhmien ja liikuntapalveluiden tarjonta ikääntyneille. (Rasinaho, Hirvensalo, Leinonen, Lintunen & Rantanen 2007; Hirvensalo 2008, 64.)

3.2 Osallistuminen järjestettyyn liikuntaan

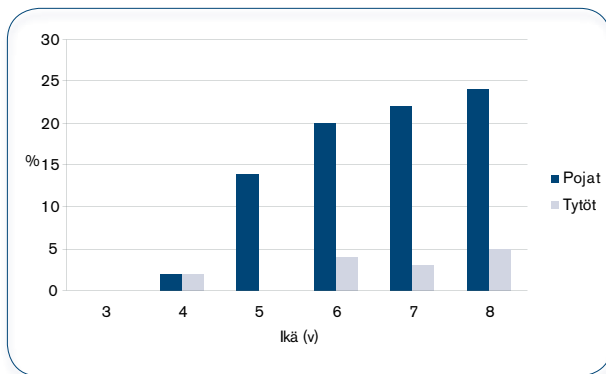
Tässä luvussa käsitellään liikunnan harrastamista urheiluseurojen ja julkisen vallan kautta järjestetyn toiminnan näkökulmasta. Suomessa urheiluseurat ovat perinteisesti järjestäneet pääosan organisoidusta liikunnasta. Yksityiset yritykset ovat kasvattaneet osuuttaan liikunnan tarjonnasta 2000-luvulla, mutta tutkimustieto yksityisten yritysten liikuntapalveluista ja niiden käyttäjistä on vielä hyvin vähäistä.

3.2.1 Lapset ja nuoret

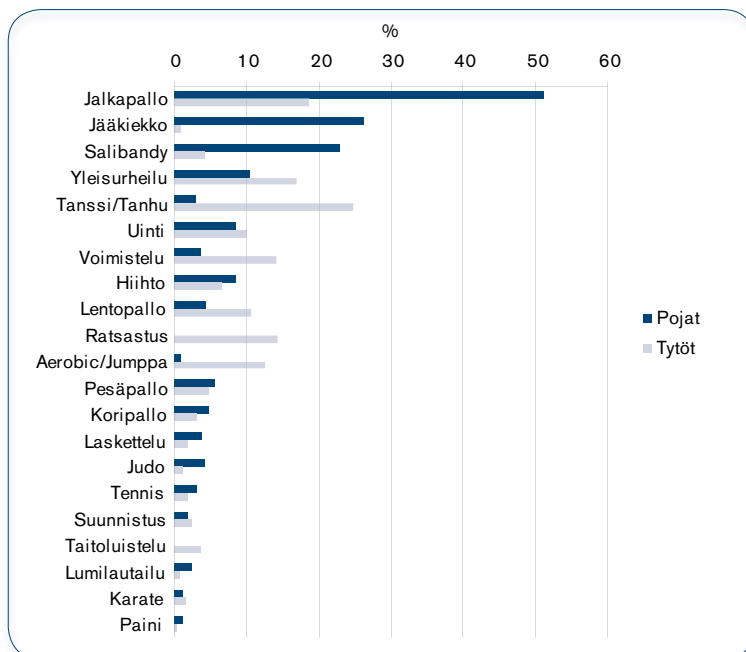
Osallistuminen järjestettyihin harrastuksiin kasvaa sekä tytöillä että pojilla lapsuuden varhaisvuosista noin 12-vuotiaaksi asti. Alle kouluikäisillä pojilla ylivoimaisesti eniten järjestettyyn toimintaan osallistumista on jalkapallossa (16 %). Tämän jälkeen tulevat liikuntaleikkikoulu (8 %), uinti (6 %), jumppa tai voimistelu (6 %) sekä partio tai vapaapalokunta (6 %). Alle kouluikäisillä tytöillä yleisintä on jumppaan tai voimisteluun osallistuminen (17 %). Seuraavina tulevat musiikin harrastus (14 %) sekä tanssin eri muodot (12 %). (Nupponen ym. 2010, 65–68, 225.) Vielä 3–5-vuotiaana liikuntaharrastuksia on tytöillä ja pojilla suurin piirtein yhtä paljon, mutta 6–8-vuotiaana poikien harrastukset ovat tyttöjä liikunnallisempia. (Nupponen ym. 2005, 8.) Pojilla on tyttöjä enemmän liikuntaharrastuksen viikkokertoja (Laine ym. 2011). Selkeimmät erot tyttöjen ja poikien liikunnallisiin harrastuksiin osallistumisessa ovat jalkapallossa (pojat 16 %, tytöt 3 %), tanssissa (pojat 1 %, tytöt 12 %) ja voimistelussa (pojat 5 %, tytöt 14 %). (Nupponen ym. 2010, 65–68, 225.) Esimerkiksi voimisteluun tytöt ja pojat osallistuvat 3–4-vuotiaana lähes yhtä yleisesti, mutta sen jälkeen tyttöjen osallistuminen lisääntyy ja poikien vähenee (kuvio 7). Jalkapallossa puolestaan tyttöjen ja poikien välinen ero alkaa kasvaa neljän ikävuoden jälkeen, kun poikien harrastus lisääntyy voimakkaasti (kuvio 8).

Kuvio 7. 3–8-vuotiaiden poikien ja tyttöjen säännöllinen osallistuminen jumppaan tai voimisteluun vuosina 2001–2003 (Nupponen ym. 2010, 66).

Kuvio 8. 3–8-vuotiaiden poikien tai tyttöjen säännöllinen osallistuminen jalkapalloon vuosina 2001–2003 (Nupponen ym. 2010, 67).

Kuvio 9. 9–12-vuotiaiden lajiharrastus urheiluseurassa ainakin kerran viikossa sukupuolittain vuosina 2001–2003 (Nupponen ym. 2010, 123, 266).

Liikunnallisen toiminnan suhteessa muuhun toimintaan on melko suuria muutoksia iän ja sukupuolen mukaan. Keskimäärin 3–8-vuotiaiden ikäluokassa poikien järjestetystä toiminnasta 76 % oli liikunnallisia ja tyttöjen toiminnasta 64 %. Kun 4-vuotiailla pojilla liikunnallisen toiminnan osuus on alle 60 %, niin jo 5–6-vuotiaana liikunnallisen toiminnan osuus on yli 80 %. Tyttöillä alhaisin osallistuminen järjestettyyn liikunnalliseen toimintaan on 7-vuotiaana (55 %) ja korkein 6-vuotiaana (75 %). (Nupponen ym. 2010, 71.) Tutkimuksessa ei esitetä arvioita mistä erot johtuvat.

Vuimeisimpien koko maan kattavien tutkimustulosten mukaan pojat osallistuvat edelleen urheiluseuraharjoituksiin tyttöjä yleisemmin ja useammin kaikissa ikäluokissa. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b; Laakso 2006a; Vuori ym. 2007.) Joissakin yksittäisiä alueita koskeneissa tutkimuksissa on saatu tuloksia, joiden mukaan seuraharrastuskerroissa ei ole eroa sukupuolten välillä (esim. Lehmuskallio 2007, 75). LAPS Suomen -tutkimuksen mukaan 9–12-vuotiaista pojista 52 % ja tytöistä 46 % osallistuu urheiluseuran harjoituksiin vähintään kerran viikossa. Vähintään neljä kertaa viikossa osallistuu pojista 11 % ja tytöistä 6 %. Pojilla yleisin urheiluseuraharjoituksen kesto oli puolitoista tuntia ja tyttöillä yksi tunti. (Nupponen ym. 2010, 119–122, 162.)

Eri lajien organisoidussa harrastamisessa on eroja sukupuolten suhteen. LAPS Suomen -tutkimuksen mukaan yhtä paljon tyttö- ja poikaharrastajia on uinnissa, hiihdossa, pesäpallossa, koripallossa, laskettelussa, tenniksessä, suunnistuksessa, karatessa ja painissa. Pojat osallistuvat tyttöjä yleisemmin jääkiekon, jalkapallon ja salibandyn seuratoimintaan, ja nämä kolme ovat myös poikien kolme suosituinta seuroissa harrastettavaa lajia. Tyttöjen suosituimmat lajit urheiluseurassa ovat tanssi, jalkapallo ja yleisurheilu. Tytöt harrastavat poikia enemmän tanssia, voimistelua, jumpaa sekä ratsastusta. (Nupponen ym. 2010, 119–124, 162.) Kuviossa 9 on esitetty 9–12-vuotiaiden tyttöjen ja poikien ainakin kerran viikossa harrastamat lajit urheiluseurassa.

Kansallisen liikuntatutkimuksen tuloksissa poikien harrastetuimmat lajit ovat samat kuin edellä eli jalkapallo, jääkiekko ja salibandy. Tyttöjen osalta tulokset poikkeavat hieman. Tosin ikäryhmäkin on laajempi: 3–18-vuotiaat. Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan määrällisesti eniten tyttöjä on voimistelussa, jalkapallossa ja ratsastuksessa. Tanssi ei ole kymmenen suosituimman lajin listalla. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b, 18.)

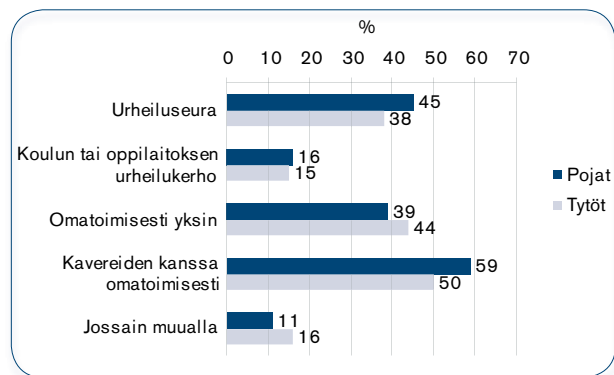
Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan 3–18-vuotiaat tytöt ja pojat harrastavat liikuntaa eniten omatoimisesti kavereiden kanssa (T 43 %, P 53 %) mutta seuraavaksi yleisintä on seurassa harrastaminen: pojista 47 % ja tytöistä 40 %. Asiaa havainnollistetaan kuvioissa 10 ja 11, joissa vertailussa ovat vuodet 2005–2006 ja 2009–2010. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b; 2009–2010b.)

Tyttöjen ja poikien urheiluseurassa harrastaminen on lisääntynyt koko ajan viimeisten vuosikymmenten aikana ja ainakin tyttöjen osallistuminen näyttäisi edelleen lisääntyvän. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b; 2009–2010b; Laakso ym. 2006a, 9; Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 117.)

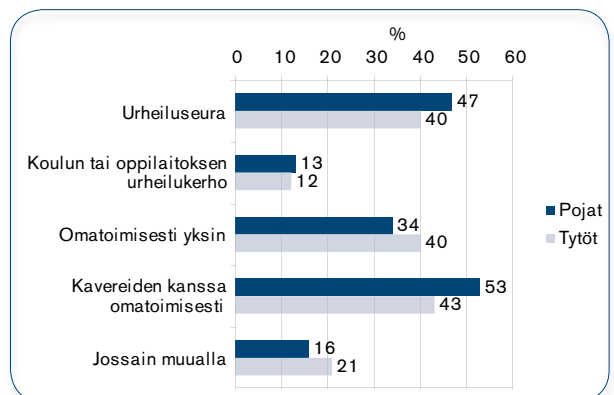
Yläkouluun siirryttäessä urheiluseurassa harrastaminen vähenee tytöillä enemmän kuin pojilla. 12–18-vuotiaista pojista noin puolet ja tytöistä 40 % harrastaa urheiluseurassa vähintään kerran viikossa. Harrastaminen vähenee tasaisesti jokaisessa ikäluokassa. Esimerkiksi 12-vuotiaista pojista yli 60 % harrastaa vähintään kerran viikossa urheiluseurassa, kun 18-vuotiaista pojista

enää alle 40 %. 12-vuotiaista tytöistä kerran viikossa harrastaa yli puolet ja 18-vuotiaista tytöistä enää alle 30 %. Poikien urheiluseuratoimintaan osallistuminen näyttää vähenevän erityisesti 16 ja 18 ikävuoden välillä, tyttöjen jo 14 ja 16 ikävuoden välillä. (Laakso ym. 2006a, 9.)

Sellaisista tytöistä, jotka eivät vielä harrasta liikuntaa urheiluseurassa, 48 % olisi kiinnostunut aloittamaan harrastuksen. Eniten haluttaisiin harrastaa tanssia, yleisurheilua ja jalkapalloa. Pojista puolestaan 44 % olisi kiinnostunut aloittamaan liikuntaharrastuksen seurassa. Pojat aloittaisivat mieluiten jalkapallo-, salibandy- tai jääkiekkoharrastuksen, eli toivottujen lajien kolmikko on täysin sama kuin poikien eniten harrastamat lajit urheiluseuroissa tällä hetkellä. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b.)

Kuvio 10. Tahot, joiden kanssa tai järjestämänä 3–18-vuotiaat tytöt ja pojat harrastavat liikuntaa vuosina 2005–2006 (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b).

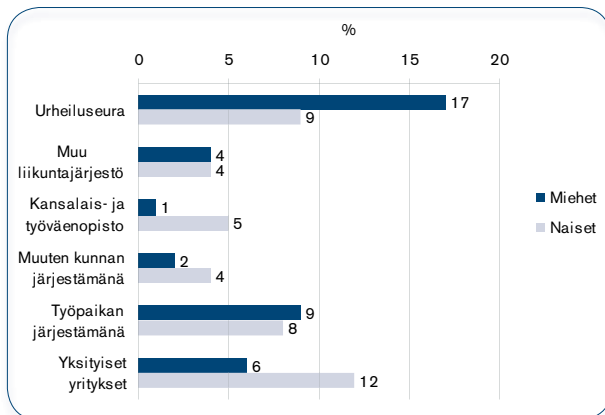

Kuvio 11. Tahot, joiden kanssa tai järjestämänä 3–18-vuotiaat tytöt ja pojat harrastavat liikuntaa vuosina 2009–2010 (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b).

Paitsi urheiluseuratoimintaan pojat osallistuvat tyttöjä yleisemmin myös koulujen liikuntakerhoihin (Laakso ym. 2006a; Nupponen ym. 2010, 120.) Koulujen liikuntakerhotoimintaa vähennettiin merkittävästi 1990-luvun laman jälkeen. Liikuntakerhoja on mahdollisuus järjestää erillisinä kerhoina, koulujen iltapäivätoimintana tai kokonaiskoulupäivänä. Toteuttajina voivat toimia koulun lisäksi seurat tai muut järjestöt. Koska iltapäiväkerhojen määrä väheni 1990-luvulla, on niiden järjestämistä haluttu erikseen tukea. Lasten ja nuorten iltapäivätoimintaan on nykyisin mahdollista saada avustusta. Avustusten jakamisen tavoitteena on lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien lisääminen, yhteisöllisyyden ja osallistumisen vahvistaminen sekä uusien monipuolisten elämysten saaminen. Kerhotoiminnan avustuksella pyritään edistämään lasten ja nuorten tasapuolisia mahdollisuuksia osallistua säännöllisesti, pitkäjänteisesti ja laadukkaasti järjestettyyn harrastustoimintaan. Liikunnallisten kerhojen osalta painopisteenä ovat liikuntaa harrastamattomat ja vähän liikkuvat sekä erityistä tukea vaativat lapset. (Hakamäki ym. 2009.)

3.2.2 Aikuiset

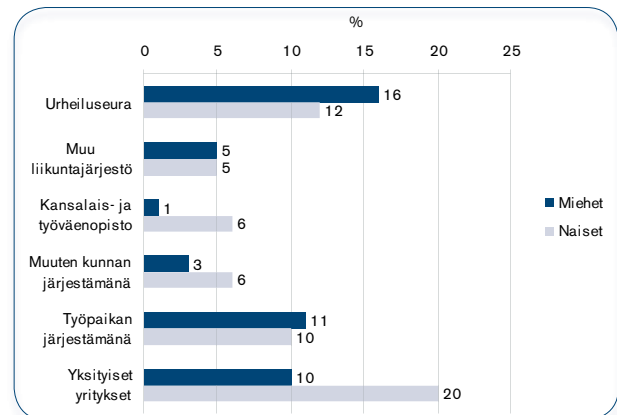
Miehistä 16 % ja naisista 12 % on arvioitu harrastavan liikuntaa urheiluseuroissa. Viimeisen neljän vuoden aikana sukupuolten ero on hieman kaventunut. Organisoidun liikunnan harrastamisen paikat on esitetty kuvioissa 12 ja 13.

Kuvio 12. Tahot, joiden kanssa tai järjestämänä 19–65-vuotiaat miehet ja naiset harrastavat kuntoilua, liikuntaa tai urheilua vuosina 2005–2006 (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a).

Yksityisten yritysten tarjoamien liikuntapalvelujen käyttö on lisääntynyt viime vuosina. Naiset käyttävät miehiä aktiivisemmin yksityisten palveluja. Yrityspalvelujen käyttö on yleistynyt 2000-luvun alusta miehillä 2 prosentista 10 prosenttiin ja naisilla 6 prosentista 20 prosenttiin. Suurempi osa naisista käyttää nykyisin yritysten (20 %) kuin seurojen (12 %) liikuntapalveluja, joskin molemmat osuudet ovat olleet 2000-luvulla nousussa. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a.) Myös jyvaskyläläisten liikuntapaikkapalveluja selvittäneen tutkimuksen mukaan naiset käyttävät yksityisiä liikuntapalveluja enemmän kuin ennen (Lee 2011). Yksityiset liikuntapalvelukeskukset ovat pystyneet vastaamaan naisten toivomiin liikuntamuotoihin esimerkiksi ryhmäliikunnan ja tanssin muodossa.

Liikunta-alan yrityksiä oli Tilastokeskuksen vuositilaston mukaan 4 807 vuonna 2007 ja 5 020 vuonna 2009. Kahdessa vuodessa määrä siis nousi reilulla 200 yrityksellä. Kuntokeskusten määrä nousi kahden vuoden aikana peräti 67 %. (Tilastokeskus 2010.) Yritysten osuus liikuntapalveluiden järjestäjänä on erittäin mielenkiintoinen niin tasa-arvon kuin yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Yrityksissä harrastaminen on kalliimpaa, mikä lisää eriarvoisuutta ja rajaa monia liikkujia pois. Tällä hetkellä liikunta-alan yritystoiminnasta on kuitenkin hyvin vähän tutkimustietoa. Tietopohjan vahvistamiseksi tarvitaan tilastollista seuranta- ja alan selvityksiä ja perustutkimusta. Yhtä lailla lisätietoa kaivataan liikuntaseurojen harjoitta-

Kuvio 13. Tahot, joiden kanssa tai järjestämänä 19–65-vuotiaat miehet ja naiset harrastavat kuntoilua, liikuntaa tai urheilua vuosina 2009–2010 (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a).

masta palvelu- ja elinkeinotoiminnasta (Kosonen & Tiikkaja 2008; Koivisto 2010).

3.2.3 Ikääntyneet

Liikuntaharrastus muuttaa muotoa ja intensiteettiä ihmisen ikääntyessä. Sukupuolella on merkitystä liikuntaharrastuksissa myös ikääntyneenä. Erot sukupuolten välillä voivat johtua esimerkiksi elämän aikana omakutuista odotuksista tai vanhuksiin kohdistuvista sukupuolirooleista. (Hirvensalo 2008, 62.) Kohorttitutkimusten (Hirvensalo ym. 2006) mukaan liikunnan harrastus on lisääntynyt erityisesti naisten keskuudessa. Myöhempien kohorttien naiset harrastavat liikuntaa enemmän ja intensiivisemmin kuin aikaisemmin syntyneet naiset. Miehet kuitenkin jaksavat harrastaa liikuntaa iäkkäämpinä kuin naiset. Jyväskyläläisen Ikivihreät-projektin 16 vuoden seurantatutkimuksen mukaan naisten osallistuminen ohjattuun liikuntaan laskee iän myötä ja miesten osallistuminen yleistyy. 65–74-vuotiaista miehistä 10 % ja naisista 21 % ilmoitti osallistuvansa ohjattuun ryhmäliikuntaan. 75–80-vuotiaina miehistä 14 % ja naisista 16 % ilmoitti osallistuvansa ryhmäliikuntaan. 81–90-vuotiaista miehistä 39 % ja naisista 15 % ilmoitti osallistuvansa ohjattuun ryhmäliikuntaan. Ohjatun liikunnan tarjonta näyttäisi tavoittavan iäkkäät miehet naisia paremmin. Tutkijoiden mukaan ikääntyneille tarjottavaa lajivalikoimaa ja toimintakyvyn mukaista tasoryhmittelyä tulisi edelleen kehittää ikääntyvien naisten ja miesten edellytyksiä vastaaviksi. (Mäkilä ym. 2008, 50–52.)

Ohjattuun liikuntaan osallistumisen suurin este sekä miehillä että naisilla on huono terveydentila. Huonon terveydentilan kokee esteeksi useampi nainen kuin mies. Muita ohjattuun liikuntaan osallistumisen esteitä ovat esimerkiksi kiinnostuksen puute, kaukana olevat palvelut, ikä sekä halu liikkua yksin. (Emt., 53.)

Kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–2010a) mukaan ikääntyneistä 6 % harrastaa liikuntaa urheiluseurassa, 5 % muussa liikuntajärjestössä, 3 % kansalais- tai työväenopistossa, 10 % muutoin kunnan järjestämänä ja 6 % yksityisissä yrityksissä. Sukupuolittain jaoteltua tietoa ei kansallisessa liikuntatutkimuksessa ole saatavilla.

3.3 Liikunta koulussa

Koululiikunta käsitetään perinteisesti koulussa pidettäväksi liikuntatunneiksi. Koulupäivään sisältyy kuitenkin muutakin fyysistä aktiivisuutta kuin varsinaiset liikuntatunnit, esimerkiksi koulumatkat, välitunnit, retket ja tapahtumat. Tällöin voidaan koululiikunnan sijasta puhua koulun liikunnasta tai liikunnasta koulussa. Tällä hetkellä katsotaan tarkoituksenmukaiseksi puhua nimenomaan liikunnasta koulussa mieluummin kuin pelkistä liikuntatunneista. Lasten ja nuorten fyysistä aktiivisuutta edistettäessä liikuntatunteihin vaikuttamisen ei enää katsota riittävän, vaan on tarkasteltava koko koulupäivän ja -ympäristön liikunnallistamista. (Opetusministeriö 2010c, 19–20.)

Koulupäivän välituntitoiminnoissa on selkeitä eroja tyttöjen ja poikien välillä. Pojat pelaavat enemmän pallopelejä (pojat 51 %, tytöt 14 %), mutta tytöt käyttävät enemmän aikaa muissa välituntitoiminnoissa, kuten kavereiden kanssa juttelussa, seisoskelussa, liikuntaleikeissä ja muissa leikeissä. (Nupponen ym. 2010, 133–134.) Liikkuva koulu -tutkimuksen mukaan suurimmat välituntitoimintojen erot ovat juoksussa ja pallopeleissä, joihin pojat osallistuvat enemmän kuin tytöt. Tytöt puolestaan kävelevät enemmän kuin pojat. (Laine ym. 2011, 22.)

Kyselytutkimusten mukaan pojat ja tytöt pitävät koululiikunnasta. Pojat suhtautuvat koululiikuntaan hieman myönteisemmin kuin tytöt. (Huisman 2004, 80; Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 119; Zacheus & Järvinen 2007.) Pojista 78 % ja tytöistä 65 % kertoo pitävänsä koululiikunnasta. Ikävyyttäytävänä oppiaineena liikuntaa pitää 12 % pojista ja 21 % tytöistä. Pojista lähes 70 % ja tytöistä puolet toivoo lisää kaikille yhteisiä, pakollisia liikuntatunteja. (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 119.) Poikien ja tyttöjen suhtautuminen koululiikuntaan on hieman erilaista. Poikien asenne liikuntaa kohtaan on positiivisempi kuin tyttöjen ja pojat uskovat omaan osaamiseensa liikunnassa enemmän kuin tytöt. Pojat ovat liikuntatunneilla tyttöjä kiinnostuneempia pelaamisesta, kisailusta ja fyysisesti rasittavista tunneista. Tytöille sen sijaan terveydelliset vaikutukset, opettajan kannustus ja mahdollisuus valita tehtäviä itse ovat tärkeämpiä kuin pojille. Tytöt vaikuttaisivat olevan poikia herkempiä keskinäiselle vertailulle.

(Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 120.) Kokonaisuutena koululiikunnan seuranta-arvioinnin raportissa katsotaan, että etenkin poikien liikuntakäsitys on muuttunut myönteisempään suuntaan vuosien 2003–2010 aikana. Merkittävää kuitenkin on, että kaikkien muuttujien hajonnat ovat kasvaneet molemmilla sukupuolilla. (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 71–72.) Polarisaatiokehitys nuorten tyttöjen ja poikien keskuudessa on siis selkeästi nähtävissä myös suhtautumisessa koululiikuntaan.

Suhtautuminen koululiikuntaan kertoo tutkimusten mukaan paljon muustakin kuin pelkästä asenteesta koulun liikuntatunteihin. Koululiikunta-asenteiden on havaittu olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä liikunnan harrastamiseen koulun ulkopuolella sekä koululiikunnan arvosanaan. Lisäksi asenne korreloi organisoitun liikunnan harrastamisen kanssa. (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 72.)

Keskeisin oppilaiden viihtymistä määrittävä tekijä liikuntatunneilla näyttäisi olevan lajisisältö. Sekä pojat että tytöt pitävät joukkuepeleistä, mutta pojille ne ovat mieluisampia. Tytöt pitävät poikia enemmän esimerkiksi tanssi- ja musiikkiliikunnasta. Tällä hetkellä liikunnan opetus kouluissa on vielä hyvin lajikeskeistä, mikä ei välttämättä edistä kaikkien nuorten motivaatiota. Lisäksi opetettavat lajit ovat hyvin perinteisiä. Valtakunnallisen opetussuunnitelman mukaisesti liikunnassa on tärkeää huomioida paikalliset olosuhteet ja kansallinen liikuntaperinne. Tuoreimpien tutkimustulosten valossa on kuitenkin vähintään yhtä tärkeää, että liikunnan opetuksen sisällöt uudistuvat tarpeen mukaan, jotta ne voivat kohdata nuorten nykyisen elämämaailman. (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 119.)

Koululiikuntaa opetetaan perinteisesti tytöille ja pojille erillisryhmissä. Tämä on merkittävä sukupuolistava tekijä koulun arjessa. Aikaisemmin yläasteen tyttöjen ja poikien erillisopetus liikunnassa sisältyi peruskouluasetukseen (718/1984), mutta kyseinen asetus ei ole enää voimassa ja viime aikoina onkin virinnyt keskustelua sekaryhmiin siirtymisestä. Sekaryhmäopetuksen vahvuutena voidaan nähdä sen tarjoamat mahdollisuudet tyttöjen ja poikien yhteistyöhön, vuorovaikutukseen ja toisten huomioon ottamiseen (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 120). Se voisi myös laajentaa molempien sukupuolten

mahdollisuutta erilaisten lajien kokeilemiseen. Opetushallituksen liikunnan seuranta-arviointi (2010) päättyy kuitenkin suositteluun liikunnassa edelleen erillisryhmäopetusta. Erillisryhmäopetukseen annetaan selvät perustelut. Perusteina mainitaan tutkimustulokset tyttöjen ja poikien erilaisesta suhtautumisesta koululiikuntaan sekä tyttöjen ja poikien erilaiset lajimieltymykset. Perusteluna käytetään myös sitä, että liikunnassa sukupuolten voimaerot korostuvat ja voivat aiheuttaa turvallisuusriskejä. Sekaryhmäopetuksessa etenkin arkojen ja liikuntataidoiltaan heikoimpien tyttöjen katsotaan voivan joutua syrjään ja syrjityiksi. Erillisryhmäopetusta suositellaan siksi, että se antaa opettajalle hyvät mahdollisuudet huomioida tyttöjen ja poikien opetuksen erityispiirteet, ja täten oppilaat saavat tasa-arvoisemman mahdollisuuden opiskella omalla tasollaan. Sukupuolten tasa-arvoisuus voi toteutua liikunnan opetuksessa vain silloin kun jokaisella yksilöllä on mahdollisuus opiskella omalla kehityksellä ja taitotasollaan. (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 120, 123.) Myös Julkunen (2010, 137) katsoo, että tytöt ja pojat saattavat hyötyä oppimisesta paremmin yhden sukupuolen ryhmässä, koska kahden sukupuolen ryhmiin syntyy heteroseksuaalinen dynamiikka ja siten sukupuolistavan kohtelun käytännöt. Liikunnan opetuksen seuranta-arvioinnissa todetaan kaikesta huolimatta, että joskus voi opetuksen tavoitteiden, sisältöjen tai valittujen menetelmien vuoksi olla tarkoituksenmukaista siirtyä sekaryhmäopetukseen. Opetusjärjestelyjen tulisi olla sen verran joustavia, että tämä mahdollistuisi. (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2010, 120.)

Tutkimusten mukaan oppilaitosten arkeen ja käytäntöihin kätkeytyy lukuisia sukupuolistavia prosesseja. Koulujen perusopetusta ohjaavat kyseenalaistamat sukupuolistavat käytännöt eli erilaiset sukupuolistavat rakenteet ja prosessit. (Brunila ym. 2005, 16; Ståhlberg 2007.) Kuitenkin koulutuksen tärkeimpiä tehtäviä tulisi olla sukupuolten tasa-arvon edistäminen (Ståhlberg 2007). Tasa-arvolainsäädännön mukaan opetuksen, tutkimuksen ja oppiaineiston on tuettava tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista. Tästä huolimatta sukupuoli ja siihen liittyvät monet eron teot ovat jääneet marginaaliseen asemaan, kun opettajankoulutusta on suunniteltu, toteutettu ja tutkittu. (Lehtonen 2011.) Suomalaisille oppilaitoksille on

tyypillistä sukupuolineutraalisuus ja sukupuolisokeus. Opettajat, rehtorit ja koulunjohtajat kokevat, että tytöt ja poikia kohdellaan koulussa tasa-arvoisesti. Kuitenkin tutkimuksissa on havaittu selkeitä sukupuolistaavia käytäntöjä sekä tyttöjen ja poikien eriarvoista kohtelua. (Lampela 1995, 70–71; Ståhlberg 2007.)

Koulujen arjessa on selkeitä tarpeita sukupuolen paremmalle huomioimiselle ja sukupuolisensitiivisyydelle (Lehtonen 2011). Sukupuolisensitiivisyys liikunnan opetuksessa tarkoittaa esimerkiksi, että ohjaajalla ja opettajalla on teoreettista tietoa sukupuolisosialisatiosta, sukupuolirooleista, liikunnan ja urheilun sukupuolittuneista käytännöistä, yleisestä yhteiskunnan sukupuolijärjestelmästä ja tasa-arvolainsäädännöstä. Tavoitteena on antaa ohjausta ja opetusta ihmisen oman persoonan ja elämäntilanteen lähtökohdista käsin, ei perinteisistä sukupuolioluksista käsin.

Opettajankoulutuksen sukupuolitietoisuuden lisäämiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut hanketta Tasa-arvo ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa (TASUKO). Hankkeen tarkoituksena on edistää tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuutta koskevaa kehittämistyötä kaikissa opettajankoulutusta antavissa yliopistoissa. (Hynninen, Helakorpi, Lahelma, Lehtonen & Snellman 2011.) Hankkeen mukaan tasa-arvo ja sukupuolitietoisuus tarkoittavat tietoisuutta siitä, että kasvatuksen ja koulutuksen käytännöissä rakentuu erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia eroja, eriarvoisuuksia ja toiseuksia. Tietoisuus tarkoittaa myös sitä, että käytäntöjä on mahdollista muuttaa.

3.4 Liikunnan merkitykset ja motiivit

Tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten väliset erot liikkumisen motiiveissa ja merkityksissä vaihtelevat eri tutkimuksissa. Vuoden 2006 WHO-koululaistutkimuksen mukaan tyttöjen ja poikien syyt harrastaa liikuntaa ovat suurelta osin samankaltaisia. Erittäin tärkeinä pidettyjen liikuntasyiden kolmen kärki on 11–16-vuotiailla tytöillä ja pojilla kokonaisuudessaan samansuuntainen: yleisimmät syyt ovat halu pitää hauskaa, halu päästä hyvään kuntoon ja halu parantaa terveyttä. Tyttöillä terveyden parantaminen on yleisin erittäin tärkeänä pidetty liikuntasy. Poikien joukossa seitsemäsluokkalaiset pitävät hauskanpitoa ja yhdeksäsluokkalaiset hyvään kuntoon pääsemistä tärkeim-

pänä liikkumisen syynä. Yhdeksäsluokkalaisilla tytöillä puolestaan halu näyttää hyvältä on merkittävempien syiden joukossa. (Vuori ym. 2007.)

Aiemmissä tutkimuksissa liikunnan harrastamisen motiivit tyttöjen ja poikien välillä ovat poikenneet toisistaan merkittävästi. Nupposen ja Telaman (1998) mukaan pojilla kilpaileminen ja ulkomuodon hyödyllisyys ovat selvästi tärkeämpiä liikuntasyitä kuin tytöillä, joilla puolestaan korostuivat kunto, hyvän olon tunne ja yhdessäolo. Liikunnan muuttumista sukupolvittain tutkinut Zacheus (2009) on kuitenkin todennut, että liikuntaan liittyvät merkitykset sukupuolten välillä näyttäisivät tasoittuneen. Tällä hän tarkoittaa sitä, että esimerkiksi fyysisyyden merkitys liikunnan harrastamisessa on lisääntynyt erityisesti tytöillä ja on tytöille jo lähes yhtä tärkeää kuin pojille. Perinteisesti fyysisyys liikunnassa on ollut tärkeämpää pojille.

Tytöille tärkeä liikunnan kannustin nuoruudessa on omasta kehosta, sen hyvinvoinnista ja ulkomuodosta huolehtiminen, ja tämä säilyy iän ja naiseksi kasvamisen mukana merkittävänä liikunnan harrastamisen motiivina. Naiset kokevat tarpeen säilyttää hyvän fyysisen olemuksen. Myös raskauden tuomat muutokset kehossa toimivat monelle naiselle liikunnan harrastamisen motiivina. Naiset arvostavat liikunnan hyvän olon tunteeseen ja terveyteen liittyviä motiiveja vahvemmin kuin miehet. Naisten liikunnan harrastamisen motiivien on arveltu olevan pysyvämpiluonteisempia kuin miesten. Miehet korostavat sosiaalisia motiiveja enemmän kuin naiset. (Ponto ym. 2010.)

4 Miesten ja naisten ohjautuminen eri lajeihin

4.1 Lajiliittojen lisenssijakaumia

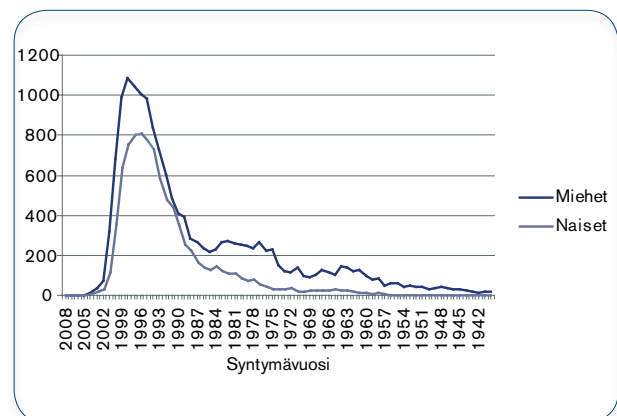
Urheilun lisenssijärjestelmän kautta voidaan saada tarkkaa tietoa eri lajien harrastajien sukupuolijakautumista. Lisenssien tarkastelu paljastaa sukupuolten asetelmia eri lajeissa. Lisenssiaineisto kertoo myös, kuinka lajien harrastaminen muuttuu tytöillä ja pojilla ikäluokittain. Aineistosta on mahdollista analysoida myös harrastuksen lopettamista eri lajien parissa sekä siirtymistä lajista toiseen.

Lisenssitilastoista voidaan nähdä, kuinka eri lajien harrastajaprofileissa on eroja. Eroja selittävät niin kulttuuriset-, sosiaaliset-, laji- kuin ympäristötekijätkin. Samojakin piirteitä eri lajien lisenssikuvioista löytyy. Esimerkiksi iän suhteen lisenssijakauma on lähes kaikissa lajeissa samanlainen. Tämä tarkoittaa sitä, että lisensoijia on eniten noin 12-vuotiailla ja tämän jälkeen määrä laskee.

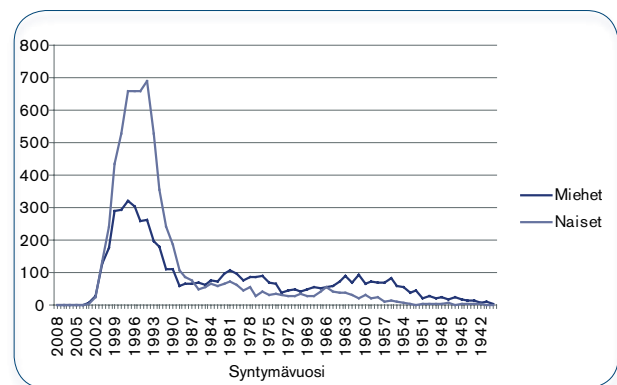
Eri lajien lisenssijärjestelmissä on eroja. Kaikissa lajeissa lisenssijärjestelmä ei tuo esille kokonaiharrastajaprofilia, koska lajeja voi harrastaa organisoidusti myös ilman lisenssiä. Siksi kaikkien lajien vertailu keskenään ei onnistu. Joukkuepalloilulajeissa lisenssijärjestelmät ovat samankaltaisia, joten niitä voi parhaiten verrata keskenään.

Koripallossa ja lentopallossa lisenssikäyrän muoto on hyvin samankaltainen (kuviot 14 ja 15). Oleellisia erojakin lajeilla on. Koripallossa pojilla ja miehillä on enemmän lisensoijia kuin tytöillä ja naisilla. Lentopallossa puolestaan tytöillä on selkeästi enemmän lisensoijia. Jostain syystä lajit ovat kehittyneet niin, että koripallo on miesvaltainen laji ja lentopallo naisvaltainen

laji, mutta ei liene mitään syytä, etteikö toisinkin voisi olla.

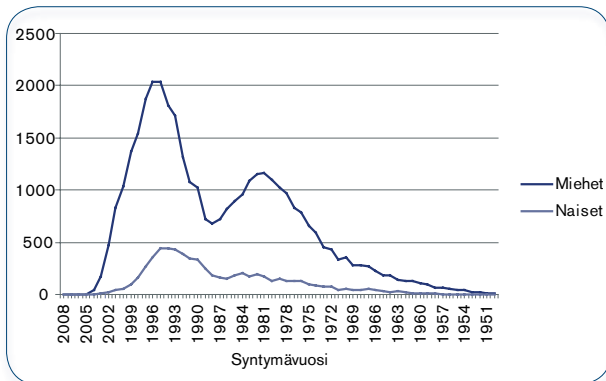

Kuvio 14. Koripallon lisenssien jakautuminen syntymävuosittain ja sukupuolittain vuonna 2008 (Lämsä, Laine & Hakonen 2011).

Kuvio 15. Lentopallon lisenssien jakautuminen syntymävuosittain ja sukupuolittain vuonna 2008 (Lämsä ym. 2011).

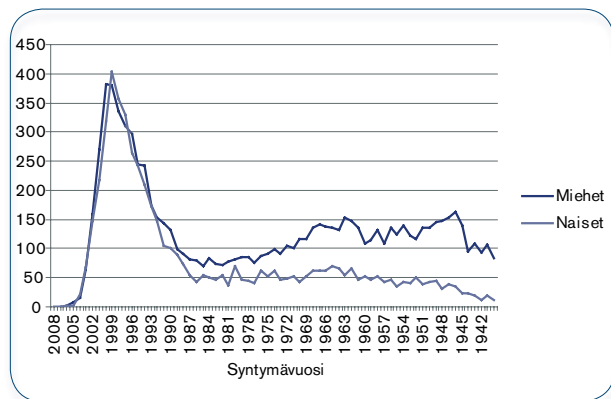
Salibandy on noussut yhdeksi lasten ja nuorten suosikkilajiksi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan vain jalkapallolla on Suomessa enemmän harrastajia kuin salibandyllä. Lisenssien määrässä mitattuna salibandy on Suomen neljänneksi suurin urheilulaji. Lisenssien lisäksi salibandyllä on runsaasti harrastajia ns. sählyn muodossa erilaisissa kaveri- ja kuntoiluporukoissa (Salibandyliitto 2011). Salibandy on selkeästi poikien suosima laji (kuvio 16). Salibandyn lisenssikuvio on mielenkiintoinen siksin, että se poikkeaa muista, perinteisistä lisenssikuvioista. Salibandylienssien määrässä on sekä tytöillä että pojilla selkeä huippu noin 12-vuotiaana, mutta miehillä lisenssien määrä ei laskeakaan tasaisesti, vaan noin 25–30-vuotiaiden kohdalla on näkyvissä uusi nousu.

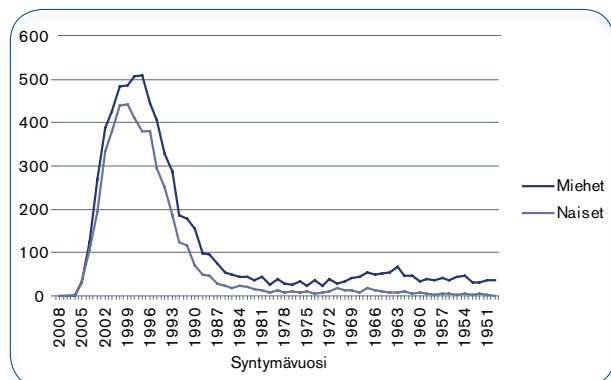
Kuvio 16. Salibandyn lisenssien jakautuminen syntymävuosittain ja sukupuolittain vuonna 2008 (Lämsä ym. 2011).

Suunnistus on esimerkki lajista, jossa harrastajien sukupuolijakauma on hyvin tasainen lapsena ja nuorena (kuvio 17). Suunnistuksen lisensoijia on eniten 10–12-vuotiailla, jonka jälkeen määrä laskee tasaisesti parikymmppisiin nuoriin saakka. Tämän jälkeen naisten lisenssien määrä pysyy suhteellisen tasaisena, mutta miesten lisenssien määrä nousee uudelleen. Aikuisten ja ikääntyneiden kilpasuunnistajien joukossa on siis hieman enemmän miehiä kuin naisia.

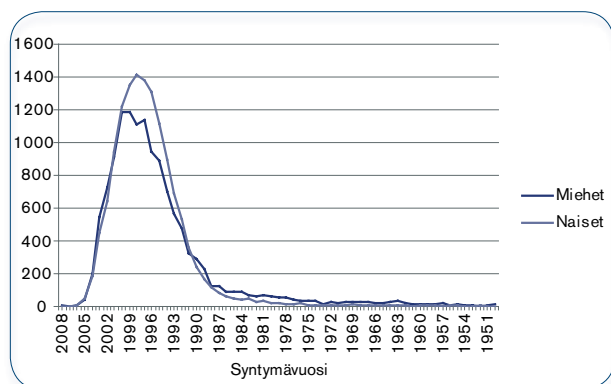
Hiihto ja yleisurheilu ovat lajeja, joissa on suhteellisen tasaisesti harrastajia tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten joukosta. Hiihdossa miehet ovat lievänä enemmistönä (kuvio 18), yleisurheilussa puolestaan naiset (kuvio 19).

Kuvio 17. Suunnistuksen lisenssien jakautuminen syntymävuosittain ja sukupuolittain vuonna 2008 (Lämsä ym. 2011).

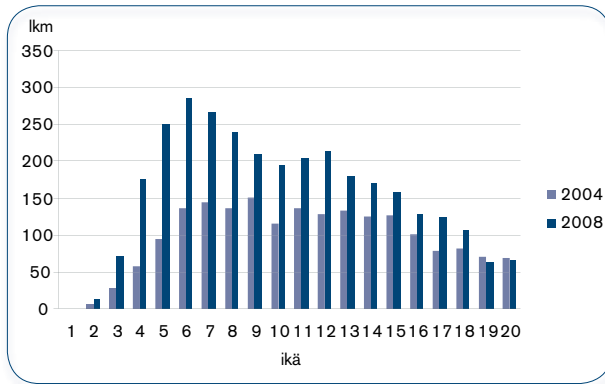
Kuvio 18. Hiihdon lisenssien jakautuminen syntymävuosittain ja sukupuolittain vuonna 2008 (Lämsä ym. 2011).

Kuvio 19. Yleisurheilun lisenssien jakautuminen syntymävuosittain ja sukupuolittain vuonna 2008 (Lämsä ym. 2011).

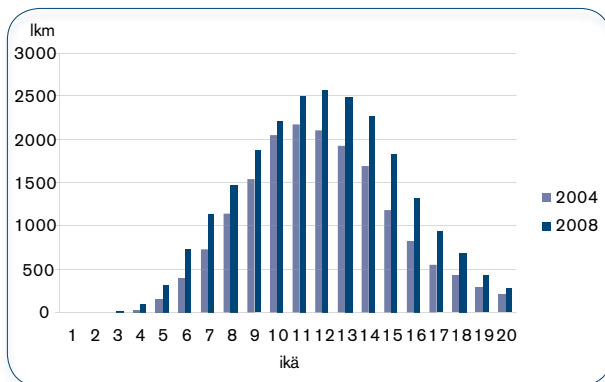
Jalkapallo ja jääkiekko ovat perinteisesti olleet hyvin miehisiä lajeja. Viime vuosina ne ovat kuitenkin panostaneet tyttöjen ja naisten mukaan saamiseksi la-

jien pariin ja selvää kehitystä on saatu aikaan. Jääkiekossa alle 20-vuotiaiden tyttöjen lisenssien määrä on kasvanut vuosien 2004 ja 2008 välillä 62 % (kuvio 20), mitä voidaan pitää todella merkittävänä kasvuna lyhyessä ajassa. Vuonna 2008 tytöille oli rekisteröity 3 100 ja pojille 38 000 lisenssiä.

Kuvio 20. Tyttöjen lisenssien määrät jääkiekossa ikäluokittain vuosina 2004 ja 2008 (Lämsä ym. 2011).

Jalkapallossa tyttö- ja naisharrastajien määrä lähti tasaiseen kasvuun jo 1980-luvun lopussa, mutta voimakkein kasvu juontaa 2000-luvun alkuun. Vuosien 2004 ja 2008 välillä alle 20-vuotiaiden tyttöjen lisenssien määrä on kasvanut 33 % (kuvio 21). Kokonaisuutena jalkapallossa oli vuonna 2008 23 000 lisenssin lunastanutta tyttöä ja 69 000 poikaa. Lisenssien määrällä mitattuna jalkapallo on sekä tyttöjen että poikien keskuudessa suurin laji. Tyttöjen ja naisten osallistumista edistäneestä Suomen Palloliiton F.U.N.-projektista kerrotaan luvussa 8.3.

Kuvio 21. Tyttöjen lisenssien määrät jalkapallossa ikäluokittain vuosina 2004 ja 2008 (Lämsä ym. 2011).

Lajien harrastajamäärät eivät ole pysyviä, vaan ne muuttuvat ja niitä on mahdollista muuttaa. Tyttöjen ja naisten lisenssien määrän kasvaminen jalkapallossa ja jääkiekossa kuvaa sitä muutosta, joka lajin harrastajien sukupuolirakenteessa on mahdollista saada aikaan. Pojat ja miehet ovat näissä lajeissa edelleen enemmistönä, mutta kohdennetuilla toimenpiteillä ja suunnatuilla resursseilla tyttöjen määrää on saatu kasvatettua merkittävästi.

4.2 Valmentajat ja ohjaajat

Valmentajat ja ohjaajat ovat urheilun ja liikunnan keskeisiä toimijoita. Heidän tehtävänä on ohjata, opastaa ja auttaa urheilijaa eteenpäin harrastuksessaan tai urheilu-urallaan. Valmentajuus ja ohjaajuus sisältävät monia rooleja ja tehtäviä, jotka vaihtelevat toiminnan tason, tavoitteiden, resurssien, kohderyhmän sekä toimintaympäristön mukaan. Valmennuksen ja ohjaamisen erottaa parhaiten toiminnan pitkäjänteisyys ja tavoitteellisuus. Ohjaamisessa ei välttämättä aseteta pitkäaikaisia tavoitteita, eikä suorituskyvyn parantaminen ole toiminnan ensisijainen tarkoitus kuten valmennuksessa usein on. (Lämsä 2009, 29–30.) Käytännön toiminnassa valmentajuus ja ohjaajuus menevät usein sekaisin tai kulkevat käsi kädessä, eikä niitä ole syytä tarkemmin erottaa.

Suomalaisissa urheiluseuroissa on arvioitu toimivan yli 100 000 valmentajaa. Ohjaajina, kouluttajina tai apuohjaajina on arvioitu toimivan lähes 174 000 henkilöä. (Emt., 31.) Seuroissa mukana olevat ohjaajat tai valmentajat ovat enimmäkseen joko itse kyseisen lajin entisiä harrastajia tai ovat tulleet mukaan lapsensa harrastuksen myötä. Joillakin yhdistyvät nämä molemmat tekijät. (Lehtonen 2009, 76.) Vuoden 2005 Tasapeli-muistion sekä Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa -julkaisun mukaan liikunnan ja urheilun parissa toimivat valmentajat ja ohjaajat ovat enimmäkseen miehiä. Vuoden 2004 SLU:n Sporttirekisterin mukaan 94 % valmentajista oli miehiä (Opetusministeriö 2005, 36).

Ohjaajien ja valmentajien todellisesta määrästä tai sukupuolijakaumasta on kuitenkin mahdotonta saada täsmällistä tietoa. Ohjaajia ja valmentajia on seurata lisäksi aluetasolla, lajiliittotasolla, maajoukkueissa, valmennusryhmissä, urheiluopistoissa ja puolustusvoii-

missa. Ohjaajien ja valmentajien joukko on määrällisesti valtava ja laadullisesti kirjava. Osa toimijoista on koulutettuja, osa lasten vanhempia, osa sitoutuu pitkäksi aikaa, osa vain projektiluontoisesti. Vain murto-osa valmennuksen ja ohjauksen parissa toimivista henkilöistä tekee sitä ammatikseen. Suomen Valmentajien selvityksen mukaan vuonna 2001 Suomessa toimi 1 200 ammattivalmentajaa. Naisia heistä oli 23 %. Eniten päätoimisia valmentajia on jääkiekossa ja jalkapallossa. Yksilölajien puolella eniten päätoimisia valmentajia on taitoluistelussa, voimistelussa, tenniksessä ja uinnissa. Ammattivalmentajien määrän on arvioitu 2000-luvulla kasvaneen, mutta täsmällistä tietoa ei ole saatavilla. (Lämsä 2009, 31.)

Valmentajien valtakunnallisena yhteistyö-, koulutus- ja edunvalvontayhteisönä toimii Suomen Valmentajat ry. Yhteisön jäsenenä on sekä ammattivalmentajia että vapaaehtoispuhjalta toimivia valmentajia. Suomen Valmentajien 4 323 jäsenestä 25 % oli naisia vuonna 2009 (Suomen Valmentajat 2011). Naisvalmentajista suurin osa työskentelee naisvaltaisten lajien liitoissa ja seuroissa, kuten Suomen Voimisteluliitossa tai Suomen Taitoluisteluliitossa. Suomen Valmentajien lähivuosien tavoitteena on valmentajuuden kehittäminen siten, että mukana kulkee sukupuolinäkökulma (K. Danskanen, henkilökohtainen tiedonanto 17.3.2011).

4.3 Mentor-toiminta

Liikunnassa mentorointia käytetään valmentajien ja johtajien kehittämisen välineenä. Suomessa urheilun lajimentoroinnin on ottanut kehitettäväkseen Suomen Valmentajat vuonna 2006. Suomen Valmentajien tavoitteena on luoda maahamme toimiva lajimentoreiden verkosto. Lajimentoroinnin tavoitteena on kokeneen valmentajan tai vertaisvalmentajan hiljaisen tiedon siirtäminen mentoroitaville. Mentorointiprosessilla pyritään lisäämään asiantuntijuutta ja osaamista sekä parantamaan elämänhallintaa. Mentoroinnilla pyritään tukemaan valmentajan kykyä työskennellä omista lähtökohdistaan käsin ja omiin vahvuuksiinsa nojaten. (Malvela 2011; Suomen Valmentajat 2011.)

Suomen Valmentajilla on tällä hetkellä kolme mentoria, jotka ovat kaikki miehiä. Nämä mentorit järjestävät lajimentorikoulutusta eri lajien valmentajille ja valmennusvastaaville. Tavoitteena on, että

koulutuksen käyneet ns. lajimentorit voivat kehittää mentoriryhmätoimintaa edelleen omassa seurassaan, lajissaan tai toiminta-alueellaan. Suomen Valmentajien lajimentorikoulutus on järjestetty kaksi kertaa. Naisia on ollut koulutuksissa noin kuudesosa. Naisten ja miesten edustuksen koulutuksissa on havaittu menevän suurin piirtein samalla tavalla kuin lajien harrastajaprofililtkin, eli naisvaltaisissa lajeissa mentorikoulutettavat ovat naisia, miesvaltaisissa lajeissa miehiä. Esimerkiksi taitoluistelun mentorikoulutuksissa on ollut pelkästään naisia. (Malvela 2011.)

Mentoroinnille nähdään olevan urheilupiireissä paljon kysyntää. Tähän mennessä järjestetty mentorointi ei kuitenkaan vielä ole tavoittanut liikunnan ja urheilun toimijoita. Mentorikoulutuksia on esimerkiksi jouduttu perumaan vähäisen osallistujamäärän vuoksi. Mentorointikoulutusten haasteet koetaan olevan markkinoinnissa. (Malvela 2011.) Mentoroinnin yleisyys vaihtelee huomattavasti lajeittain. Varsinkaan pienet lajit eivät vielä ole löytäneet lajimentorikoulutusta omakseen. Sen sijaan muutamassa suuressa lajissa mentorointi on saatu hyvään alkuun. Esimerkiksi salibandy, yleisurheilu ja jääkiekko ovat ottaneet mentoroinnin osaksi toimintaansa.

Suomen Valmentajien ajatus mentoroinnista toimii lajiajattelun pohjalta ja valmennuslähtöisesti. Tämän lähtökohdan lisäksi Suomessa on olemassa tarve lajirajat ylittävään, esimerkiksi liikunta- tai urheilujohtamiseen keskittyvään mentorointiin. Vuosina 1995–2000 SLU koordinoi mentorointiohjelmaa suomalaisissa liikuntaorganisaatioissa toimiville naisille, mikä koettiin onnistuneeksi projektiksi. Viime vuosien aikana mentorointiajatus on pyritty jalostamaan esimerkiksi LiikunNaiset-verkostossa sekä Euroopan laajuudessa WILD-ohjelmassa, jossa Suomi on mukana. Molemmassa pyritään mentoroinnin avulla edistämään erityisesti naisten etenemistä liikunnan ja urheilun erilaisissa tehtävissä. (SLU 2011; WILD 2011.)

5 Liikunnan talous

Liikunnan osuus bruttokansantuotteesta on vaatimaton, vain noin prosentin luokkaa, mutta liikunnan talouden volyymi² on kasvussa. Vaikka liikunnan osuus bruttokansantuotteesta on pieni, ulottuvat liikunnan yhteiskunnalliset vaikutukset laajalle. Liikunta-alan talouden konteksti on jaettavissa kolmeen pääryhmään: julkissektoriin, järjestösektoriin sekä yksityissektoriin (ks. esim. Ala-Vähälä 2008, 15; Kosonen & Tiikkaja 2008, 10; Koivisto 2010, 1), joiden yhteydessä puhutaan sekä välittömistä että välillisistä kustannuksista. Tässä tarkastellaan ainoastaan välittömiä kustannuksia, vaikka välillisten³ kustannusten suuruus on arvioitu olevan moninkertainen.

Käsillä oleva talousosio perustuu tilastoihin, selvityksiin sekä tilinpäätöstietoihin. Liikunnan talouden tasa-arvoa käsittelevät lähdeaineistot ovat hajanaisia ja arvioihin perustuvia sekä tilastoaineistot puutteellisia. Tästä syystä sukupuolijaottelua⁴ on tehty ainoastaan siltä osin, kun tiedot ovat valideja. Jotta liikunnan talouden tasa-arvosta olisi mahdollista saada parempaa tietoa, vaatisi se laajemman tutkimustyön tekemistä.

5.1 Valtion liikuntatoimi

Vuoden 2011 talousarvioesityksessä liikuntamomentille myönnetty 143 883 000 euroa on noin 0,28 prosenttia valtion kokonaisbudjetista (Talousarvio 2011). Osuudesta Veikkauksen voittovaroin katetaan 143 286 000 euroa (arviomääräraha) ja valtionosuuksien 597 000 euroa (kiinteä määräraha). 8 333 000 euron lisäys talousarvioesitykseen (taulukko 2) kohdennetaan työllisyyttä elvyttäviin liikuntapaikkarakentamishankkeisiin sekä väestön liikunnallisen elämäntavan edistämiseen.

2 Laskentatavasta riippuen liikunnan talouden volyymi on noin 2,5 miljardia euroa (ks. esim. Tilastokeskus 2006a; Ala-Vähälä 2008).

3 Välillisiin (käytetään myös termiä epäsuora) kustannuksiin kuuluvat mm. liikunnan terveysvaikutuksista aiheutuvat kustannukset (ks. esim. Katzmarzyk & Janssen 2004; Fogelholm, Paronen & Miettinen 2007; Kiiskinen, Vehko, Matikainen, Natunen & Aromaa 2008; Jaako 2010).

4 Sukupuolinäkökulman huomioon ottavia liikunnan taloustutkimuksia (ks. esim. Aalto, Puronaho, & Matilainen 2000; Aalto 2001; Puronaho 2006, Komi 2007 ja Lee 2010).

Taulukko 2. Valtion liikuntabudjetin talousarvio ja täydentävä esitys 2011. (Talousarvio 2011, 10.9.2010 ja 29.10.2010.)

Määrärahan arvioitu käyttö	Euroa (€)
Kuntien liikuntatoimi	18 978 000
Liikuntapaikkarakentaminen	23 880 000
Liikunnan koulutuskeskukset	20 670 000
Liikunnan kansalaistoiminta	44 750 000
Lasten ja nuorten liikunnan kehittäminen	5 100 000
Terveyttä edistävän liikunnan kehittäminen	3 500 000
Huippu-urheilun kehittäminen	6 400 000
Tiedolla johtaminen ja tietopohjan vahvistaminen	6 430 000
Liikunnan antidoping-toiminta	2 750 000
Kansainvälinen yhteistyö	425 000
Liikunnan aluehallinnon toiminta	350 000
Valtion liikuntaneuvosto	480 000
Opetus- ja kulttuuriministeriön käytettäväksi	1 240 000
YHTEENSÄ (Talousarvio)	134 953 000
Valtionosuus liikunnan koulutuskeskuksille	597 000
Työllisyyttä elvyttävä liikuntapaikkarakentaminen ja väestön liikunnallisen elämäntavan edistäminen	8 333 000
YHTEENSÄ	143 883 000

Liikuntatoimi tilastojen valossa on vuosittain julkaitava raportti liikuntayksikön toimialan perustilastoista. Raportissa liikuntatoimelle myönnettyjen määrärahojen allokointia ei ole tarkasteltu tasa-arvon näkökulmasta. Jaottelu on tehty valtion talousarvion tilijaottelun mukaisesti (ks. taulukko 2 ja Pelanteri 2010).

5.2 Kuntien liikuntatoimi

Kuntien liikuntatoimen toimintamenot muodostuvat henkilöstömenoista, ulkoisista ja sisäisistä vuokrista,

asiakas- ja muiden palveluiden ostoista, avustuksista, materiaalikustannuksista sekä muista käyttömenoista. Toimintamenoihin eivät sisälly poistot ja arvonalentumiset tai vyörytyserät, jotka lasketaan mukaan kuntien liikuntatoimen käyttökustannuksiin. (Opetusministeriö 2010b; Pelanteri 2010, 20). Valtionosuuksista liikuntatoimen osalta on säädetty opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslaissa (L 1705/2009).

Uusimmat tilastot kuntien liikuntatoimen käyttökustannuksista ovat vuodelta 2009, jolloin käyttökustannukset olivat noin 564 miljoonaa euroa ja kattoivat noin 1,7 prosenttia kuntien kokonaiskäyttökustannuksista (Tilastokeskus 2009). Vuoden 2011 talousarvio on 700 miljoonaa euroa, josta investointimenot ovat 100 miljoonaa euroa (Sjöholm 2011). Valtionosuus vuonna 2009 oli 18,8 miljoonaa euroa, kun se vuoden 2011 talousarvioesityksessä on 19 miljoonaa euroa.

Vuonna 2011 opetus- ja kulttuuriministeriö on vahvistanut liikuntatoimen yksikköhinnaksi 12 euroa/asukas ja valtionosuutta saa 320 kuntaa. Erillistä tasa-arvo-ohjeistusta ei yksikköhinnan lisäksi ole, eivätkä kunnat jaa liikuntatoimelle varattuja rahoja tasa-arvo-perustein (L 1054/1998; L 1705/2009; Opetushallitus 2011). Poikkeuksen tekee esimerkiksi Oulu (ks. luku 7.3.2), jossa liikuntatoimen budjetista on tehty sukupuolivaikutusten arviointi. Mikäli Valtion liikuntapoliittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi -julkaisussa (2011) mainittu tavoite – kunnat ottavat käyttöön sukupuolivaikutusten arviointimenettelyn liikuntatoimen budjettivalmistelussa – otettaisiin laajemmin käyttöön, mahdollistaisi se tasa-arvon tarkastelun liikuntatoimen rahanjaon yhteydessä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011c, 87).

5.3 Liikunnan kansalaistoiminta

Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa osan liikuntajärjestöjen toimintamenoista. Vuoden 2011 talousarvioesityksessä liikunnan kansalaistoiminnan osuus on vajaa 45 miljoonaa euroa, josta liikuntajärjestöjen toiminta-avustukset ovat noin 41 miljoonaa euroa⁵. Valtionavustusta on myönnetty yhteensä 75 lajiliitolle,

⁵ Liikunnan kansalaistoiminnan momentti jakautuu lajiliittojen ja muiden liikuntajärjestöjen avustuksiin, seuratuun kehittämisohjelmaan, valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämiseen sekä nuorten harjoitteluohjelman määrärahoihin (Pelanteri 2010, 14).

10 erityisryhmien liikuntajärjestölle, neljälle koululais- ja opiskelijajärjestölle, 14 muulle liikunnan parissa toimivalle yhteisölle, kuudelle liikunnan palvelujärjestölle sekä 15 alueelliselle yhteisölle (taulukko 3).

Taulukko 3. Liikuntajärjestöjen toiminta-avustukset 2011. (OKM 2011a; Liikuntajärjestöjen toiminta-avustukset.)

Avustuksen saaja	Euroa (€)
Lajiliitot (75 kpl)	20 300 000
Erytisryhmien liikuntajärjestöt (10 kpl)	860 000
Koululais- ja opiskelijajärjestöt (4 kpl)	817 000
Muut liikuntajärjestöt (14 kpl)	783 000
Liikunnan palvelujärjestöt (6 kpl)	10 985 000
Alueelliset yhteisöt (15 kpl)	3 730 000
Suomen Työväen Urheiluliitto ry	1 650 000
Finlands Svenska Idrott Cif rf	985 000
Suomen Latu ry	710 000
Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto ry	500 000
Yhteensä	41 320 000

Lajiliittojen toiminta-avustukset vuodelle 2011 ovat yhteensä 20,3 miljoonaa euroa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011a). Avustuksissa painopisteet ovat lasten ja nuorten liikunnassa (50 %), terveysliikunnassa (25 %) ja kilpa- ja huippu-urheilussa (25 %) (mm. Opetusministeriö 2009b).

Lajiliittojen tuloperusteisessa valtionavustusjärjestelmässä yhtenä tuloskriteerinä on sukupuolten tasa-arvoa edistävä toiminta (ks. esim. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011c). Tämän selvityksen yhteydessä tehty tiedustelu lajiliittojen liikuntatoimen menojen sukupuolittaisesta jakautumisesta kuitenkin osoittaa, että tasa-arvolle ei ole olemassa kriteeristöä resursoinnissa. Soittokierros ja/tai sähköpostitiedustelu tehtiin seuraavien lajiliittojen talousasioista vastaaville henkilöille tai toiminnanjohtajille: Suomen Suunnistusliitto ry, Suomen Palloliitto ry, Suomen Jääkiekkoliitto ry, Suomen Uimaliitto ry ja Suomen Hiihtoliitto ry. Lisäksi käytössä oli edellä mainittujen lajiliittojen tilinpäätöstiedot vuodelta 2009. Soittokierroksen ja ti-

linpäätöstietojen perusteella voidaan lajiliittojen osalta todeta, että sukupuolta ei ole eritelty liikuntatoiminnan menoissa. Menot on luokiteltu ainoastaan toimialoittain (nuorisoliikunta, aikuisten liikunta, huippu-urheilu, järjestötoiminta). Lajiliittojen vastauksista oli poimittavissa muun muassa seuraavat kommentit:

”Taloudessa ei ole kriteerinä nainen (tyttö) tai mies (poika). Talous kohtelee tasa-arvoisesti kumpaakin sukupuolta.”

”Panostuksissa ei ole eroa; panostukset tehdään huippu-urheilun tai muutoin liikuntaan liittyvillä kriteereillä; esim. naisten maajoukkueella on yhtäläiset resurssit kuin miesmaajoukkueella (ja päinvastoin).”

”Ei ole käytössä luokittelua sukupuolittain, kuluissa ei käsittäkseni ole eroa sukupuolikriteerillä.”

”Emme ole luokitelleet mitään menoja sukupuolen mukaan eikä se olisi edes mahdollista.”

Vastaukset myötäilevät Mäkisen (2010, 83, 85 ja 86) selvitystä, jossa todetaan, että lajiliittojen osalta ei meno- ja tulolajeista ole Suomessa saatavilla kattavaa tietoa. Menojen rakenteellinen vertailu on haastavaa ja yksiselitteisiä menokäsitteitä ei ole.

Liikunnan talouden yli kahden miljardin euron volyymin lisäksi on järjestökentällä tapahtuvan vapaaehtoistoiminnan arvoksi arvioitu kaksi miljardia euroa (Koivisto 2010, 48). Jotta vapaaehtoistyön tasa-arvoista kohdentumista voisi tarkastella, vaatisi se Maabrändiraportissa (2010, 82) esitetyn toimenpide-ehdotuksen täyttämistä: ”Tehtävä kansantaloustieteilijöille ja valtionvarainministeriölle: Lasketaan vapaaehtoistyön arvo Suomessa. Tehtävän toteuttamiseksi valtiovarainministeriö alkaa laskea vapaaehtoistoiminnan rahassa mitattavaa arvoa ja etsiä keinoja tämän vaurauden kartuttamiseksi”. Kyseisen tehtävän toteuttaminen vaatisi vapaaehtoistyön käsitteen ja sisällön tarkastelemista sukupuolisensitiivisesti.

5.4 Liikunta yksityissektorilla

Työ- ja elinkeinoministeriön Yrittäjyyskatsauksen (Työ- ja elinkeinoministeriö 60/2010) mukaan Suomessa oli vuoden 2009 lopussa noin 266 000 yritystä (ilman alkutuotannon toimialoja). Liikunta-alan yrityksiä vuonna 2009 oli yritysrekisterin vuositilaston (TOL 2008) mukaan 5 020⁶ (Tilastokeskus 2010). Vuonna 2008 yrityksiä oli 4 807. Liikuntapalveluista vuoteen 2008 verrattuna kasvaneita aloja olivat muun muassa kuntosalit-, aerobic- ja palloilutoiminta. Uusia toimintoja edustivat henkilökohtaisten kunto-ohjaajien palvelut (Työ- ja elinkeinoministeriö 60/2010, 16). Alkutuotannon ulkopuolisista yrittäjistä naisyrittäjiä oli kolmannes, 83 000, vuonna 2009. Yleisesti naisyrittäjien lukumäärä on noussut 2000-luvulla enemmän kuin miesyrittäjien määrä (Työ- ja elinkeinoministeriö 60/2010, 137, 139). Selvän enemmistön (60 %) naiset muodostivat henkilökohtaisilla palvelu-aloilla, joihin liikuntapalvelut luokitellaan.

Perinteisesti liikuntaa on hallinnoitu julkisen vallan ja kansalaistoiminnan yhteistyönä. Muun muassa Kansallisen liikuntatutkimuksen (2010) mukaan yksityisten yritysten käyttäjämäärät ovat nousseet. Yksityisen sektorin rooli voikin tulevaisuudessa muuttua tarjontaa täydentävästä tarjontaa hallitsevaksi. Mikäli näin tapahtuu, nousee kuluttajien maksukykyisyys entistä keskeisemmäksi liikuntaharrastuksen ehdoksi. Siinä tapauksessa myös tasa-arvon tarkastelun painopiste muuttuu, jolloin keskeisenä tarkastelukulmana on tasa-arvon sijasta yhdenvertaisuus.

5.5 Liikunnan yksityinen kulutus

Liikunnan resursoinnissa yksityiset kuluttajat ovat merkittävimpiä rahoittajia. Kansallisessa liikuntatutkimuksessa on poikkileikkausaineistosta poimittu kuluttajien liikuntahyödykkeisiin kohdistamia varoja.

Selvityksen mukaan liikuntaan käytetään enemmän rahaa kuin viisi vuotta sitten. Keskimäärin kulutus on 570 euroa vuodessa, kun se viisi vuotta sitten oli 427 euroa. Aggregaatti- eli kokonaiskulutuksen tasolla tämä tarkoittaa noin 1,8 miljardia euroa. Mikäli arvioidaan käytetään mediaanikulutusta, 200 euroa vuodessa, on liikunnan tavaroihin ja palveluihin kohdistuva aggregaattikysyntä noin 700 miljoonaa euroa. Miehet käyttävät liikuntaan enemmän rahaa kuin naiset. Tutkimuksen mukaan 19–65-vuotiaat miehet käyttävät liikuntaharrastuksiin keskimäärin 736 euroa vuodessa. Viisi vuotta sitten vastaava lukema oli 542 euroa. Naiset sijoittivat liikuntaan keskimäärin 407 euroa, kun viisi vuotta sitten summa oli 313 euroa. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a; 2009–2010a; Lee 2010.) Tutkimuksissa ei ole otettu huomioon inflaation vaikutusta liikunnan käyttökustannuksiin, eikä kulutusta ole kiinnitetty viitevuoteen, mikä mahdollistaisi tarkemman vertailun eri tutkimusajankohden välillä. Sen sijaan rahamäärän nousua perustellaan yksityisten palveluiden käytön yleistymisellä.

Uusimmat Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen tiedot ovat vuodelta 2006, jolloin kotitaloudet kuluttivat liikunnan välineisiin ja tarvikkeisiin keskimäärin 500 euroa, palveluihin 250 euroa ja veikkaukseen ja vedonlyöntiin 170 euroa. Kokonaiskulutus oli noin 1,8 miljardia euroa⁷, mikä vastaa Kansallisesta liikuntatutkimuksesta saatua tulosta. Tarkasteltaessa osuuk-sia viitehenkilön sukupuolen mukaan, naiset kuluttivat välineisiin ja tarvikkeisiin 305 euroa, palveluihin 203 euroa ja vedonlyöntiin 110 euroa. Miesten vastaavat lukemat välineisiin oli 638 euroa, palveluihin 295 euroa ja vedonlyöntiin 216 euroa. Laskettaessa tavaroiden, palvelujen ja vedonlyönnin osuudet yhteen naisten kokonaiskulutus oli 618 euroa, miesten 1149 euroa. (Tilastokeskus 2006b.)

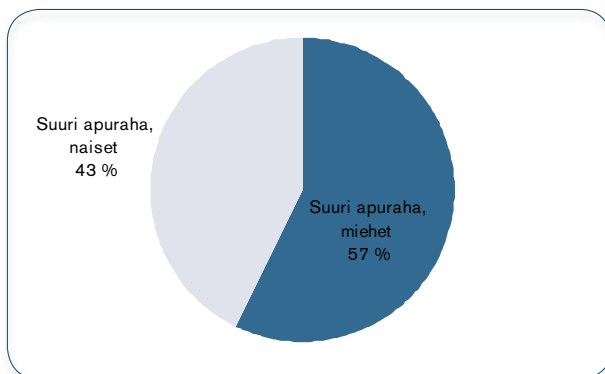
⁶ Luku sisältää seuraavat Tilastokeskuksen toimialaluokituksen (TOL 2008) yritykset: Urheiluvälineiden valmistus, Urheilualan tukkukauppa, Urheiluvälineiden ja polkupyörien vähittäiskauppa, Veneiden ja veneilytarvikkeiden vähittäiskauppa, Vapaa-ajan ja urheiluvälineiden vuokraus ja leasing, Urheilu- ja liikuntakoulutus, Urheilulaitosten toiminta, Urheiluseurojen toiminta, Kuntokeskukset, Muu urheilutoiminta sekä lisäksi luokan Muu huvi- ja virkistystoiminta aluokat Hiihto- ja laskettelukeskukset sekä Muualla luokittelematon huvi- ja virkistystoiminta.

⁷ Laskelmiin sisältyvät luokat: Välineet ja tarvikkeet: A01312S10, A0312S11, A0321S04, A0713101, A0921202, A0921203, A09212S1, A0921206, A0921207, A0922101, A0931201, A0931202, A0931203, A0931204, A09312S1, A0931207, A0931208, A0931209, A0931210, A0931211, A0931212, A0931213, Palvelut: A0941101, A0941104, A0941105, A0941106, A09411S1, A09411S2, A09411S3, Veikkaus ja vedonlyönti: A0943101, A0943103 (Tilastokeskus 2006b).

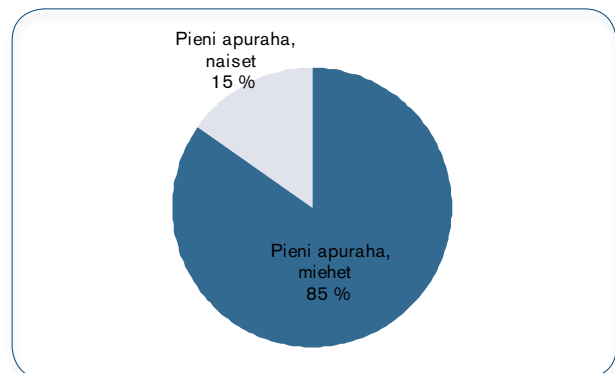
6 Huippu-urheilu

6.1 Apurahat

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee suomalaisia huippu-urheilijoita myöntämällä vuosittain valmennus- ja harjoitteluapurahoja, joilla pyritään turvaamaan urheilijan mahdollisuus täysipainoiseen harjoitteluun. Apurahoja on kahdenlaisia: suuret 15 000 euron apurahat on tarkoitettu kansainvälisellä huipulla oleville yksilöurheilijoille, joilta odotetaan mitaleita tulevissa arvokilpailuissa, ja pienet 7 500 euron apurahat suunnataan lahjakkaille yksilölajien nuorille urheilijoille. Apurahoja myönnettäessä opetus- ja kulttuuriministeriö pyrkii ottamaan huomioon naisten ja miesten menestymismahdollisuudet lajeittain, tavoitteenaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen huippu-urheilussa. (Pelanteri 2010, 75–76.) Kuvioissa 22 ja 23 esitetään pienten ja suurten urheilija-apurahojen jakautuminen sukupuolittain vuonna 2009.

Kuvio 22. Urheilijoiden suurten apurahojen jakautuminen sukupuolittain vuonna 2009 (Pelanteri 2010, 76–77).

Kuvio 23. Urheilijoiden pienten apurahojen jakautuminen sukupuolittain vuonna 2009 (Pelanteri 2010, 76–77).

Vuodesta 2006, kun apurahojen jakautumista on tilastoitu sukupuolittain, naisten prosentuaalinen osuus apurahojen saajista on laskenut. Vuonna 2006 apurahan saajista 45 % oli naisia (Harju 2008, 70), vuonna 2007 37,5 % (Hämäläinen 2009, 73), vuonna 2008 38 % (Huhtanen 2010, 78) ja vuonna 2009 32 % (Pelanteri 2010, 76). Suuren apurahan jakaminen on ollut sukupuolen suhteen tasaisempaa kuin pienen apurahan jakaminen. Toisin sanoen huipulla jo olevien urheilijoiden joukossa tuetaan tasaisemmin miehiä ja naisia kuin nuorien, huipulle vasta pyrkivien urheilijoiden joukossa.

Apurahojen jako kesälajien urheilijoille on ollut sukupuolten suhteen tasaisempaa kuin talvilajeissa. Talvilajeissa apurahojen saajina on selvempi enemmistö miehiä. Vuonna 2009 suuren apurahan saajista 30 % oli kesälajien miehiä, 29 % kesälajien naisia, 27 % talvilajien miehiä ja 14 % talvilajien naisia. Pienen

apurahan saajista 54 % oli kesälajien miehiä, 10 % kesälajien naisia, 31 % talvilajien miehiä ja 5 % talvilajien naisia. (Pelanteri 2010, 76.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi huippu-urheilijoiden on mahdollista saada tukea Olympiakomitealta, joka jakaa rahaa olympialajien lisäksi myös ei-olympialajeille. Olympiakomitea tukee vuonna 2011 yhteensä 341 urheilijaa. Luvussa eivät ole mukana palloilulajien urheilijat, koska heitä ei nimetä yksilöinä, vaan joukkueina. Vuonna 2011 Olympiakomitean tukemista urheilijoista miehiä on 68 % ja naisia 32 %. (Olympiakomitea 2011a.)

Kolmas tukimuoto urheilijoille on Urheilijoiden Ammatinedistämissätiön apurahat. Säätiö jakaa vuosittain opiskeluapurahoja kansainväliseen menestykseen tähtäävien tai aktiiviuransa jo päättäneiden huippu-urheilijoiden ammattiin valmistavaan ja tutkintoon tähtäävään opiskeluun. Lukuvuonna 2010–2011 säätiö jakoi tukea 89 urheilijalle. Tuet jakautuivat tasaisesti naisten ja miesten kesken. (Olympiakomitea 2011b.)

6.2 Arvokilpailujoukkueet

Suomen olympiajoukkueen kokoonpanoissa on 2000-luvulla ollut enemmän miehiä kuin naisia (taulukko 4). Naisten osuus olympiakisaurheilijoista on ollut noin kolmannes, paitsi vuoden 2008 Pekingin kesäkisoissa, jossa naisia oli 46 %. Paralympialaisissa nais- ja miesurheilijoiden osuus on ollut tasaisempi kuin olympiajoukkueessa, tosin vuoden 2008 paralympialaisissa miesten osuus (83 %) oli huomattavasti normaalia suurempi.

6.3 Huippu-urheilun muutostyö

Opetusministeriö asetti 6.11.2008 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin tavoitteelliseen, kansainväliseen menestykseen tähtäävän huippu-urheilun strategisten periaatteiden sekä toiminnallisten vastuiden uudistaminen. Työryhmän tavoitteiden lähtökohdiksi katsottiin, että suomalainen huippu-urheilu olisi jatkossa eettisiltä periaatteiltaan kestävä, valmennusosaaminen korkeatasoista ja kansainvälisesti kilpailukykyistä. Lisäksi haluttiin, että urheilijan valmennuksesta ja koulutuksesta huolehdittaisiin tasa-arvoa edistävällä ja urheilijan elämänuraa tukevalla tavalla ja että taloudelliset toimintatavat ja taloudellisen tuen periaatteet olisivat yhteiskunnallisesti hyväksyttävät ja läpinäkyvät. (Valtioneuvoston hankerekisteri 2008.)

Huippu-urheilutyöryhmän muistiossa (Opetusministeriö 2010a) todetaan, että suomalainen huippu-urheilu tarvitsee uuden lähdön, vision ja strategian, jonka avulla kehittämisen suunta selkiytyy ja eri tahot löytävät roolinsa. Muistiossa ehdotetaan perustettavaksi huippu-urheilun toimintatavan muutosprojekti, jonka opetusministeriö rahoittaa ja Suomen Olympiakomitea perustaa. Muistion ehdotus toteutettiin nopealla aikataululla ja vuoden 2010 lopulla perustettiin huippu-urheilun muutostyöryhmä. Huippu-urheilun muutostyöryhmässä on viisi varsinaista jäsentä: neljä miestä ja yksi nainen. Työryhmän assistentti on nainen. Huippu-urheilun muutostyöllä on lisäksi ohjausryhmä (3 miestä, 1 nainen) sekä seurantaryhmä (8 miestä, 5 naista). Seurantaryhmän neljä pysyvää

Taulukko 4. Olympia- ja paralympiajoukkueiden kokoonpanot sukupuolittain 2000-luvulla (Opetusministeriö 2009a; Tikander 2011).

Kisa	Olympialaiset			Paraolympialaiset		
	Naiset	Miehet	Urheilijoita yhteensä	Naiset	Miehet	Urheilijoita yhteensä
Salt Lake City 2002	37 %	63 %	100	50 %	50 %	14
Ateena 2004	32 %	68 %	53	42 %	58 %	53
Torino 2006	34 %	66 %	90	43 %	57 %	7
Peking 2008	46 %	54 %	57	17 %	83 %	30
Vancouver 2010	37 %	63 %	94	40 %	60 %	5

asiantuntijaa ovat miehiä. Työryhmän pysyvä asiantuntija on mies. (Huippu-urheilun muutostyöryhmä 2011.) Kokonaisuudessaan huippu-urheilun muutostyöryhmään liittyvässä työssä on siis 71 % miehiä ja 29 % naisia.

Huippu-urheilun muutostyöryhmän yhtenä lähtökohtana on urheilijan polun rakentaminen lapsuusvaiheesta tulokselliseen huippuvaiheeseen. Urheilijan polun on tarkoitus olla kuvaus siitä, kuinka matka kohti maailman huippua tulisi eri lajeissa rakentaa. Samalla pyritään luomaan kuvaa eri toimijoiden rooleista ja yhteistyötarpeista, esimerkiksi opiskelun ja urheilun yhteensovittamisesta. Polkukuvauksen avulla pyritään kertomaan konkreettisesti, minkälaisia taitoja, harjoitusmääriä ja valmennuksen sisällön painopisteitä urheilijalla tulisi eri ikävaiheissa olla. Muutostyöryhmä on käynnistänyt lajiliittojen kanssa yhteisen urheilijan polkujen kehittämistyön tammikuussa 2011. Työn tavoitteena on varmistaa eri toimijoille konkreettinen viitekehys ja samalla luoda yhteinen terminologia huippu-urheilun muutostyölle. (Emt.) Polkunäkökulma tarjoaa luontevan mahdollisuuden tarkastella sukupuolisensitiivisesti miesten ja naisten erilaisia tarpeita ja edellytyksiä huippu-urheilijaksi etenemisessä.

7 Liikunnan päätöksenteko ja johtaminen

Liikuntakulttuurissa on johtotehtäviä monella tasolla. Liikuntajohtajia toimii julkisella puolella kunnissa, aluehallintoviranomaisissa ja valtionhallinnossa, yksityisellä sektorilla liikunta-alan yrityksissä sekä kolmannella sektorilla aina kansainvälisistä järjestöistä paikallisiin urheiluseuroihin saakka. Liikuntajohtajat voivat toimia palkattuina työntekijöinä tai varsinkin kolmannella sektorilla oman ammattinsa ohella luottamushenkilöinä. Johtamisen tutkimus liikunnan alalla on vielä vähäistä. Etenkin tutkimusta naisista liikuntajohtajina on tehty niukasti. 1980-luvulla Jyväskylän yliopistossa oli käynnissä Liikuntakulttuuri ja naiset (LIINA) -tutkimusprojekti, jonka myötä ilmestyi joitakin tutkimuksia naisista liikunnan johtotehtävissä. Tämän jälkeen aiheen tutkimusta ei ole juurikaan julkaistu. Tuorein liikuntajohtamista käsittelevä julkaisu on Liikuntatieteellisen Seuran Suomalainen urheilujohtaja -raportti (Kokkonen & Pyykkönen 2011), joka perustuu 11 urheilujohtajan haastatteluun. Julkaisu on osa Suomen Urheilumuseosäätiön hallinnoimaa ja opetus- ja kulttuuriministeriön tukemaa haastattelu-hanketta ”Urheilujohtajuuden muutos”, jossa pyritään tarkastelemaan urheilujohtajuutta urheilujohtajien itsensä kertomana.

Tasa-arvoinen ja demokraattinen päätöksenteko edellyttää, että miehillä ja naisilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon ja johtamiseen eri sektoreilla. Naisten osuuden lisääminen päätöksenteossa on ollut jo pitkään hallituksen tasa-arvopolitiikan tavoitteita (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 94). Se on myös Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston

esiin nostamia teemoja (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 2009). Naisten urakehityksen edistäminen ja naisten määrän lisääminen päätöksenteossa oli Matti Vanhasen hallituksen ohjelman 2008–2011 keskeisiä tasa-arvopoliittisia tavoitteita. Naisten urakehityksen edistäminen on kirjattu edelleen Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan (Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma, 67). Osana Vanhasen hallituksen tasa-arvo-ohjelmaa asetettiin työryhmä, jonka tavoitteena oli etsiä keinoja naisten urakehityksen ja naisten johtotehtäviin sijoittumisen edistämiseen valtionhallinnossa. Työryhmän mukaan naisten johtajuuden ja urakehityksen edistämiseksi tarvitaan laaja-alaisia toimenpiteitä ja tasa-arvoajattelun sisäistämistä kaikilla hallinnon tasoilla. Työryhmän selvitys osoitti, ettei naisten urakehityksen edistämiseksi ole yhtä yksittäistä menetelmää vaan keinot ovat moninaiset. Työryhmän tarjoamia keinoja ovat esimerkiksi se, että naisten osuutta johtotehtävissä lisätään tietoisella urasuunnittelulla ja se, että esimiehiä koulutetaan tunnistamaan naisten johtamiskyky. Lisäksi oleellisia ovat perhe-elämän ja työn yhdistämistä auttavat järjestelyt. Oma merkityksensä on myös rekrytointiprosesseilla. Johtajien ja päällikkötason virkoja täytettäessä hakijoiden vertailu on tehtävä huolellisesti ja analysoitava johtamiseen liittyvät kyvyt sen sijaan, että tarkastellaan vain johtamiskokemuksen pituutta, joka naisilla on uran katkonaisuuden vuoksi usein lyhyempi kuin miehillä. Lisäksi työhaastattelutilanteissa haastattelijoina tulisi olla sekä miehiä että naisia. (Valtiovarainministeriö 2009.)

Naiset muodostavat lähes puolet maamme työvoimasta ja ovat keskimäärin koulutetumpia kuin mie-

het, mutta tämä ei näy johtajistossa. Vuoden 2008 tasa-arvobarometrin mukaan miehistä suurin osa kekee, ettei heillä ole työssään haittaa sukupuolestaan, mutta naisista näin ajattelee vain 39 % (Nieminen 2008, 30). Naisten kokemat haitat koskevat useimmiten palkkausta, ammattitaidon arvostusta, uralla etenemistä ja työpaineiden jakautumista (Julkunen 2010, 148). Naisten johtamista käsitelleissä tutkimuksissa on selvinnyt, että naiset aloittavat uransa alemmilla tasoilla kuin miehet (ks. esim. Vanhala & Pesonen 2008, 62–63). Tasa-arvobarometriin vastanneista naisista 28 % koki sukupuolensa haittaavan uralla etenemistä. Etenkin korkeakoulutetut olivat tätä mieltä. Yksityisellä sektorilla työskentelevistä naisista koki haittaa useampi kuin julkisella sektorilla työskentelevistä. (Nieminen 2008.) Tilastokeskuksen työolotutkimusten mukaan naisten näkemys etenemismahdollisuuksistaan on kuitenkin kymmenen vuoden aikana parantunut (Lehto & Sutela 2008).

Johtamista ja tasa-arvoa käsittelevässä tutkimuksessa keskustellaan ajoittain siitä, onko naisten puuttuminen johtopaikoilta naisten tietoisesti valitsema identiteettikysymys ja siten oma tahto vai onko se eriarvoisen kulttuurin seuraus, jota vastaan tulisi nykyistä voimallisemmin toimia. (Hakim 2006; Julkunen 2010.) Naisten sivuun joutumisen syyt ovat moninaiset. Asiaan vaikuttavat esimerkiksi naisiin kohdistuvat ennakkoluulot ja syrjintä, sukupuolistereotyytiat, miesten homososiaalisuus, organisaatioiden maskuliinisuus, työurien miestapaisiksi kutsutut ehdot, mentorisuhteiden ja epävirallisten verkostojen puuttuminen sekä naisten omat preferenssit. (Levin & Mattis 2006; Litzky & Greenhouse 2007; Julkunen 2009, 71.) Johtaminen on myös selkeästi elämäntapavalinta, joka ei näytä olevan osalle naisista tarpeeksi houkutteleva. Tämä ei kuitenkaan ole välttämättä naisista itsestään johtuvaa vaan ennemminkin rakenteista lähtöisin. (Lewis & Simpson 2010.) Asia on myös pelkkää houkuttelevuutta monitahoisempi. Tutkimuksissa (esim. White 1995, Hakim 2006; Lämsä & Hiillos 2008, Välimäki ym. 2008; Kukkonen 2010) on todettu, että naisjohtajan uraan vaikuttavat useat elämänalueet. Johtavassa asemassa olevien naisten kertomuksissa puoliso ja perhe nivoutuvat kerrontaan vahvemmin kuin miehillä. Työelämän ja perheen vaatimusten yhteensovittaminen on yhä edelleen suurempi ongelma

naiselle kuin miehelle. Naisjohtajat ovat miesjohtajia useammin naimattomia ja lapsettomia. Naisjohtajien avioituneisuus on kuitenkin yleistynyt. (Kolehmainen 1999, 204.) Hakim (2006) mukaan huippujohtamisen vaatimusten ja muiden elämänpääpiirien sovittaminen yhteen on edelleen helpompaa miehille kuin naisille. Johtamisen ja uralla etenemisen houkuttelemattomuus naisille liittyy etenkin työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmiin. Tutkijoiden mukaan niiden purkaminen olisi oleellista naisten urakehityksen ja johtajuuden edistämiseksi (esim. Aalto 2003, 168; ks. myös Lammi-Taskula ym. 2009).

Liikunnan ja urheilun miehisen historian vuoksi naisten etenemisen on katsottu kohtaavan liikunnan alalla vastustusta voimakkaampana kuin monilla muilla aloilla. Historian lisäksi muita syitä naisten vähäiselle määrälle liikunnan ja urheilun päätöksenteossa on etsitty esimerkiksi yleisistä asenteista naisten liikuntaorganisaatioissa toimimista kohtaan, roolimallien ja verkostojen vähäisyydestä, sukupuolen mukaisista rekrytointimenetelmistä, naisten miehiä vähäisemmästä osallistumisesta kilpaurheiluun ja organisoituun liikuntaan, naisten vähäisemmästä näkyvyydestä tiedotusvälineissä sekä perheestä. (Aalto 2003, 161, 166; Kukkonen 2010.) Naisten määrän lisäämiseksi päätöksenteko- ja johtamistehtävissä on 1990-luvulta lähtien muun muassa perustettu mentorointihankkeita, myönnetty projektirahoituksia ja pyritty synnyttämään erilaisia verkostoja. Verkostojen ja mentoreiden merkityksen on koettu olevan suuri naisliikuntajohtajien uralla etenemisessä (Aalto 2001; 2003; ks. myös Kukkonen 2010, 40).

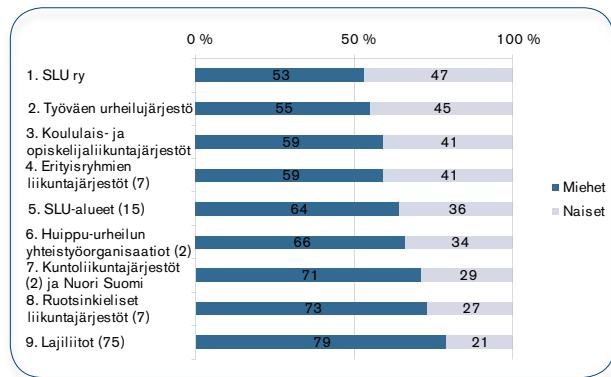
Naisten syrjäytyminen johtajuudesta on ainakin valta-, oikeudenmukaisuus-, resurssi- ja erokysymys (Julkunen 2009, 71). Jos naiset sivuutetaan päätöksenteosta ja johtamisen paikoilta, voidaan menettää sekä sukupuolineutraaliksi ajateltua kyvykkyyttä että jotain nais erityistä (Julkunen 2010, 138). Nais tapaisuuden eduista esimies- ja johtotehtävissä on Suomessa katsottu saadun tutkimuksellista näyttöä. Esimerkiksi työolotutkimuksessa (Lehto & Sutela 2004) naisiesmiehet saivat miehiä paremman arvion erityisesti väittämässä, jotka koskivat esimiehen innostavuutta, annettua tukea ja rohkaisua, kiitosta työsuorituksista, kannustamista opiskelemaan sekä työssä kehittymistä. Kansainvälisissä tutkimuksissa on toisaalta todettu,

että johtamistyyliissä ei ole nähtävissä selviä sukupuolieroja. Naisjohtajat eroavat miesjohtajista persoonallisten luonteenpiirteidensä ja perhe-elämänsä osalta mutta eivät työskentelemisen tai johtamisen tavoiltaan. (Wajcman 1996; 1998.) Tällä perusteella ei voitaisi väittää, että naiset samoissa organisaationaalisissa asemissa välttämättä toimisivat toisin kuin miehet (Julkunen 2010, 226). Naisten yksilöllisten ominaisuuksien tutkimisen sijaan Wajcman (1996) kehottaa keskittymään rakenteellisiin esteisiin, joita naiset nykyisessä työelämässä kohtaavat.

Kun päätöksenteon ja johtamisen tehtävissä on naisia ja miehiä, tulevat eri ihmisten tarpeet paremmin huomioiduksi ja voimavarat monipuolisemmin käyttöön. Naisten mukaan saaminen liikuntajohtajiksi on koko liikunnan johtamiskulttuuriin liittyvä kysymys sekä liikunnan ja urheilun toimintatapakysymys. Se on myös oleellinen kysymys, kun pyritään lisäämään vähemmistönä olevan sukupuolen osuutta eri urheilulajeissa. Molempien sukupuolten liikunnan harrastamisen kannalta olisi tärkeää saada esiin monet eri näkökulmat ja äänet (Aalto 2003, 151). Vaikutusmahdollisuuksien tasavertaisen jakautumisen katsotaan luovan perusedellytykset sille, että naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien liikuntaan halutaan ja osataan kiinnittää huomiota yhtä paljon. (Emt., 167.)

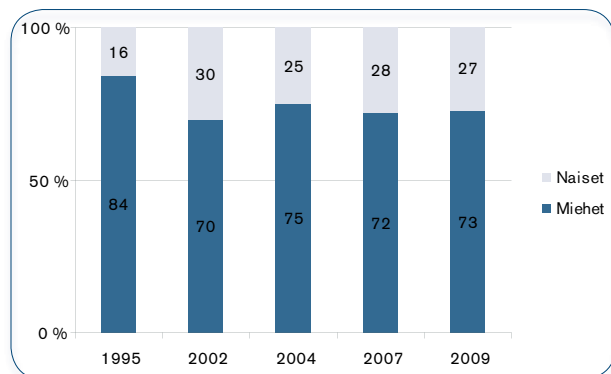
7.1 Liikuntajärjestöjen hallinto

Naisia on ollut urheilun järjestöelämän merkittävässä paikalla vähän (esim. Litmanen 2008, Kokkonen & Pyykkönen 2011). Viimeisten viidentoista vuoden aikana naisten määrä liikuntajärjestöjen johto- ja päätöksentekotehtävissä on hiljalleen noussut. Päättäjien joukko on kuitenkin edelleen miehinen. Liikuntaorganisaatioiden päätöksentekoaikojen sukupuolittuneisuus vaihtelee runsaasti eri järjestöissä. Kattojärjestö SLU:ssa hallituksen kokoonpano oli vuonna 2009 sukupuolijakaumaltaan SLU-yhteisön tasaisin (53 % miehiä, 47 % naisia). Voimakkaimmin miespainotteinen päätöksentekovalta on lajiliitoissa. (Kuvio 24.)

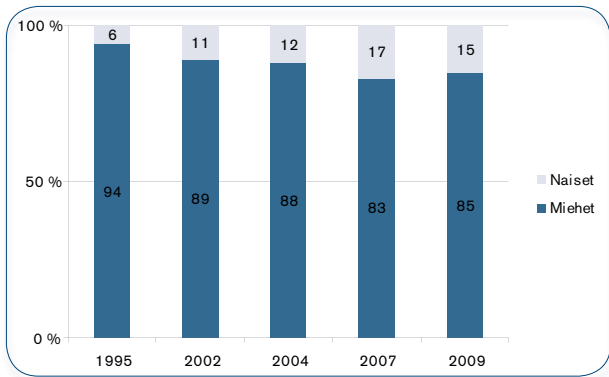
Kuvio 24. SLU-yhteisön hallitusten sukupuolijakaumat jäsenjärjestöryhmittäin vuonna 2009 (SLU 2009).

SLU-yhteisöön kuuluu kattojärjestö SLU ry:n lisäksi 114 jäsenjärjestöä, joten SLU-yhteisön lukemien voidaan ajatella kuvaavan liikuntakentän tilannetta kokonaisuudessaan. SLU-yhteisön hallitusten kokoonpanoissa naisten määrä on noussut vuosien 1995–2009 välillä 16 prosentista 27 prosenttiin (kuvio 25). Kehitys ei kuitenkaan ole ollut aivan suoraviivaista. Selkeä naisten määrän lisäys SLU-yhteisön hallituksissa näkyy vuosien 1995–2002 välillä. Vuonna 1998 SLU teki linjauksensa, jossa se suositteli kaikille jäsenjärjestöilleen vähintään 40 prosentin edustusta kummallekin sukupuolelle. Vuonna 2002 hallitusten jäsenistä naisia oli 30 % ja tämän jälkeen osuus on pysynyt suurin piirtein samana.

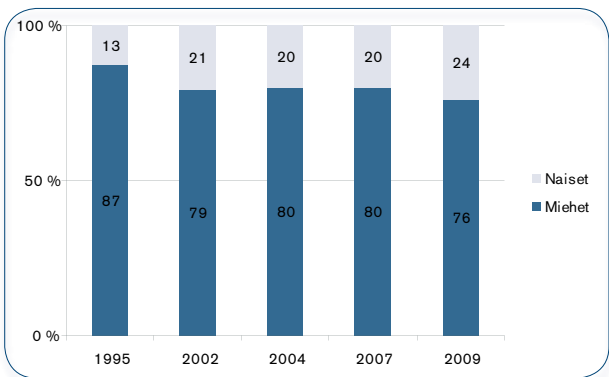
Kuvio 25. Miesten ja naisten osuudet SLU-yhteisön hallituksissa vuosina 1995–2009 (SLU 2009).

Naispuheenjohtajien määrä SLU-yhteisön hallituksissa on noussut vuosien 1995–2009 välillä kuudesta prosentista 15 prosenttiin (kuvio 26).

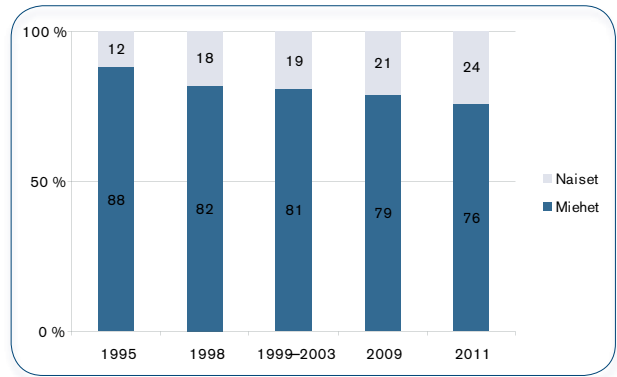
Kuvio 26. Miesten ja naisten osuudet SLU-yhteisön puheenjohtajista vuosina 1995–2009 (SLU 2009).

SLU-yhteisön toiminnanjohtajien joukossa naisten osuus on noussut vuosien 1995–2009 välillä 13 prosentista 24 prosenttiin (kuvio 27). Toiminnanjohtajien joukossa naisten määrä on lisääntynyt myös vuosien 2007–2009 välillä, toisin kuin hallitusten ja puheenjohtajien kohdalla.

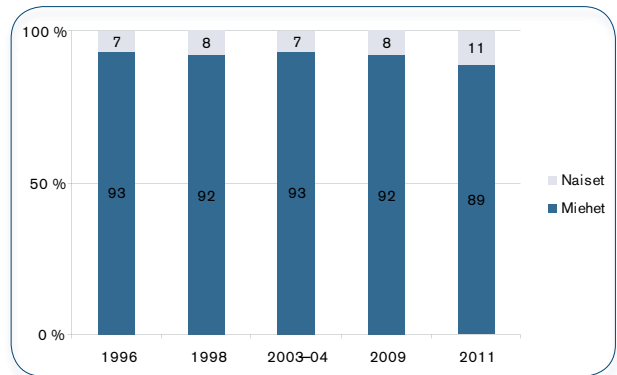
Kuvio 27. Miesten ja naisten osuudet SLU-yhteisön toiminnanjohtajista vuosina 1995–2009 (SLU 2009).

SLU-yhteisön sisällä eri järjestöjen välillä on selkeitä eroja sukupuolijakaumissa. Lajiliitoissa päätöksentekovalta on voimakkaimmin painottunut miehiin. Lajiliittojen hallitusten jäsenistä 76 prosenttia on miehiä (kuvio 28). Tilanne on kuitenkin kehittynyt 15 vuoden ajan tasa-arvoisempaan suuntaan.

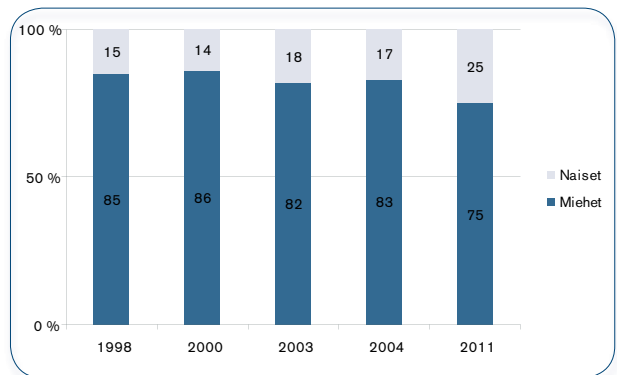
Kuvio 28. Lajiliittojen hallitusten sukupuolijakaumat vuosina 1995–2011.

Naiset ovat harvassa etenkin lajiliittojen puheenjohtajistoissa. Tällä hetkellä liittojen puheenjohtajista 89 prosenttia on miehiä (kuvio 29).

Kuvio 29. Lajiliittojen puheenjohtajien sukupuolijakaumat vuosina 1995–2011.

Lajiliittojen toiminnanjohtajien joukossa naisten osuus on noussut 15:stä 25 prosenttiin (kuvio 30). Kasvua on tapahtunut etenkin vuosien 2004 ja 2011 välillä.

Kuvio 30. Lajiliittojen toiminnanjohtajien sukupuolijakaumat vuosina 1995–2011.

Muutamat lajit ovat voimakkaasti sukupuolittuneita. Tällä hetkellä 12 lajiliitolla ei ole naisia hallituksessa ollenkaan. Tällaisia liittoja ovat AKK-Motorsport, Suomen Baseball- ja Softball-liitto, Suomen Hiihtoliitto, Suomen Ilmailuliitto, Suomen Jousiampujaliitto, Suomen Jääkiekkoliitto, Suomen Keskusshakki-liitto, Suomen Liitokiekkoliitto, Suomen Purjehdus ja Veneily, Suomen Sotilasurheiluliitto, Suomen Triathlonliitto sekä Suomen Voimanostoliitto. Miehet puolestaan puuttuvat kokonaan Suomen Cheerleadingliiton hallituksesta. Myös Suomen Taitoluisteluliiton hallitus on naisvaltainen: siellä naisia on 89 prosenttia. Sukupuolijakaumaltaan tasaisimmat hallitukset ovat Suomen Monikulttuurisella Liikuntaliitolla, Suomen Sulkapalloliitolla, Suomen Suunnistusliitolla ja Suomen Taidoliitolla, joiden kaikkien hallituksissa naisia on 43 prosenttia ja miehiä 57 prosenttia.

Laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (4a §) kirjataan: ”Valtion komiteoissa, neuvottelukunnissa ja muissa vastaavissa toimielimissä sekä kunnallisissa toimielimissä lukuun ottamatta kunnanvaltuustoja tulee olla sekä naisia että miehiä kumpiakin vähintään 40 prosenttia, jollei erityisistä syistä muuta johdu.” Suomen Liikunta ja Urheilu on käyttänyt lakia viitteesuosituksenaan kirjatessaan vuonna 1998 tavoitteeksi, että liikuntajärjestöjen päättävissä elimissä olisi kumpaakin sukupuolta vähintään 40 prosenttia tai samassa suhteessa jäsenistön sukupuolijakauman kanssa. Myös vuoden 2005 Tasapeli-muistiossa kirjattiin uudelleen sama tavoite. Tästä tavoitteesta ollaan liikuntaorganisaatioissa vielä kaukana, vaikka viime vuosina onkin tapahtunut kehitystä. Esimerkiksi vuoden 2011 alussa lajiliittojen hallituksista vain yhdeksän prosenttia täytti kyseisen 40 prosentin tavoitteen miesten ja naisten tasa-arvosta.

Osa isoista lajiliitoista on kaukana edellä mainitun kriteerin täyttymisestä. Esimerkiksi AKK-Motorsportin, Hiihtoliiton ja Jääkiekkoliiton hallituksissa ei ole yhtään naista. Lisäksi puheenjohtajat sekä toiminnanjohtajat ovat miehiä. Harrastajamäärillä mitattuna Suomen suurimmalla lajiliitolla Palloliitolla on hallituksessa 10 prosenttia naisia, minkä lisäksi puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja ovat miehiä. Toiseksi suurimmassa lajiliitossa Suomen Voimisteluliitossa tilanne on päinvastainen, sen hallituksessa on vain 18 prosenttia miehiä, minkä lisäksi puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja ovat naisia. Monessa lajiliitossa hallituksen

sukupuolijakauma on yhdensuuntainen harrastajien sukupuolijakauman kanssa, vaikka 40/60-tavoitteeseen ei päästäisikään. Esimerkiksi voimistelussa ja taitoluistelussa myös harrastajat ovat pääosin tyttöjä ja naisia. Kuitenkin voidaan ajatella, että kaikki lajit hyötyisivät siitä, että niiden päätöksenteossa olisi mukana sekä miehiä että naisia huolimatta lajin sukupuolirakenteesta.

Lajiliitoissa ei välttämättä vielä nähdä, kuinka paljon tasa-arvon edistäminen niiden päätöksentekoeleimissä palvelisi koko lajikulttuuria. Jos lajin toimijat edustaisivat tasaisesti kumpaakin sukupuolta, monipuolistuisivat todennäköisesti myös ne näkökulmat, joista lajikulttuuria tarkastellaan ja luodaan.

7.2 Liikunnan johto ja päätöksentekokunnissa

Liikuntalain (902/2009) mukaan kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä sekä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa, tarjoamalla liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa ottaen huomioon myös erityisryhmät. Kunnille myönnetään valtionosuutta liikuntatoiminnan käyttökustannuksiin ja valtionosuus tulee käyttää edellä mainitun määrittelyn mukaiseen toimintaan. Kunnat tukevat urheiluseuroja myöntämällä avustuksia toimintaan yleisesti tai luovuttamalla tiloja seurojen käyttöön maksuttomasti tai subventoiduin hinnoin. Tasa-arvon kannalta on erittäin merkityksellistä, minkälaisia liikkumisen paikkoja kunnat rakentavat, minkälainen on kuntien käyttövuoropoliittikka ja minkälaisia ohjattuja palveluja kunnat järjestävät.

Päätöksenteko kunnissa vaikuttaa oleellisesti siihen, minkälainen liikkumisen infrastruktuuri ja kulttuuri kuntaan muodostuu. Siksi myös kuntien päätöksentekuelinten ja viranhaltijoiden sukupuolijakaumalla on merkitystä. Kuntien liikunta-asioita hoitaneet viranhaltijat sekä liikuntatoimesta vastaavat luottamushenkilöt ovat aiemmin olleet suurelta osin miehiä. Tasa-arvolaki on kuitenkin tasapainottanut tilannetta 1990-luvulta lähtien. Tasa-arvolain (609/1986) mukaan viranomaisten velvollisuutena on edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa. Lisäksi lain 4a-pykälän mukaan kunnallisissa ja kuntien välisen yhteistoiminnan toimielimissä lukuun ottamatta kunnanval-

tuustoja tulee olla sekä naisia että miehiä kumpiakin vähintään 40 prosenttia, jollei erityisistä syistä muuta johdu. Valtioneuvoston selonteko miesten ja naisten tasa-arvosta arvioi, että kiintiöillä on ollut paitsi määrällistä myös laadullista vaikutusta kunnalliseen päätöksentekoon. Perinteinen sukupuolten mukainen työnjako erityisesti lautakuntatyössä on vähentynyt. Lautakuntiin on saatu monipuolisempaa asiantuntemusta ja asiantuntemuksen eriytyminen sukupuolen mukaan on vähentynyt. Kiintiösäännöksen toimeenpano ei silti juurikaan ole lisännyt sukupuolinäkökulman huomioon ottamista kunnallisessa päätöksenteossa eikä aktivoi kuntien tasa-arvotyötä (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 101).

Kuntien liikuntaa käsittelevissä luottamuselimityksissä on nyt mukana huomattavasti enemmän naisia kuin muutama vuosikymmen sitten. Vuonna 1993 naisten osuus lautakuntien jäsenistä oli 21 prosenttia, mutta tällä hetkellä se on 48 prosenttia. Kuntaliiton tilastojen mukaan naisten osuus liikunnasta vastaavien lautakuntien jäsenistä on pysynyt 2000-luvulla suurin piirtein samana, noin 48 prosentissa. Lautakuntien puheenjohtajissa naisten osuus on noussut hie-man. Puheenjohtajista 36 prosenttia oli naisia vuonna 2009. Tasa-arvolain kiintiösäännös ei koske puheenjohtajien valintaa. Viime vuosina tapahtuneen kuntarakenteen uudistamisen vuoksi liikunnasta vastaavien lautakuntien määrä väheni vuosien 2005–2009 välillä 253:sta 141:een. Sukupuolten osuuksiin muutos ei kuitenkaan ole ainakaan vielä vaikuttanut suuntaan tai toiseen. (Taulukko 5.)

Taulukko 5. Naisten osuus liikunta-, nuoriso- ja vapaa-ajanlautakuntien jäsenistä ja puheenjohtajista vuosina 2001, 2005 ja 2009. (Sjöholm 2010.)

	2001	2005	2009
Lautakuntien lukumäärä	283	253	141
Jäsenmäärä	2 197	1 985	1 210
Jäsenistä naisia (%)	47,6	48,4	48,1 ¹⁾
Puheenjohtajista naisia (%)	30,1	33,8	35,5

¹⁾ennakkotieto

Kaikista liikunnan parissa työskentelevistä kunta-työntekijöistä (n=3 092) 56 prosenttia on miehiä ja 44 prosenttia naisia. Miesvaltaisimpia aloja ovat liikunta- ja urheilualueiden hoito. Esimerkiksi kenttämestareiden (n=52) tai urheilualueiden hoitajien (n=32) joukossa ei ole yhtään naista. Naiset puolestaan ovat enemmistönä sihteerien, kassanhoitajien ja kahvionpitäjien keskuudessa. Liikunnan johtavien viranhaltijoiden joukossa naisten osuus on kasvanut viime vuosina, mutta suurin osa johtajista on edelleen miehiä. Viimeisimmän kuntasektorin palkkatilaston (2009) mukaan liikunnan johtavista viranhaltijoista (n=81) 69 prosenttia on miehiä ja 31 prosenttia naisia (Kuntasektorin palkat 2009.) Vielä 1970-luvulla kunnan liikuntatoimen johdossa ei ollut yhtään naista (Heinilä 1977). 1980-luvun alussa naisia oli kaksi (Tulisalo 1984) ja 1990-luvun lopussa yhdeksän (13 %) (Aalto 2003). Vuonna 2009 naisia liikuntatoimenjohtajina oli edelleen yhdeksän, mutta osuus oli noussut 36 prosenttiin, koska liikuntatoimenjohtajien määrä on kokonaisuudessaan vähentynyt. Liikunnasta vastaavien viranhaltijoiden nimikkeiden kirjo on siis kasvanut ja tällä hetkellä kuntien liikunnan ylimpiä viranhaltijoita ovat liikuntatoimenjohtajien ohella esimerkiksi vapaa-aikatoimenjohtajat, nuorisotoimenjohtajat tai toimialajohtajat. (Kuntasektorin palkat 2009.) Taulukkoon 6 on koottu esimerkit liikunnan johtavien viranhaltijoiden, liikuntasihteerien ja liikunnanohjaajien sekä lautakuntien sukupuolijakaumista, mikä noudattelee Tasapeli-raportin (2005, 34) taulukointia.

Taulukko 6. Liikuntaa käsittelevien lautakuntien ja liikuntatoimen viranhaltijoiden sukupuolijakaumat vuonna 2009 (Kuntasektorin palkat 2009; Sjöholm 2010).

	Miehet	Naiset	n
Lautakunnat			
Puheenjohtajat	64,5 %	35,5 %	141
Jäsenet	51,9 %	48,1 %	1 210
Liikuntatoimen viranhaltijat			
Johtajat	69,1 %	30,9 %	81
Liikuntasihteerit	52,6 %	47,4 %	137
Liikunnanohjaajat	33,7 %	66,3 %	572

Viime vuosikymmenten aikana, kun tilanne kuntien liikuntatoimissa työskentelevien henkilöiden suhteen on tasa-arvoistunut, on koko liikuntakentän kuva kuntasektorilla monipuolistunut. Perinteisestä urheilusta on siirrytty laajoihin liikunnan ja terveysliikunnan määrittelyihin. Kun johtamistutkimuksesta tiedetään, että perhe ja muun elämän kerronta näkyy naisjohtajien tarinoissa vahvempana kuin miesten, voidaan pohtia, onko naisten tulo laajentanut kuntakentän näkemystä perinteisestä urheilusta kokonaisvaltaisemman liikkumisen suuntaan. Tämä ilmiö olisi tutkimisen arvoinen erityisesti siksi, että edelleen on tunnistettavissa tarve laajentaa liikunnan käsitettä liikkumisen suuntaan ja vahvistaa liikunnan alan yhteistyötä muiden sektorien kanssa.

7.3 Sukupuolivaikutusten arviointi päätöksenteon välineenä

Sukupuolivaikutusten arviointia (suvaus) voidaan pitää tärkeänä päätöksenteon välineenä (esim. Teräs 2007b, 17). Sukupuolivaikutusten arviointi tarkoittaa toimenpiteen tai ehdotuksen vaikutusten arviointia erikseen naisten, miesten ja sukupuolten tasa-arvon kannalta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 22; ks. tämän selvityksen luku 2.3). Tässä selvityksessä karotettiin Suomen seitsemän suurimman kunnan liikuntatoimista niissä mahdollisesti tehtyjä sukupuolivaikutusten arviointeja. Puhelinsoittokierros kohdistui seuraaviin kuntiin: Espoo, Helsinki, Jyväskylä, Oulu, Tampere, Turku ja Vantaa. Kysymykseen vastasi pääsääntöisesti liikuntatoimenjohtaja tai muu liikunnan alasta vastaava johtava viranhaltija. Tarkemmat tiedot

kyselyyn vastanneista kuntien henkilöistä on kirjattu liitteeseen 1.

Soittokierroksen perusteella selvisi, että sukupuolivaikutusten arviointi on kuntien liikuntatoimissa vielä harvinaista, vaikka tasa-arvoasiat muutoin olisivatkin olleet kunnassa esillä. Selvityksen mukaan kahdessa kunnassa, Oulussa ja Helsingissä, on tehty sukupuolivaikutusten arviointi ja yhdessä kunnassa, Vantaalla, sitä tehdään parhaillaan. Vantaalla on tarkoitus arvioida liikunnan toiminta-avustukset ja mahdollisesti kurssitoiminta (P. Nurmi, henkilökohtainen tiedonanto 19.4.2011). Espoon, Jyväskylän, Tampereen ja Turun liikuntatoimissa sukupuolivaikutusten arviointeja ei ole tähän mennessä tehty. Muita tasa-arvon edistämistoimenpiteitä on kuitenkin saatettu tehdä. Esimerkiksi Turussa on tasa-arvosuunnitelma, jonka tekemisen aikana sukupuolivaikutusten arviointi on ollut esillä, mutta käytännön toimintaan ei kaupungissa vielä ole päästy (A. Sinkkonen, henkilökohtainen tiedonanto 2.5.2011). Tampereella puolestaan strategiaan on kirjattu kaikkien tasapuolinen kohtelu, jolla tarkoitetaan sekä tasa-arvon että yhdenvertaisuuden ulottuvuuksia. Käytännön toimenpiteitä ei kuitenkaan Tampereellakaan ole tehty (P. Paavola, henkilökohtainen tiedonanto 2.5.2011). Jyväskylässä liikunnan tasa-arvoasioista tai sukupuolivaikutusten arvioinneista ei juurikaan ole keskusteltu (P. Sihvonen, henkilökohtainen tiedonanto 19.4.2011). Muista Suomen kunnista ainakin Hämeenlinnassa ja Kokkolassa on tehty sukupuolivaikutusten arviointi liikunnan toimialalle (Tanhua & Leinonen 2011, 44–45).

Sukupuolivaikutusten arviointien tekemisessä kuntien liikuntatoimissa tuli esille yhtenä ongelmana resurssipula. Vantaalla liikuntatoimen työntekijät tekevät suvausta ”kun muilta töiltään ehtivät”, kun taas esimerkiksi Oulussa arviointi tilattiin ulkopuoliselta. Ulkopuolisen asiantuntijan tekemä suvaus on hyvä vaihtoehto, koska tällöin toimenpiteitä tulee tarkasteltua objektiivisesti ja uudenslaisin näkökulmin, jolloin koko liikuntatoimi voi saada tuoretta näkökulmaa ja ideoita toimintaansa. Vaikka arviointi teetettäisiin ulkopuolisella, ei vastuuta valtavirtaistamisesta voi kuitenkaan ulkoistaa, vaan se tulee sisäistää organisaation sisällä. Kokonaisuudessa pitäisi pystyä oman organisaation sisäiseen suvaus-ajatteluun. Tämä puoltaa suvauksen tekemistä organisaation omasta toimesta,

jolloin siitä on mahdollista tulla jatkuvan kehittämisen työkalu. Paras ratkaisu olisi, jos suvaus tehtäisiin vuosittain oman organisaation sisällä ja ulkopuolinen arvio teetetäisiin pidemmin väliajoin.

Soittokierroksella kuntien liikuntatoimiin kävi selväksi, että tasa-arvon näkökulmasta eniten puhuttavia asioita kuntien liikuntatoimissa ovat kuntien jakamat liikuntavuorot ja tuet seuroille. Suurella osalla kunnista näiden jakamisissa ei sukupuoli ole jakoperusteena. Kuntien liikuntapolitiikan pääpaino on lasten ja nuorten liikunnan tukemisessa, eikä siinä eritellä erityisesti tyttöjä tai poikia. Joissakin kunnissa esimerkiksi vuorojen jakamisessa on tullut seuroilta palautetta siitä, että vuoropolitiikassa ei kohdella tasa-arvoisesti tyttöjä ja poikia tai naisia ja miehiä. Usein kyse on ollut siitä, että naispaloilujoukkueet eivät koe saavansa yhtä helposti vuoroja kuin miehet tai että naisten vuorot sijoitetaan huonompiin ajankohtiin kuin miesten. Muutaman kunnan liikuntajohtaja halusi huomauttaa, että seurat jakavat kuntien antamat vuorot edelleen omille joukkueilleen, mihin kunnat eivät voi vaikuttaa millään tavalla.

Kokonaisuudessaan soittokierros kuntien liikuntatoimiin osoitti, että muutama kunta on tarttunut vuoden 2005 Tasapeli-työryhmän mietinnön asettamiin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin. Kunnat ovat osin alkaneet arvioida liikuntapalvelujen tarjontaansa sukupuolinäkökulmasta, mutta tässä suhteessa on vielä paljon kehitettävää.

7.3.1 Esimerkkinä Helsinki

Helsingin kaupungin liikuntavirastossa on tehty sukupuolivaikutusten arviointi vuonna 2007. Arvioinnin on tehnyt suunnittelija Pekka Jyrkiäinen. Suvaus pohjautui kaupungin talousarvion laatimisohejiisiin, joihin tuli vuonna 2007 uutena asiana sukupuolivaikutusten arviointi. Suvauksen ensimmäisinä kohteina olivat sosiaalivirasto ja liikuntavirasto. (Jyrkiäinen 2007, 4.) Taustana liikuntaviraston tasa-arvotyön tekemiselle ovat olleet vuonna 1997 laadittu liikuntaviraston ensimmäinen tasa-arvosuunnitelma sekä vuosien 2001–2010 Helsingin kaupungin liikuntapoliittinen ohjelma, jonka tavoitteissa ja toimenpide-ehdotuksissa tasa-arvonäkökulma on ollut esillä. Lisäksi Helsingissä on tehty vuodesta 1994 alkaen neljän vuoden välein

utkimus helsinkiläisten miesten ja naisten liikuntakäyttäytymisestä. (Emt., 4–5.)

Helsingin liikuntaviraston sukupuolivaikutusten arvionnissa käydään läpi liikuntatoimen palvelut, kuvataan helsinkiläisten naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien liikuntaharrastusta ja liikuntapalveluiden käyttämistä sekä kerrotaan liikuntatoimen seuraavustusten ja liikuntatilojen jakautumisesta eri sukupuolten kesken. Asiakirjassa korostetaan, että liikuntatoimen palvelut kohdistuvat yleisesti kuntalaisiin, ei niinkään naisiin tai miehiin. Helsingissä liikuntaa järjestetään yhä enemmän sekaryhmissä. Joissakin palveluissa ryhmät pidetään edelleen erillisinä miehille ja naisille. Lisäksi liikuntavirasto järjestää tarpeen mukaan kampanjoita tai markkinointia tietyille kohde-ryhmille. Esimerkiksi vuonna 2007 vietettiin erityistä naisten liikuntaviikkoa. (Emt.) Kokonaisuudessaan Helsingin liikuntaviraston suvaus rakentuu pitkälti kaupunkilaisten liikuntakäyttäytymisen esittelemiseen sekä tästä näkökulmasta miesten ja naisten erojen läpi käymiseen. Liikuntaviraston budjettia ei suvauksessa käsitellä.

7.3.2 Esimerkkinä Oulu

Oulun kaupunki on valtakunnallisesti laajimmin tasa-arvoa edistäneitä kuntia. Vuonna 2006 opetusministeriö palkitsi Oulun tasa-arvon edistämistä liikunnassa. Oulussa on pyritty juurruttamaan tasa-arvon strategiat mukaan kaikkeen toimintaan valtavirtaistamisen periaatteen mukaisesti. Tasa-arvoa on edistetty tietoisilla toimenpiteillä usean vuoden ajan. Tasa-arvoisempaan ja yhdenvertaisempaan toimintakulttuuriin on pyritty strategisilla linjauksilla ja niistä johdetuilla toimenpiteillä. Työhön on myös selkeästi osoitettu resursseja. Liikuntatoimi on ollut aktiivinen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämässä. Liikuntatoimessa on tehty kaupungin tasa-arvosuunnitelman mukaisesti kaksi sukupuolivaikutuksen arviointia liikuntatoimen talousarvioihin: vuosina 2007 ja 2009. Oulussa suvaukset on teetetty ulkopuolisella asiantuntijalla.

Oulun vuoden 2007 suvaus oli ensimmäisiä Suomessa. Koska sukupuolivaikutusten arviointiin ei ollut olemassa valmista mallia, painottui työ arviointi-indikaattorien kartoittamiseen. Suvauksen tekeminen koettiin haastavaksi valmiiden mallien, indikaat-

toreiden sekä ennen kaikkea tilastoinnin puutteellisuuden takia. (Teräs 2009, 10.) Tilastoissa ja tiedoissa, joiden pohjalta arviointia tehdään, tulisi sukupuolen olla näkyvillä. Sukupuolisisältöisten tilastojen saatavuus määrittelee keskeisesti sen, miten tarkka arviointi voi olla. Jos tällaisia tilastoja ei ole saatavilla, on olemassa olevaan tilastoinnista tarkasteltava sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmasta. (Teräs 2009, 8.) Sukupuolisisältöisten tilastotietojen saatavuudessa on vielä paljon puutteita.

Vuoden 2009 sukupuolivaikutusten arviointi tehtiin Oulussa liikuntatoimen vuoden 2009 talousarviosta. Tätä tukevana lisämateriaaleina huomioitiin liikuntatoimen toimintakertomus 2007, liikuntaviraston tasa-arvosuunnitelma 2008 sekä yksi liikuntatoimenjohtajan kirjoittama artikkeli. Suvauksen menetelmänä käytettiin Ruotsissa kehitettyä 3R-metodia. Sen kolme tarkastelualuetta ovat representaatio (miesten ja naisten määrä liikunnan päätöksenteossa, organisaatioissa, projekteissa tms.), resurssit (liikuntatoimen määrärahojen, myönnettyjen käyttövuorojen ja tilojen jakautuminen sukupuolten välillä) sekä realia (millaisia normeja ja arvoja on tulkittavissa hallinnon rakenteissa ja niiden tuottamissa tuotteissa ja palveluissa). (Emt., 10–11.)

Oulun liikuntaviraston suvaus paljasti, että mihinkään talousarviossa suunniteltu investointi ei kohdennu yksinomaan nais- ja tyttövaltaisten lajien liikuntapaikkojen rakentamiseen, kun taas miesvaltaisille lajeille suuntautui investoinneista 40 %. Esimerkkeinä näistä ovat pallokenttien pinnoitukset sekä moottorikelkkareitti. Suvauksen tuloksena todetaan liikuntaviraston investointien edistävän ennen kaikkea miesten ja poikien suosimien lajien harrastusmahdollisuuksia. (Emt., 14, 17.)

Suvauksen mukaan nykyisenmallinen talousarvioidokumentointi ei anna riittävästi tietoa siitä, mihin seurantatietoihin ja tilastoihin talousarvion tavoitteet perustuvat. Tällöin sukupuolivaikutusten arvioinnista ei saada kaikkea irti. Suvauksessa myös todetaan, että tasa-arvon edistämisen toimenpiteiden tulisi pohjautua tilanekartoituksiin ja tämä puolestaan vaatii seurantatietojen keräämistä. (Emt., 15.) Oulun suvauksen yhteenvedossa painotetaan vahvasti dokumentoinnin puutteita ja suositellaan niiden kokonaisvaltaista kehittämistä.

Oulun kaksi suvausta ovat esimerkki siitä, kuinka tasa-arvon edistämiseksi on mahdollista tehdä toimenpiteitä, kun ensin saadaan tietoa siitä, miten asiat todella ovat. Oulun ensimmäisessä suvauksessa nostettiin esiin seitsemän kehittämiskohdetta: tilastointi, maahanmuuttajanaisten ja -tyttöjen liikunta-aktiivisuus, terveysliikunta, liikuntapaikkarakentaminen, toimintatuet, päätösvallan jakautuminen sekä nais- ja mieskuvaan vaikuttaminen. Vuoden 2009 suvauksen mukaan useaan ensimmäisen suvauksen kehittämiskohtaan oli pystytty vaikuttamaan lyhyessä ajassa. Tilastointia oli kehitetty päivittämällä liikuntatoimen tasa-arvoselvitys, terveysliikuntaan oli panostettu perustamalla terveysliikuntaohjelmia ja lisäksi nais- ja mieskuvan perinteisten mallien purkamista oli aloitettu erityisesti lasten ja nuorten liikunnassa. (Emt., 18.) Tasa-arvoselvitysten avulla Oulun liikuntatoimi on halunnut pyrkiä paitsi tasa-arvon edistämiseen myös asiakaslähtöisempään toimintatapaan. Liikuntatoimi on pyrkinyt edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa kehittämällä uusia palvelukonsepteja. Eräs onnistunut kokeilu on nuorten Action-toiminta, johon tytöt ja pojat osallistuvat yhdessä. Kuperkeikka-perheteroimintaa on puolestaan suunnattu alle kouluikäisille lapsille ja heidän vanhemmilleen. Näissä lapsille ja nuorille suunnatuissa toiminnoissa pyritään poistamaan sukupuoliteoretyypioita. (Emt., 17.) Erityisesti Action-toiminnalla koetaan olleen merkittävä sukupuolirooleja murtava, suvaitsevuuksiä lisäävä ja tasa-arvoisempaa liikuntakulttuuria muokkaava merkitys (Sjöholm 2010, 17).

Tasa-arvoajattelua on Oulussa pyritty levittämään myös oman organisaation ulkopuolelle esimerkiksi liikuntaseuratoimintaan ja muihin yhteistyökumppaneihin. Oulun liikuntatoimi jakaa vuosittain tasa-arvoista liikuntakulttuuria edistävän 5 000 euron tunnustuspalkinnon. Tunnustuspalkinto jaetaan Oulun kaupungissa toimivalle urheiluseuralle, yhdistykselle tai muulle sellaiselle yhteisölle, taholle tai toimijalle, joka edistää ja toteuttaa liikuntastrategian mukaista ja tasa-arvoiseen liikuntakulttuuriin tähtäävää toimintaa. (Sjöholm 2010, 18.) Tunnustuspalkinnon jakaminen on osa Oulun liikuntatoimen tasa-arvostrategiaa.

8 Sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi tehtyjä toimenpiteitä

8.1 Valtionhallinto

Suomalainen liikunnan tasa-arvotyö sai selvän sysäyksen vuonna 1994, kun ministeri Tytti Isohookana-Asunmaa asetti työryhmän selvittämään naisten asemaa liikuntakulttuurissa. Työryhmä sai nimekseen Piikkarit. Työryhmä esitti toimenpideohjelman tasa-arvon edistämiseksi, jossa se antoi ehdotuksia muun muassa rahanjaosta sekä naisten asemasta päätöksentekijöinä ja liikunnan harrastajina. Työryhmän vuonna 1995 aloittamaa Piikkarit-palkinnon jakamista on jatkettu vuosittain. Piikkarit-palkinto annetaan tunnustukseksi ansiokkaasta toiminnasta liikunnan ja urheilun sukupuolten välisen tasa-arvon ja moniarvoisuuden edistämiseksi.

Tällä vuosituhanella merkittäviä askeleita tasa-arvotyössä ovat olleet opetusministeriön vuonna 2004 asettaman Tasapeli-työryhmän aikaansaannokset. Tasapeli-muistiossa (Opetusministeriö 2005) työryhmä otti laaja-alaisesti kantaa sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen ja sukupuolivaikutusten arviointiin liikunnan alalla. Muistioon liittynyt tilasto-osa Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa (Koivisto 2005) teki näkyväksi sukupuolten asemaa monella liikunnan ja urheilun saralla.

Sukupuolten välinen tasa-arvo on päätetty nostaa yhdeksi valintakriteeriksi opetus- ja kulttuuriministeriön terveyttä edistävän liikunnan sekä lasten ja nuorten liikunnan hankkeiden valtionavustushakuihin. Kriteeri toteutuu vuoden 2012 hakukierroksesta alkaen. Kriteeriä ei ole aiemmin ollut OKM:n liikun-

tayksikön hauissa. Tätä voidaan pitää valtionhallinnon suunnasta merkittävänä askeleena sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen suuntaan.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja liikuntajärjestöjen yhteistyöllä on ollut iso merkitys siinä, että liikunnan kentällä on onnistuttu parantamaan naisten asemaa ja edistämään tasa-arvoa. Ministeriö ohjaa liikuntajärjestöjä sukupuolten tasa-arvon kehittämiseksi kahdella tavalla. Ensinnäkin se myöntää liikuntajärjestöille kehittämis- ja projektivastuuja tasa-arvotyön eri osa-alueiden kehittämiseksi. Toiseksi liikuntajärjestöjen valtionavustusjärjestelmässä yhtenä tuloskriteerinä on toiminta sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Lisäksi Suomen Liikunta ja Urheilu ry:lle (SLU) vuodesta 1995 lähtien myönnetyn valtionavustuksen eräänä tarkoituksena on ollut sukupuolten tasa-arvon edistäminen. Opetusministeriö on ollut SLU:n tasa-arvotyön päärahoittaja, keskeisin yhteistyökumppani ja suuntaviivojen luoja.

8.2 SLU

Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) vastaa kattojärjestönä suomalaisen liikunta- ja urheilukulttuurin tasa-arvotyön kokonaisuudesta. SLU on edistänyt aktiivisesti tasa-arvoa liikunnassa vuodesta 1995, jolloin ministeriön Piikkarit-työryhmä esitti toimenpideohjelmansa. Vuonna 1996 SLU päätti ensimmäisestä tasa-arvoalinjauksestaan ja sisällytti tasa-arvon edistämi-

sen vahvasti strategiaansa. Kattojärjestön tavoitteena on edistää tasa-arvoista liikuntakulttuuria, jossa kaikilla suomalaisilla on mahdollisuus osallistua, toimia ja tehdä päätöksiä. SLU:n toimistossa on vuodesta 1998 työskennellyt tasa-arvoasioista vastaava henkilö. Välillä tehtäviin on kuulunut vain tasa-arvon edistäminen, mutta tällä hetkellä tasa-arvoasiat ovat osa työntekijän laajempaa yhteiskuntavastuun toimenkuvaa. (SLU 2010.)

SLU on viidentoista vuoden aikana kehittänyt ja koordinoinut monenlaisia toimenpiteitä liikunnan tasa-arvotyön edistämiseksi. Merkittävimpiä on ollut liikuntaorganisaatioille suunnattu sukupuolten tasa-arvon edistämisen ohjelma ”Yhteinen maali” vuosina 1998–2000. Yhteinen maali -ohjelmassa SLU päätyi suosittelemaan kaikille sen jäsenorganisaatioille tavoitetta, jossa organisaatioiden hallituksissa olisi edustettuna vähintään 40 % molempia sukupuolia tai vaihtoehtoisesti miehiä ja naisia samassa suhteessa kuin organisaation jäsenistössä. Myös SLU itse noudattaa kyseistä 40 prosentin linjaa hallituksensa muodostamisessa. SLU seuraa ja tilastoi jäsenorganisaatioidensa hallitusten, puheenjohtajien ja toiminnanjohtajien sukupuolijakaumia säännöllisesti, mikä on tärkeä askel tasa-arvon valtavirtaistamisen edistämässä. (Emt.)

SLU:n tasa-arvotyö on keskittynyt edistämään erityisesti tyttöjen ja naisten etenemistä liikunnan johtotehtäviin. Toimenpiteitä tähän ovat olleet mentorointi-projektit, taloudellisen tuen jakaminen alueellisille ja paikallisille toimijoille sekä aktiivinen verkostoituminen. (Emt., 12.) Vuosina 1995–2000 SLU järjesti erityisen mentorointiohjelman suomalaisissa liikuntaorganisaatioissa toimiville naisille. Ohjelma oli laajin liikunnan ja urheilun päätöksentekoon suunnattu mentorointihanke Suomessa. Viiden vuoden aikana 53 naista otti osaa ohjelmaan. Tärkeä epävirallisen mentoroinnin mahdollistaja on ollut myös suomalainen LiikunNaiset-verkosto, joka on toiminut vuodesta 1993. Verkosto toimii niin valtakunnallisesti kuin alueellisesti. Sen tavoitteena on edistää tasa-arvoista liikuntakulttuuria, tukea naisia liikunta-alalla etenemisessä sekä luoda verkostoja ja antaa vertaistukea. Keväällä 2011 SLU ja LiikunNaiset-verkosto ovat ryhtyneet luomaan konkreettisia toimenpidesuosituksia liikuntajärjestöille, urheiluseuroille ja kunnille tasa-arvon edistämiseksi.

Kansallinen ja kansainvälinen verkostoituminen on tärkeä osa SLU:n tasa-arvotyötä. Vuosina 1998–2000 SLU piti hallussaan European Women and Sport (EWS) -verkoston puheenjohtajuutta. SLU:n järjestämällä EWS-konferenssilla nähdään olleen niin kansallista kuin kansainvälistäkin vaikutusta liikunnan ja urheilun tasa-arvotyöhön. Lisäksi SLU on mukana eurooppalaisten urheiluorganisaatioiden (ENGSO) tasa-arvoprojektissa ENGSO ENTER, jonka tavoite on kannustaa naisia nousemaan johtopaikoille Euroopan tasolla. SLU oli mukana myös ENGSO:n WILD-hankkeessa, jonka tavoitteena oli lisätä naisten osaamista ja osuutta urheilun johtotehtävissä sekä vahvistaa naisjohtajien verkostoa niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

SLU:n viimeisin tasa-arvotyön merkkipaalu on kansainvälisen naisliikuntaverkoston IWG:n (International Working Group on Women and Sport) puheenjohtajuus, joka on kansainvälisesti näkyvä paikka liikuntakulttuurin tasa-arvon edistämässä. Puheenjohtajuuskausi huipentuu kansainvälisen Women and Sport -kongressin järjestämiseen Helsingissä vuonna 2014.

SLU:ssa nähdään, että tietoisuus sukupuolikiusyksistä on noussut suomalaisissa liikuntaorganisaatioissa 15 vuoden aikana. Tämä on ollut johdonmukaisen koulutuksen, jatkuvan materiaalien tuottamisen, viestinnän ja tiedottamisen, suositusten antamisen, verkostoitumisen sekä hyvien käytäntöjen palkitsemisen tulosta. (SLU 2011, 14.) Tasa-arvon edistäminen tarvitsee jatkuvia, selkeitä ja kohdennettuja toimenpiteitä sekä resursseja.

8.3 Muut toimenpiteet

Muutamissa lajiliitoissa on perustettu erityisiä ohjelmia ja suunniteltu kohdennettuja toimenpiteitä sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Tässä luvussa esitellään Suomen Palloliiton F.U.N. -projekti sekä Suomen Urheiluliiton naisurheilun kehittämissuunnitelma, joiden molempien avulla on saatu vaikutuksia ja muutoksia aikaan.

Suomen Palloliitossa tyttö- ja naisjalkapalloilun potentiaaliin herättiin 2000-luvun alussa. Ruotsin jalkapalloliitossa oli perustettu vuonna 1998 naisjalkapalloilun tukemiseksi oma hanke, johon sekä liitto että

valtio satsasivat varoja. Ruotsin esimerkkiä seuraten myös Suomen Palloliitossa päätettiin tukea naisjalkapalloilua omalla projektilla. F.U.N.-projekti käynnistyi vuonna 2001. Lyhenne tulee sanoista futaa, unelmoi ja nauti. Projektin tavoitteena oli vahvistaa tyttö- ja naisjalkapalloilun asemaa suomalaisessa jalkapallokulttuurissa sekä tehdä naisjalkapalloilusta näkyvää ja laadukasta. Tarkoitus oli myös keksiä keinoja drop out -ilmiön vähentämiseen. Tyttöpelaajien drop out -ilmiö oli tullut tutuksi monessa jalkapalloseurassa. Naiset jatkoivat peliuransa jälkeen harvoin toimintaa muissa tehtävissä, kuten valmentajina, joukkueenjohdajina, erotuomareina tai päättäjinä. (Palloliitto 2007.)

F.U.N. -projektin toimenpiteissä pääpaino oli koulutustilaisuuksissa, työille suunnatuissa tapahtumissa, viestinnän kehittämisessä sekä informaation tuottamisessa ja levittämisessä. Tulokset projektista olivat kannustavia. Lisenssipelaajien määrän kasvun ohella tyttöjen ja naisten joukkueiden määrä kasvoi selkeästi. Myös naisten maaotteluiden yleisömäärää pystyttiin merkittävästi nostamaan projektin myötä. Naisten maajoukkueen kotiotteluiden yleisökeskiarvo oli vuonna 2001 635 henkilöä ja vuonna 2006 peräti 3 666 henkilöä. (Emt., 21–27.)

Yksi asia, johon F.U.N. -projekti ei vaikuttanut, oli naisvalmentajien määrä. Palloliitossa tulevien vuosien haasteena nähdäänkin naistoimijoiden määrän kasvattaminen. Naisia haluttaisiin niin valmentajiksi, päättäjiksi kuin muihinkin seuratoiminnan tehtäviin. Naistoimijoiden mukaan saaminen lajin organisoitiin ja kehittämiseen katsotaan olevan avainasia lajin elinvoimaisuuden kannalta. (Emt., 25–28.)

F.U.N. -projekti kesti vuodet 2001–2007. Tämän jälkeen toimenpiteet tyttö- ja naisjalkapallon tueksi ovat jatkuneet osana Palloliiton perustoimintaa. (Palloliitto 2007.) F.U.N. -projektin loppuraportissa listataan kolme keinoa, joilla tulevaisuudessakin harrastajien määrä pystytään lisäämään. Ensinnäkin yhä useamman pikkutyön on päästävä kokeilemaan lajia. Avainasemassa lajiin tutustuttamisessa ovat koulut sekä paikallisten seurojen tapahtumat. Toinen väylä pelaajamäärän kasvattamiselle katsotaan olevan drop out -ilmiöön vaikuttaminen. Harrastuksen jatkaminen yli nuoruusvuosien edellyttää laadukkaiden ja monimuotoisten, eri intensiteettitasoja vaativien harrastusmahdollisuuksien tarjoamista. On siis kehitettävä

sekä huippu-urheiluun tähtäävää talenttitoimintaa että epävirallisemmän palloilun jatkamisen mahdollisuutta. Kolmas tie harrastajamäärän lisäämisessä nähdään olevan aikuisten harrasteliikuntaan panostaminen. F.U.N. -raportissa esitetään kysymys, voisiko jalkapallon pelaaminen olla tulevaisuudessa yhtä helposti toteutettavissa kuin kuntosalikäynti. (Emt., 27.) Naisten jalkapallossa näkyvät samat eriytymisen piirteet kuin liikuntakulttuurissa yleisemminkin. Toisaalta on syntynyt yhä enemmän kysyntää harrastesarjoille ja ei-kilpailulliselle pelaamiselle, toisaalta taas on tarve vahvistaa huippupeleamista. (Vehviläinen & Itkonen 2009.)

Suomen Urheiluliiton tyttö- ja naisurheilun kehittämisohjelma alkoi vuonna 2007. Sysäyksen kehittämisohjelmalle antoivat yleisurheilussa havaitut epäkohdat: naisurheilun tason lasku, naisurheilijoiden vähäinen määrä, miesvoittoinen valmentajien joukko, tyttöjen ja naisten näkökulman huono näkyvyys valmentajakoulutuksen tukimateriaaleissa, naisten urheilijauran katkeamiset sekä valmentajakoulutautumisen pysähtyminen koulutuksen alimmille tasoille. Hankkeessa on pyritty integroimaan naisurheilijoiden näkökulmaa lajin opetusmateriaaleihin sekä kehittämään naisurheilijoiden verkostoa ja naisten välistä mentorointimintaa. Hankkeessa havainnollistuu tasa-arvon edistämisen kokonaisvaltaisuus erilaisten toimintojen kokonaisuutena. Esimerkiksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ideaa on sovellettu lajin valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen materiaaleihin siten, että ne ovat sukupuolisensitiivisempiä sekä eri sukupuolten toisistaan poikkeavat tarpeet, arvot ja tulokulmat paremmin huomioivia. (Korpi 2010.)

Erääksi Suomen Urheiluliiton kehittämisohjelman kulmakiveksi on muodostunut alueellinen urheilijamentorointi. Naismentorit ovat pääasiassa entisiä huippu-urheilijoita. Jokaisella mentorilla on oma ryhmänsä tyttö- ja naisurheilijoita, joita he pyrkivät kokemuksensa ja suhdeverkostonsa kautta auttamaan eteenpäin uralla. Mentorointiprojekti on esimerkki positiivisesta erityiskohtelusta, jolla toisen sukupuolen epävakaata asemaa lajissa voidaan kohentaa. Erityiskohtelua katsotaan mielekkääksi käyttää valtavirtaistamiskäytäntöjen rinnalla erityisesti silloin, kun lajin sukupuolijakauma on erityisen painottunut toisen sukupuolen suuntaan (Korpi 2010).

Vuosien 2007–2010 aikana Urheiluliiton hanke onnistui nostamaan niin naisurheilijoiden, -valmentajien kuin -toimijoidenkin määrää yleisurheiluseuroissa. Lisäksi naisurheilijoiden tason lasku arvioitiin saadun pysähtymään. Hanke on saanut jatkoa vuosille 2011–2013. Uudella hankekaudella tarkoituksena on edelleen lisätä yli 20-vuotiaiden naisurheilijoiden määrää. Seura- ja liittotasolla toimivien naisvalmentajien määrää on tarkoitus lisätä siten, että naisvalmentajien osuus nousisi 30 prosenttiin. Lisäksi tavoitteena on nostaa naisurheilijoiden tasoa. (SUL 2011.)

9 Sukupuolen näyttäytyminen eräissä ohjelmissa

9.1 KKI-ohjelma

Kunnossa kaiken ikää (KKI) -ohjelma on suunnattu yli 40-vuotiaille, terveytensä kannalta riittämättömästi liikkuville aikuisille. Ohjelman tavoite on löytää tehokkaita keinoja aikuisten innostamiseksi liikkumaan ja noudattamaan terveellisiä elämäntapoja. KKI-ohjelma on mukana myös terveysliikunnan olosuhteita edistävässä työssä. (Maijala 2011, 14.) Ohjelmaa rahoittavat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Lisäksi siinä ovat mukana liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristöministeriö sekä Metsähallitus. Toteutuksesta vastaa Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES. KKI-ohjelma harjoittaa toimintaansa jakamalla hanketukia paikallisille toimijoille ympäri Suomen, tukemalla seuratoiminnan kehittämishankkeita, järjestämällä seminaareja ja koulutustapahtumia sekä tuottamalla ohjaavia materiaaleja. KKI-ohjelman toimintaan tai tapahtumiin on arvioitu osallistuvan vuosittain yli 100 000 suomalaista. (Emt., 5.)

Naiset osallistuvat KKI-toimintaan selvästi yleisemmin kuin miehet (emt.). KKI-ohjelmassa onkin viime vuosina pyritty tavoittamaan yhä paremmin myös miehiä. Hallituksen Terveiden edistämisen politiikkaohjelman mukaan ”terveyserojen kaventamiseksi tulee räätälöidä liikuntapalveluja erityisesti riskiryhmiin kuuluville henkilöille, muun muassa huonokuntoisille miehille, joilla on myös muita terveysongelmia”. Tätä tavoitetta ajatellen KKI-ohjelmassa on suunniteltu

esimerkiksi SuomiMies seikkailee -kampanja, joka on räätälöity huonokuntoisten miesten liikuttamiseksi (emt., 12). Kampanja on saavuttanut suuren suosion. Esimerkiksi vuosien 2007–2008 SuomiMies seikkailee -rekkakiertue tavoitti 7 600 henkilöä, josta 81 % oli miehiä. Miesten osallistuminen KKI-ohjelman toimintoihin on lisääntynyt kaikissa ikäryhmissä (Maijala 2009, 5).

KKI-ohjelma jakaa paikallisille hankkeille tukea kaksi kertaa vuodessa. Vuonna 2009 KKI-ohjelma jakoi tukea 690 000 euroa yhteensä 199 hankkeelle. (Emt., 16.) Pelkästään miehille kohdistuvat hankkeet on tilastoitu KKI-ohjelmassa vuoden 2010 alusta lähtien. Vuoden 2010 ensimmäisellä hakukierroksella 10 % hankkeista oli kohdistettu pelkästään miehille (KKI-ohjelma 2010a), toisella hakukierroksella 13 % (KKI-ohjelma 2010b) ja vuoden 2011 ensimmäisellä hakukierroksella miehille kohdistettuja hankkeita oli 12 % (KKI-ohjelma 2011). Loput hankkeista voivat olla joko sekahankkeita tai naisille kohdistettuja. Tulovaisuudessa KKI-ohjelman tavoitteena on tilastoida tarkemmin niin miehille kuin naisille kohdenneet hankkeet sekä sekahankkeet, jolloin eri sukupuolille suunnattujen toimenpiteiden suhteesta ja tilanteen kehittymisestä saadaan parempaa tietoa.

9.2 Seuratoiminnan paikallistuki

Liikunta- ja urheiluseuroilla on Suomessa mahdollista hakea taloudellista tukea toimintaansa kahden eri tukimuodon kautta: seurat voivat hakea tukea päätoimisen työntekijän palkkaamiseen tai toiminnallista tukea toimintansa kehittämiseen. Tukirahat ovat opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntayksikön jakamaa Veikkauksen tuottoa. (Hakamäki & Kankaanpää 2010, 3.)

Vuonna 2009 palkkatukea päätoimisen työntekijän palkkaamisen myönnettiin 200 seuralle (Koski 2010, 13). Palkatuista työntekijöistä kaksi kolmannesta oli miehiä ja yksi kolmannes naisia. Miesten osuus oli suuri ennen kaikkea lasten ja nuorten liikunnan hankeseuroihin palkatuista, joissa heitä oli 75 %. Hallintotehtäviin palkatuista henkilöistä 56 % oli miehiä ja aikuisliikunnan pariin palkatuista 55 %. (Emt., 19.)

Toiminnalliset tuet voidaan jakaa lasten ja nuorten urheilun tukeen sekä aikuisten terveyttä edistävän liikunnan tukeen. Lasten ja nuorten liikuntaan sai toiminnallista tukea 373 hanketta (Hakamäki & Kankaanpää 2010, 3). Lasten ja nuorten liikunnan hankkeiden vaikutusten kohdistuminen eri sukupuoliin on pystytty arvioimaan ainoastaan nuorten harrasteliikuntaa edistävässä hankkeissa, joita oli 88 kappaletta. Näissä hankkeissa on saatu seurojen toimintaan mukaan 700 uutta poikaa ja 500 uutta tyttöä (Emt., 9). Aikuisten terveyttä edistävään liikuntaan tukea saaneet hankkeet (90 hanketta) ilmoittivat tavoitaneensa tuen avulla yli 3 400 uutta liikunnan harrastajaa. Näistä hieman yli puolet oli naisia. (Emt., 5.)

9.3 Valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämishanke VOK

Kansallinen valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämishanke (VOK) oli vuosina 2005–2010 toiminut Nuoren Suomen, Olympiakomitean, Suomen Liikunta ja Urheilun, Kuntoliikuntaliiton ja Suomen Valmentajien yhteishanke. Sitä rahoitti edellä mainittujen taustatahojen lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö. VOK-hankkeen päätavoitteet olivat valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen rakenteen selkeyttäminen, toimijoiden osaamisen vahvistaminen ja yhteistyön tiivistäminen sekä hankkeessa syntyneiden hyvien käytäntöjen levittäminen. Tavoitteena oli koulutuksen

kehittäminen ennen kaikkea lajien oma osaamisohjaaja, kulttuuri ja erityispiirteet huomioiden. Hankkeen myötä internetiin luotiin VOK-sivut, jotka kokoavat hankkeeseen liittyvää materiaalia kaikkien käyttöön. Yhtenä hankkeen päätuotoksena syntyi valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen perusteet -kokonaisuus, joka on työkalu lajiliittojohtoisten koulutusten suunnittelijoille.

VOK-hankkeessa sitouduttiin sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen, jonka mukaisesti yhtenä hanketavoitteena oli sukupuolen parempi huomioon ottaminen valmentaja- ja ohjaajakoulutuksien rakenteissa ja sisällöissä. Konkreettisesti haluttiin esimerkiksi lisätä vähemmistösukupuoleen kuuluvien valmentajien ja ohjaajien määrää eri lajeissa sekä kehittää valmentajien ja ohjaajien osaamista kummankin sukupuolen tarpeiden ja ominaisuuksien huomioon ottamiseksi. (SLU vuosikertomus 2009; Korpi 2010.) Hankekaudella 2009–2010 eräs VOK-projektin painopistealueista oli tasa-arvon edistäminen ja vähemmistönä olevan sukupuolen parempi huomioon ottaminen koulutuksissa. Tämä oli myös yksi peruste hankekauden tukea jaettaessa. Kaudella 2009–2010 tukea sai 22 hanketta, joiden takana oli 26 lajiliittoa. Hankekauden päättyessä liitoilta pyydettiin selvitys sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen toimenpiteistä. Liittoja pyydettiin arvioimaan loppuraportteissaan lajin harrastajien ja valmentajien sukupuolijakaumaa sekä kertomaan niistä toimenpiteistä, joihin hankkeessa oli tasa-arvon edistämiseksi ryhdytty. (Korpi 2010, 4–5.)

Peräti yhdeksän hankkeen loppuraportissa katsottiin, että tasa-arvon edistäminen ei kuulunut kyseiseen hankkeeseen. Tämä siitäkin huolimatta, että sukupuolten aseman huomioiminen oli hankekauden yksi painopistealue ja yksi tuen jakamisen perusteista. Loppuraporttien perusteluissa sille, miksi tasa-arvoa ei ole otettu huomioon, kulminoituu monta sukupuolten aseman edistämistyön ongelmaa. Esimerkiksi Pesäpalloliitto katsoi, ettei hankkeessa ollut tarvetta tasa-arvon edistämiseksi. Soutuliitto ja Kanoottiliitto puolestaan toteavat, että tasa-arvoasiat on huomioitu valmentajakoulutuksessa jo pidempään, ja siten ne eivät kuuluneet tähän hankkeeseen. Salibandyliitto ilmoitti, että sillä on käynnissä toinen, tyttöihin kohdistuva hanke. (Korpi 2010, 8.) Edellä mainitut esimerkit kertovat niistä haasteista, joita lajiliittojen

tasa-arvotyössä on. Lajiliitoissa ei välttämättä ole näkemystä, miksi ja miten tasa-arvotyötä pitäisi toimintaan tuoda. Liitoissa ei myöskään ymmärrettävästi ole sisäistetty, mitä valtavirtaistaminen käytännössä tarkoittaa. Lajiliittojen raportit kuvaavat myös sitä, kuinka kaukana tasa-arvotyön läpäisevyyden ideologia todellisuudessa on. Perustelu ”meillä on jo käynnissä toinen hanke” kuvaa tasa-arvon edistämiseen liittyvää kapeaa ajattelua, jossa tasa-arvon edistäminen nähdään jonkun yksittäisen asian kautta sen sijaan, että se yritettäisiin tuoda läpäisevästi koko toimintaan.

Korven (2010, 9) mukaan kolmessa VOK-hankkeessa ryhdyttiin erityisiin toimiin lajin vähemmistösukupuolen mukaan saamiseksi ja/tai mukana pitämiseksi. Näitä olivat Suomen Golfliiton ja Suomen Palloliiton järjestämät kurssitukset tytöille ja naisille sekä Suomen Urheiluliiton nais- ja tyttöurheilijoille suunnattu mentorointitoiminta. Vaikka 15 hankkeessa tunnustettiin selkeää sukupuolijakauman painottumista joko valmentajissa, ohjaajissa tai harrastajissa, niin vain kolme hanketta ryhtyi toimiin asian muuttamiseksi.

Viidessä hankkeessa sukupuolinäkökulman huomiointi ulottui lajin koulutusmateriaaleihin ja -käytäntöihin. Kuuden hankkeen yhteydessä raportoitiiin saavutetun konkreettisia tuloksia tasa-arvon edistämisen suhteen. Konkreettisia tuloksia olivat esimerkiksi amerikkalaisessa jalkapallossa naisharrastajan näkökulman parempi huomiointi I-tason koulutusmateriaaleissa sekä miesten lisääntynyt määrä Suomen Voimisteluliiton ryhmiikunnan ohjaajakoulutuksessa. Suomen Urheiluliitossa arvioitiin naiskouluttajien ja naisvalmentajien määrän lisääntyneen verrattuna vuoteen 2006, vaikka naisten määrä valmentajakoulutuksessa ei olekaan noussut. Lopulta kaksi liittoa raportoi jatkavansa sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä myös hankkeen päätyttyä: Palloliitossa suunniteltiin uusia hankkeita tyttö- ja naisjalkapallon toimijoiden lisäämiseksi ja Suomen Urheiluliiton naisohjelma sai jatkoa vuosille 2010–2012. (Emt., 9–10.)

Liittojen tekemien VOK-loppuraportointien perusteella Korpi (2010) toteaa, että sukupuolten välistä tasa-arvoa ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista edistettiin hankkeissa melko tehottomasti, jos ollenkaan. Mukaan mahtui muutama poikkeuskin, joissa haasteeseen oli tartuttu onnistuneesti. Kokonaisuutena hankkeiden raportit toivat esille selkeitä

kohennustarpeita toimijoiden tasa-arvo-osaamisessa. Sukupuolten aseman ymmärtämisen ja edistämisen osaamisessa on selkeästi puutteita. Kaikissa lajiliitoissa ei ole selvää, miten ja miksi tasa-arvoa tulisi edistää. Samoin tasa-arvon toteuttamiseen liittyvien ongelmien tunnistamisessa on parantamisen varaa. (Emt.) Vaikka lajin mies- tai naisvaltaisuus oli hankkeissa melko usein tunnistettu, ei sukupuolinäkökulman pohtiminen juurikaan yltänyt koulutusmateriaalien sisältöihin ja käytäntöihin. Lisäksi monissa lajiliitoissa ei välttämättä tunnusteta sukupuolten eriarvoisessa asemassa mitään ongelmaa, vaikka liiton toiminta olisi selkeästi sukupuolittunut.

Korven (2010, 14) mukaan joissakin raporteissa naisten vähäisen määrän nähtiin johtuvan naisten innottomuudesta osallistua eikä esimerkiksi lajikulttuurisista syistä. Korpi toteaa tämän viestivän todellisesta tarpeesta kouluttaa lajiliittojen työntekijöitä tasa-arvoon liittyvissä kysymyksissä. Liitoilta peräänkuulutaan tasa-arvotiedon perustalle rakentuvaa herkkyyttä tunnistaa sukupuoleen liittyviä kysymyksiä sekä sukupuolen näyttäytymistä lajikulttuurin puhetavoissa, materiaaleissa ja viestinnässä. Etenkin valtavirtaistamisen idea kaipaa Korven (2010, 16) mukaan lajiliitoissa lisää avaamista. Valtavirtaistamisen käsite ei auttanut liittoja näkemään sukupuolten aseman edistämistä kokonaisvaltaisesti osana kaikkea toimintaa. Termi on vaikea, eikä monessa liitossa ole ymmärretty sen merkitystä. Valtavirtaistaminen on esimerkki sellaisesta käsitteestä, joka ylhäältä päin annettuna ei välttämättä juuru käytännön työn pariin.

VOK-hankkeessa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että eri lajeilla tasa-arvon edistämisen akuuteimmat tarpeet poikkeavat jonkin verran toisistaan. Tasa-arvotyötä tulisi kohdentaa eri lajeille niiden omista lähtökohdista ja tarpeista käsin. VOK -hankkeen päätyttyä tasa-arvokehityksen eteenpäin viemisen haaste jää hankkeen vaikutuksesta syntyneen verkoston ja sen piirissä toimivien, lajien valmentajakoulutuksesta vastaavien henkilöiden vastuulle (Korpi 2011).

10 Kohti tasa-arvoista liikuntaa: pohdintaa ja suosituksia

Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena on vahvistaa laaja-alaista tasa-arvoa liikuntakulttuurissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011b, 41). Miesten ja naisten tasa-arvo liikunnassa ja urheilussa on edennyt viime vuosien aikana, mutta edelleen kokonaiskuva on varsin miehinen. Etenkin huippu-urheilun ja johtamisen kentillä naisia on vähemmän kuin miehiä. Samoin monet lajit ovat vahvasti sukupuolittuneita ja perinteisiä sukupuolistereotypioita vallitsee niin strategisella kuin operatiivisella tasolla. Sukupuolten väliset jaot on monella urheilun saralla helppo havaita, mutta käytännön prosesseja on huomattavasti vaikeampi hahmottaa ja siten kohdentaa toimenpiteitä. Tämän vuoksi liikuntakulttuurin parissa tarvitaan enemmän sukupuolen mukaista tilastointia, sukupuolinäkökulman huomioon ottavaa tutkimusta ja tasa-arvon edistämisen toimenpiteitä. Ensin on tunnistettava tilanne, jotta asioihin voidaan vaikuttaa. Liikunnan tasa-arvo on saavutettu puheissa, mutta käytännön toiminnassa tasa-arvo ei usein näy. Sukupuolisokeus näyttäisi olevan vielä hyvin yleistä.

Tasa-arvotyön intensiteetti on eri aikoina vaihdellut. Tiettyinä ajanjaksoina on ollut nähtävissä vahva sitoumus tasa-arvotyöhön, kuten esimerkiksi vuosina 1995–2004. Vuosien mittaan tasa-arvoa on pyritty edistämään monilla määräaikaisten projekteilla ja projektirahoituksella. Monet näistä ovat onnistuneet lisäämään tietoisuutta sukupuolesta ja edistämään tasa-arvoa. Osa on jäänyt projektiksi projektien joukkoon. Liikunnassa – kuten nyky-yhteiskunnassa

yleisemminkin – erilaisten asioiden edistäminen pukeutuu loputtomaksi listaksi hankkeita, ohjelmia ja projekteja, joiden vaikuttavuutta ei ole selvitetty. Tasa-arvon edistäminen on esimerkki sellaisen muutoksen tekemisestä, johon tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja aikaa. Liikunnan ja urheilun sukupuolijärjestelmä, sosiaaliset käytännöt ja käyttäytyminen muuttuvat hitaasti. Vahvan sitoumuksen ja vahvasti sukupuolittuneiden rakenteiden välillä näyttää olevan iso kuilu. Tämä tulisi huomioida entistä paremmin toimenpideohjelmassa ja resurssien jakamisessa.

Fyysinen aktiivisuus ja liikunnan harrastaminen

Pojat liikkuvat enemmän kuin tytöt ja poikien liikunta on fyysisesti raskaampaa. Aikuisena naiset ovat fyysisesti aktiivisempia eli ottavat enemmän askelia kuin miehet, mutta miesten liikunta on intensiivisempää. Pojat ja miehet harrastavat tyttöjä ja naisia enemmän urheiluseurassa. Organisoitu harrastaminen on lisääntynyt viime vuosina molemmilla sukupuolilla mutta enemmän tytöillä ja naisilla. Kokonaisuutena fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan harrastamisen muutokset 2000-luvulla näyttäisivät olevan molemmilla sukupuolilla vähäisiä.

Harrastetuissa liikuntalajeissa on selkeitä sukupuolieroja. Osaa eroista voi pitää tytöille ja pojille luontaisina, mutta osa on infrastruktuurin, lajikulttuurien, kasvatusten, yleisten sukupuolikäsitysten sekä erilaisten tottumusten tulosta. Lajeihin liittyviä

sukupuolistereotypioita olisi tulevaisuudessa pystyttävä purkamaan ja luotava mahdollisuuksia molempien sukupuolten osallistumiselle. Keinoja ovat esimerkiksi koulutus, lajimateriaalien uusiminen sukupuolisensitiivisesti sekä lajitoimijoiden sukupuolijakaumaan vaikuttaminen. Myös huippu-urheilun näkökulmasta molempien sukupuolten osallistumisen edistäminen on oleellista. Monet lahjakkaat tytöt ja pojat jäävät tarvittavaa uratukea vaille niin kauan kuin liikuntakulttuurissa pidetään yllä stereotyyppistä lajikäsitystä eikä tunnisteta eri sukupuolten erilaisia haluja, tarpeita ja kiinnostuksia urheilijan polulla edetessä.

Liikuntakulttuurissa tarvitaan jatkuvasti uusia toimijoita. Molempien sukupuolten aktiivinen osallistuminen on vapaaehtoisuuteen perustuvan seura- ja järjestötoiminnan elinkysymys. Seuratoiminnan kehittämistä koskeneen selvityksen mukaan seurat kokevat eniten kehittämistarpeita ohjaajien tai valmentajien sekä vapaaehtoisten rekrytoinnissa (Kosonen & Tiikkaja 2008, 30–31). Koska toimijoita tarvitaan, on syytä miettiä, miten toiminta tehdään avoimeksi ja houkuttelevaksi molemmille sukupuolille. Tasa-arvon edistämistä voidaan pitää liikunnan kansalaistoiminnan voimavarana ja tulevaisuuden edellytyksenä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön toiminta- ja taloussuunnitelman mukaan lähivuosien tavoitteena on luoda yhä parempia edellytyksiä kansainvälisten suur tapahtumien järjestämiseksi Suomessa. Edelleen tavoitteena on tukea liikuntamatkailun kehitystä osana suur tapahtumapolitiikkaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011b, 36–43.) Suur tapahtumien ja arvokisojen potentiaalia tulee hyödyntää yhä paremmin kytkeällä niihin myös muita tavoitteita. Tapahtumien taloudellinen ja kulttuurinen noste on hyödynnettävä tyttöjen tai poikien harrastuksen edistämisessä.

Liikunnan päätöksenteko ja johtaminen

Naisten mahdollisuuksia edetä johtotehtäviin on liikuntakulttuurissa pyritty edistämään erilaisilla hankkeilla, mentoroinnilla, verkostoilla, koulutuksilla ja seminaareilla sekä kiintiöillä. Viidentoista vuoden aikana naisten määrä onkin hiljalleen lisääntynyt erilaisissa liikunnan johto- ja päätöksentekotehtävissä. SLU-yhteisön hallitusten jäsenistä naisten osuus on noussut vuosien 1995–2009 välillä 16 prosentista 27

prosenttiin. Puheenjohtajissa naisten osuus on noussut 6 prosentista 15 prosenttiin ja toiminnanjohtajissa 13 prosentista 24 prosenttiin. Kuntien johtavista viranhaltijoista 69 prosenttia on miehiä ja 31 prosenttia naisia. Liikuntaa käsittelevien lautakuntien jäsenistä 48 prosenttia on naisia. Tilanne kunnissa on tasa-arvoistunut etenkin tasa-arvolain (609/1986) säännöksen ansiosta, jonka mukaan kunnallisissa toimielimissä lukuun ottamatta kunnan valtuustoja tulee olla sekä naisia että miehiä kumpiakin vähintään 40 prosenttia.

Naisten vähäisempi määrä liikunnan päätöksentekossa ja johtamisessa on asia, jonka edistämiseen liittyviä toimenpiteitä tulee jatkaa. Esimerkiksi kiintiöiden avulla muutosta voidaan sysätä voimallisemmin liikkeelle ja sitten mahdollistaa yhä useamman naisen pääsyn johto- ja päätöksentekopaikoille. Naisten osallistuminen johtamiseen ja päätöksentekoon on paitsi koko liikunnan johtamiskulttuuriin liittyvä kysymys, myös liikunnan ja urheilun toimintatapakysymys.

Liikunnan talous

Opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustuksissa liikuntajärjestöille sukupuolten tasa-arvo on ollut yksi tuloskriteeri. Liikuntajärjestöjen valtionavustusjärjestelmän uudistamisessa on syytä harkita sukupuolten tasa-arvon ottamista kriteeriksi tai suositukseksi tiukemmin kuin se tällä hetkellä on.

Tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten olisi oltava resurssien suhteen kaikilla urheilun tasoilla tasa-arvoisia. Ilman resurssien tasaisen jakautumisen lähtökohtaa on vaikea kuvitella todellista tasa-arvoa myöskään asenteissa, arvoissa ja suhtautumistavoissa (Tiihonen 2001, 80). Tasa-arvon edistämiseen käytetyt resurssit ovat eräs tasa-arvotyön priorisoinnin indikaattori. Asia ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti niin, että tasa-arvotyö olisi sitä tehokkaampaa, mitä enemmän resursseja siihen myönnetään. Sen sijaan tehokkuus riippuu muun muassa vastuujaoista sekä resurssien tehokkaasta käytöstä (Borchorst 2001, 197). Tasa-arvotyöhön osoitettavat resurssit on syytä kohdentaa sinne, missä kuviteltavissa oleva vaste on paras.

Liikunnan talouden tasa-arvon osalta tässä selvityksessä tehty tarkastelu osoittaa aihepiirin tilastoinnin riittämättömyyden. Jotta valtion, kuntien tai järjestöjen resursoinnin tasa-arvosta olisi mahdollista saada

tietoa, vaatisi se tarkempaa selvitystyötä ja mahdollisesti rakenteellisia muutoksia liikunnan rahoituksen kentällä. Kuten Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunnossa ”Sukupuolten tasa-arvon etenemissuunnitelma (2006–2010) ja seurantastrategia” (2010) korostetaan, olisi sukupuolianalyysiä sovellettava talousarvioihin sekä unionin että jäsenvaltioiden tasolla. Toimenpide vaatisi henkilöresursseja, joilla on tasa-arvokysymysten asiantuntemusta. Lisäksi tarvittaisiin sukupuolen mukaan eriytettyjä indikaattoreita, jotka havainnollistaisivat naisten ja miesten tilannetta sekä sukupuolten tasa-arvon etenemissuunnitelman noudattamista. (ETSK 2010.) Päätettäväksi jää, onko kyseinen muutos tarpeellinen vai olisiko liikunnan edistämisen kannalta oleellisempaa esimerkiksi tutkia, lisääkö julkisen sektorin tuki juuri niiden ihmisten liikuntaa, joille tukea ja toimenpiteitä halutaan kohdentaa.

Liikunta-alan yrittäjyyden kasvaminen ja liikuntaharrastamisen kasvu yksityisissä yrityksissä on havaittu ja tunnistettu ilmiö. Tähän on kuitenkin vaikea päästä suppealla selvityksellä kiinni, sillä sen lainalaisuudet ovat toisenlaiset kuin esimerkiksi liikunnan perinteisessä kansalaistoiminnassa. Liikunnan yritystoiminta olisi oma itsenäinen tutkimuskohteensa. Miesten ja naisten liikuntapalveluiden ja -tavaroiden kulutuksen erilaisen rakentumisen ymmärtäminen ja selittäminen vaatisi eri sukupuolten kuluttajaidentiteetteihin liittyvää tutkimusta. Myös liikuntakulttuurin käytännön toimijoiden kannattaa pohtia, mitä lisääntyvä harrastaminen yksityisissä yrityksissä tarkoittaa esimerkiksi seurakulttuurille ja mitä kehityksen jatkumisesta kenties seuraa.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen liikunnassa

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen avulla voidaan sisällyttää sukupuolinäkökulma ja tasa-arvon edistämisen tavoite kaikille suunnittelun ja toiminnan tasoille. Valtavirtaistamisen käynnistämiseksi tarvitaan sukupuolen mukaan eriteltyjä tilastoja, joita analysoimalla voidaan päästä arkikäsityksiä syvemmälle. Sukupuolen mukaisessa tilastoinnissa on paljon puutteita niin valtion, kuntien ja järjestöjen tasolla kuin tutkimuksessa ja selvitystyössäkin. Tarkemmalla kirjaamisella sukupuolten erot tulisivat näkyviksi. Tällöin

seuranta sekä toimenpiteiden kohdentamisen suunnittelu helpottuu.

Eräs valtavirtaistamisen väline on sukupuolivaikutusten arviointi eli suvaus, jolla tarkoitetaan toimenpiteen tai ehdotuksen vaikutusten arviointia erikseen naisten, miesten ja sukupuolten tasa-arvon kannalta. Sukupuolivaikutusten arviointia voidaan käyttää tarkasteltaessa esitysten ja päätösten vaikutuksia naisten ja miesten asemaan, resursseihin ja intresseihin. Sukupuolivaikutusten arvioinneilla voidaan saada sukupuolten asemaa näkyvämmäksi ja mahdollisesti tehdä korjaavia ehdotuksia niin, että syrjinnän vaikutukset poistuvat tai jäävät mahdollisimman vähäisiksi.

Siltä osin kuin tasa-arvon edistäminen on osaamiskysymys, tulisi liikunnan toimijoille järjestää koulutusta, jotta voidaan edellyttää onnistunutta tasa-arvopolitiikkaa. Liikuntakulttuurista näyttäisi puuttuvan tietoa tasa-arvoasioista ja työkaluista niiden edistämiseen. Esimerkiksi sukupuolivaikutusten arviointien leviämistä kuntatasolle sekä järjestöihin tulisi jatkossa edistää. Valtavirtaistamiseen ja sukupuolivaikutusten arviointiin liittyvä ongelma on kuitenkin se, että ne ovat terminä hankalia, eivätkä siirry helposti käytännön tasolle. Liikunnan toimijat tarvitsevat koulutusta ja tukea asian edistämiseksi. Myös tasa-arvon edistämiseen liittyvien hyvien käytäntöjen leviämistä tulisi edistää. Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) voisi ottaa päävastuun koulutusten järjestämisestä ja hyvin käytäntöjen levittämisestä. Tasa-arvon edistäminen voisi edetä kahta polkua; paitsi omien tasa-arvoaiheisten seminaarien ja koulutustilaisuuksien avulla niin myös läpäisevänä liikunta-alan, kuten julkisen hallinnon sekä keskus- ja toimialajärjestöjen, yleisissä tilaisuuksissa.

Tasa-arvon edistämässä oleellista on johdon sitoutuminen asiaan. Strategoita, toimintasuunnitelmia ja periaatepäätöksiä kirjaavien henkilöiden tulisi olla tietoisia tasa-arvon edistämisen merkityksistä. Toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin tulisi jatkossa kirjata konkreettisesti naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien huomioon ottamisen näkökulma sekä tasa-arvon tavoite. Asian julkilausuminen ja ohjausmekanismien auki kirjaaminen auttaa tasa-arvoa edistävien toimenpiteiden käytäntöön siirtymistä, valumista ylhäältä alas.

Poluista valtavirraksi

Kysymys sukupuolesta liikunnassa ja urheilussa on laajempi kuin vain kysymys hallitusten tai päätöksentekijöiden sukupuolijakaumasta; sukupuoli näyttäytyy jatkuvasti lajikulttuurien puhetavoissa, stereotyyppoisissa, materiaaleissa ja viestinnässä. Tasa-arvon edistämässä vaikuttaminen päätöksentekijöiden sukupuolijakaumiin ei riitä, vaan on päästävä liikkumisen perustasoille asti. Kuten Tiihonen (2001, 82) toteaa, perinteiset urheilumaailman mallit miehisyydestä ja naisellisuudesta tulisi haastaa ja nähdä moninaisuus tärkeänä arvona. Tämä on tärkeä kysymys paitsi ihmisarvoisuuden, myös urheilun houkuttelevuuden ja tulevaisuuden kannalta. Kyse on sukupuolten välisestä tasa-arvosta, mutta myös sosiaalisten ryhmien ja ikäluokkien välisestä yhdenvertaisuudesta. Moninaisuuden huomioiminen on tärkeää esimerkiksi liikunnan harrastamisen polarisaation vuoksi.

Tasa-arvoajattelun tulisi siirtyä lähtemään yhä enemmän ruohonjuuritasolta, sieltä missä liikunnan sukupuolijärjestystä aletaan ensimmäisenä tuottaa ja uusintaa. Ajattelun tulisi lähteä tytöistä ja pojista, äideistä ja isistä. Yksi näkökulma tasa-arvotyön kehittämiseen on polkunäkökulma. Polkuajattelu lähtee lapsista ja vanhemmista, alhaalta ylös -periaatteella. Myös huippu-urheilun muutostyön polkuajattelua tulisi laajentaa sukupuolinäkökulma huomioon ottaen.

Urheilu on perinteisesti ollut miehinen maailma ja on sitä pitkälti edelleen. Asian ei kuitenkaan tarvitse tulevaisuudessa olla näin. Käsillä oleva selvitys on osoittanut, että kohdennetuilla toimenpiteillä, osoitetuilla resursseilla, tasa-arvo-osaamisella ja poliittisella tahdolla asiaan on mahdollista saada muutoksia. Tasa-arvoon liittyvät muutokset ovat tehtävissä olevia asioita.

Lähteet

- Aalto, P. 2000. Naiset, liikunta ja tasa-arvo. *Liikunta & Tiede* 37 (3–4), 22–26.
- Aalto, P. 2001. Naisten liikuntatalous Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Aalto, P. 2003. Naiset liikuntajohtajina. Teoksessa A-M. Lämsä (toim.) *Näköaloja naisjohtajuuteen*. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunnan julkaisuja 137, 151–178.
- Aalto, P., Puronaho, K. & Matilainen, P. 2000. Naisten liikuntatalous Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan kehittämiskeskus 1/2001.
- Ala-Vähälä, T. 2008. Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:19. Helsinki: Opetusministeriö.
- Borchorst, A. 2001. Mitä on institutionalisoitu tasa-arvo? Teoksessa C. Bergqvist, A. Borchorst, A-D. Christensen, V. Ramstedt-Silén, N. C. Raaum & A. Styrkårsdóttir (toim.) *Tasa-arvoiset demokratiat. Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*. Helsinki: Edita, 175–180.
- Borodulin, K. 2006. Suomalainen aikuinen on ahkera hyötyliikkuja. *Liikunta & Tiede* 43 (4), 4–9.
- Brunila, K., Heikkinen, M. & Hynninen, P. 2005. Monimutkaista mutta mahdollista. Hyviä käytäntöjä tasa-arvotyöhön. Oulu: Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus.
- Currie, C., Roberts, C., Morgan, A., Smith, R., Settertobulte, W., Samdal, O. & Barnekow Rasmussen, V. (toim.) 2004. *Young people's health in context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study. International report from the 2001/2002 survey. Health policy for children and adolescents, no 4*. WHO Regional office for Europe.
- Currie, C., Gabhainn, S.N., Godeau, E., Roberts, C., Smith, R., Currie, D., Pickett, W., Richter, M., Morgan, A. & Barnekow, V. (toim.) 2008. *Inequalities in young people's health. Health behavior in school-aged children. International report from the 2005/2006 survey. Health policy for children and adolescents, no 5*. Child and Adolescent Health Research Unit. University of Edinburgh. WHO Regional office for Europe.
- ETSK 2010. Euroopan talous- ja sosiaalikomitea. Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta "Sukupuolten tasa-arvon etenemissuunnitelma (2006–2010) ja seurantastrategia". C 354/01.
- European Commission 2007. *Tackling Multiple Discrimination. Practices, policies and laws*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit G4. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Fogelholm, M., Paronen, O. & Miettinen, M. 2007. *Liikunta – hyvinvointipoliittinen mahdollisuus. Suomalaisen terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti*. Helsinki: Liikunta- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Fogelholm, M., Paronen, O. & Miettinen, M. 2006. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2007:1*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

- Hakamäki, M. & Kankaanpää, A. 2010. Seuratuen toiminnallisten tukien hankkeet 2009–2010. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 242. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Hakamäki, M., Pälvimäki, V., Laakso, N. & Laine, K. 2009. Liikunnallisen iltapäivätoiminnan kauden 2008–2009 yhteenveto. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 224. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Hakim, C. 2006. Women, careers, and work-life preferences. *British Journal of Guidance & Counselling* 34 (3), 279–294.
- Halme, T. & Laine, K. 2005. Katsaus lasten ja nuorten liikuntakäyttäytymisen tutkimukseen. 3–18-vuotiaiden liikunnan useus, intensiteetti, liikuntaan käytetty aika, liikuntamuodot sekä omatoimiseen ja ohjattuun liikuntaan osallistuminen. LIKES / LINET. Moniste.
- Hargreaves, J. 1994. *Sporting females. Critical Issues in the history and sociology of women's sport*. London: Routledge.
- Harju, S. 2008. Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2006. Opetusministeriön julkaisuja 2. Helsinki: Opetusministeriö.
- Hatano, Y. 1993. Use of the pedometer for promoting daily walking exercise. *The Journal of the International Council for Health, Physical Education, Recreation, Sport and Dance* 29, 4–8.
- Heinilä, K. (toim.) 1977. Nainen suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasuunnittelun laitoksen tutkimuksia 15.
- Helakorpi, S., Patja, K., Prättälä, R., Aro, A. R. & Uutela, A. 2003. Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2003. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B17.
- Helakorpi, S., Laitalainen, E. & Uutela, A. 2010. Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2009. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, raportti 7.
- Hirdman, Y. 1990. Genussystemet. Teoksessa *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*. SOU 1990:44. Stockholm.
- Hirvensalo, M. 2008. Iäkäs henkilö liikunnan harrastajana. Teoksessa R. Leinonen & E. Havas (toim.) *Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu III. Fyysinen aktiivisuus iäkkäiden henkilöiden hyvinvoinnin edistäjänä*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 212. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, 59–67.
- Hirvensalo, M., Mäkilä, P., Parkatti, T., Kannas, S., Huovinen, P., Oinonen, M-L., Lampinen, P. & Äijö, M. 2006. Liikunnan harrastaminen 65–69-vuotiailla jyvaskyläläisillä vuosina 1988, 1996 ja 2004. Teoksessa E. Heikkinen, M. Kauppinen, P-L. Salo & Suutama, T. (toim.) *Ovatko 65–69-vuotiaat aikaisempaa toimintakykyisempiä, terveempiä ja aktiivisempia? Havainnot Ikvihreät-projektin kohorttivertailututkimuksesta vuosilta 1988, 1996 ja 2004*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 83. Helsinki: Kela, 133–150.
- Hirvensalo, M., Telama, R., Schmidt, M.D., Tammelin, T., Yang, X., Magnussen, C.G., Viikari, J. & Raitakari O. 2011. Daily steps among Finnish adults: Variation by age, gender, and socioeconomic position. *Scandinavian Journal of Public Health* 39 (7).
- Hirvensalo, M., Telama, R., Tammelin, T., Yang, X., Viikari, J. & Raitakari, O. 2010. Suomalaisen naisten arjessa enemmän askeleita kuin miehillä. *Liikunta & Tiede* 47 (4), 18–22.
- Holli, A-M. 1995. Tasa-arvosta ja Troijan hevosista. Feministinen käsitteekritiikki ja suomalaisen tasa-arvopolitiikan käytännöt. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 8 (3): 2–15.
- Holli, A. M. & Rantala, M. 2009. Tasa-arvoviranomaisen institutionaalinen asema. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 54. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Horelli, L. & Saari, M. 2002. Tasa-arvoa valtavirtaan. Tasa-arvon valtavirtaistamisen menetelmiä ja käytäntöjä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Huhtanen, K. 2010. Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2008. Opetusministeriön julkaisuja 8. Helsinki: Opetusministeriö.
- Huippu-urheilun muutostyöryhmä 2011. Huippu-urheilun muutostyöryhmän internet-sivut www.huippu-urheilunmuutos.fi (viitattu 16.6.2011).
- Huisman, T. 2004. Liikunnan arviointi peruskoulussa 2003. Yhdeksäsluokkalaisten kunto, liikunta-aktiivisuus ja koululiikuntaan asennoituminen. Helsinki: Opetushallitus.
- Husu, P., Paronen, O., Suni, J. & Vasankari, T. 2011. Suomalaisten fyysinen aktiivisuus ja kunto 2010. Terveyttä edistävän liikunnan nykytila ja muutokset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:15. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Hynninen, P., Helakorpi, J., Lahelma, E., Lehtonen, J. & Snellman, J. 2011. Tasa-arvo ja sukupuolittietoisuus opettajankoulutuksessa. Raportti TASUKO-hankkeesta. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos. Saatavilla [www-muodossa http://wiki.helsinki.fi/display/tasuko](http://wiki.helsinki.fi/display/tasuko) (viitattu 24.5.2011).
- Hämäläinen, A-M. 2009. Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2007. Opetusministeriön julkaisuja 2009:6. Helsinki: Opetusministeriö.
- Jaako, J. 2010. Liikunta terveyden investointina. Jyväskylän yliopisto. Kauppakorkeakoulu. Pro gradu-tutkielma.
- Julkunen, R. 2009. Työelämän tasa-arvopolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 53. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Julkunen, R. 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. 22.6.2011. Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla [www-muodossa: URL:http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp](http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp) (viitattu 5.7.2011).
- Jyrkiäinen, P. 2007. Liikuntaviraston sukupuolivaikutusten arviointi vuonna 2007. Helsingin kaupunki. Liikuntavirasto. Moniste.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a. Aikuisliikunta. SLU:n julkaisusarja 5/06. Helsinki: Suomen Kuntourheiluliitto Kunto ry.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b. Lapset ja nuoret. SLU:n julkaisusarja 4/06. Helsinki: Nuori Suomi ry.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010a. Aikuis- ja senioriliikunta. SLU:n julkaisusarja 6. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010b. Lapset ja nuoret. SLU:n julkaisusarja 7. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu.
- Katzmarzyk, P. & Janssen, I. 2004. The Economic costs associated with physical inactivity and obesity in Canada. An update. *Canadian Journal of Applied Physiology* 29 (1), 90–115.
- Katzmarzyk, P. T. & Tremblay, M. S. 2007. Limitations of Canada's physical activity data: implications for monitoring trends. *Canadian Journal of Public Health* 98 (2): 185–194.
- Kiiskinen, U., Vehko, T., Matikainen, K., Natunen, S. & Aromaa, A. 2008. Terveysten edistämisen mahdollisuudet – vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kinos, E. 2008. Naisjalkapalloilijoiden representaatiot Futari Magazinen ja Football Magazinen kuvakerronnassa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- KKI-ohjelma 2011. Haun 1/2011 yhteenveto. Julkaisemattomat tiedot.
- KKI-ohjelma 2010a. Haun 1/2010 yhteenveto. Julkaisemattomat tiedot.
- KKI-ohjelma 2010b. Haun 2/2010 yhteenveto. Julkaisemattomat tiedot.
- Koivisto, N. (toim.) 2010. Liikunta-alan yrittäjyyden kehittämisstrategia 2020. Helsinki: Luovien alojen liiketoiminnan kehittämissyhdystys Diges ry.

- Kokkonen, J. & Pyykkönen, T. 2011. Suomalainen urheilujohtaja. Itse asiasta kuultuna. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 24. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.
- Kolehmainen, S. 1999. Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Tilastokeskuksen tutkimuksia 227.
- Komi, P. 2007. Tyttöjen ja poikien liikuntaharrastukset ja niiden julkinen tuki. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Korpi, P. 2010. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen VOK-lajiliittohankkeissa. Hankekausi 2009–2010. Moniste.
- Koski, P. 2010. Ammatillaisen alkutaival. Liikunta- ja urheiluseurojen kehittämishankkeen (2008–2011) väliraportti. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 240. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Kosonen, H. & Tiikkaja, A. 2008. Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys -loppuraportti. Helsinki: Luovien alojen kehittämissyhistys Diges ry.
- Kouluterveyskysely 2005. Kouluterveys 2005 -kyselyn taulukot. Liikunta, ruokailu ja nukkuminen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 23.2.2011 <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2005/liikunta05.htm>.
- Kouluterveyskysely 2009. Kouluterveys 2009 -kyselyn taulukot. Muut terveystottumukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 23.2.2011 <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/index.htm>.
- Kukkonen, S. 2010. Naisen polku johtajuuteen suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Lasikaton uhmaajat. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Kuntalaki 365/1995.
- Kuntasektorin palkat 2009. Työmarkkinalaitokselta saatu Tilastokeskuksen aineistoon perustuva tieto. 26.5.2011.
- Käypä Hoito -suositus 2010. Aikuisten liikunta. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Käypä Hoito -johtoryhmän asettama työryhmä. Viitattu 24.5.2011 <http://www.terveysportti.fi/xmedia/hoi/hoi50075.pdf>.
- Laakso, L., Nupponen, H., Rimpelä, A. & Telama, R. 2006a. Suomalaisten nuorten liikunta-aktiivisuus. Katsaus nykytilaan, trendeihin ja ennusteisiin. Liikunta & Tiede 1 (43): 4–13.
- Laakso, L., Nupponen, H., Koivusilta, L., Rimpelä, A. & Telama, R. 2006b. Liikkuvaksi nuoreksi kasvaminen on monen tekijän summa. Liikunta & Tiede 2 (43): 4–13.
- Laine, K., Blom, A., Haapala, H., Hakamäki, M., Hakonen, H., Havas, E., Jaako, J., Kulmala, J., Mäkilä, M., Rajala, K. & Tammelin, T. 2011. Liikkuva koulu -hankkeen väliraportti. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 245. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Laine, L. 2004. Naisten urheilun reunaehdoista. Kokemuksia yleisurheilusta ja hiihdosta 1940-luvulle. Teoksessa K. Ilmanen (toim.) Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia 3/2004.
- Laine, L. & Sarje, A. 2002. Suomalaisen naisvoimistelun maailmat. Helsinki: Naisvoimistelun tuki.
- Laitalainen, E., Helakorpi, S. & Uutela, A. 2010. Eläkeikäisen väestön terveystyytyminen ja terveys keväällä 2009 ja niiden muutokset 1993–2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 30/2010. Helsinki: Yliopistopaino.
- Laitinen, A. 1983. Liikunta ja nainen. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasuunnittelun laitos. Opetusministeriön monisteita 10.
- Laitinen, A. 1988. Naistutkimusprojekti liikuntatieteissä. Teoksessa L. Simonen (toim.) Naistutkimuksen ajankohtaisia ongelmia. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tampereen yliopisto. Sarja C 30, 103–113.
- Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 1986. 609/1986.

- Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 2009. 1705/2009.
- Lammi-Taskula, J., Salmi, M. & Parrukoski, S. 2009. Työ, perhe ja tasa-arvo. Sosiaali- ja terveystieteiden selvityksiä 55. Helsinki.
- Lampela, K. 1995. Sukupuolineutraalisuus oppilaitoksissa. Opettajien, rehtoreiden ja koulutoimenjohtajien näkemyksiä oppilaan sukupuolesta. Tutkimus 5/95. Helsinki: Opetushallitus.
- Lee, A. 2010. Economic equality in using sport facility services in Finland. Follow-up study 1999–2009. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielman käsikirjoitus.
- Lehto, A-M. & Sutela, H. 2008. Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehtonen, J. (toim.) 2011. Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa -hanke (TASUKO). Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos.
- Lehtonen, K. 2009. Ohjaajat ja valmentajat lasten ja nuorten seuratoiminnan kehityshankkeissa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 225. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämisyhtiö LIKES.
- Lehmuskallio, M. 2007. Liikuntakulutus kaupunkilaislaisten ja -nuorten liikuntasuhteessa. Turun yliopisto. Annales Universitatis Turkuensis 263. Turku: Turun yliopisto.
- Levin, L. A. & Mattis, M. 2006. Corporate and Academic responses to gender diversity. Equal Opportunities International 25 (1), 60–70.
- Lewis, P. & Simpson, R. 2010. Meritocracy, difference and choice. Women's experiences of advantage and disadvantage at work. Gender in Management: An International Journal 25 (3), 165–169.
- Liikuntalaki 1054/1998.
- Litmanen, P. 2008. Urheilujohtamisen ooppera. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Litzky, B. & Greenhaus, J. 2007. The relationship between gender and aspirations to senior management. Career Development International 12 (7), 637–659.
- Lämsä, A-M. & Hiillos, M. 2008. Career counselling for women managers at mid-career: Developing an autobiographical approach. Gender in Management: An International Journal 23 (6), 395–408.
- Lämsä, A-M., Vanhala, S., Kontoniemi, N., Hiillos, M. & Hearn, J. 2007. Naisjohtajuuden tutkimus Suomessa historiallisesta näkökulmasta. Liiketaloudellinen aikakauskirja 56 (3), 294–321. Saatavilla www-muodossa <http://lta.hse.fi/2007/> (luettu 15.4.2011).
- Lämsä, J. 2009. Lasten ja nuorten urheilu yhteiskunnassa. Teoksessa H. Hakkarainen ym. (toim.) Lasten ja nuorten urheiluvalmennuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 15–42.
- Lämsä, J., Laine, K. & Hakonen, H. 2011. Lisenssiselvitys 2010. Julkaisematon moniste. Jyväskylä: KIHU, LIKES.
- Maabrändiraportti 2010. Tehtävä Suomelle. Miten Suomi ratkaisee maailman viheliäisimpiä ongelmia. Consider it solved. Maabrändiraportti 25.11.2010.
- Majjala, H-M. 2009. Kunnossa kaiken ikää (KKI) -ohjelma. Seurannan tuloksia vuodelta 2008. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 227. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämisyhtiö LIKES.
- Majjala, H-M. 2011. Kunnossa kaiken ikää (KKI) -ohjelma. Seurannan tuloksia vuodelta 2009. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 241. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämisyhtiö LIKES.
- Malvela, M. 2011. Puhelinhaastattelu 15.4.2011.
- Morgan, D. H. J. 1992. Discovering Men. London: Routledge.
- Mäkelä, A. 2006. Kauneuden korostusta vai urheilun arvostusta. Tutkimus naisyleisurheilun uutisoinnista Helsingin Sanomissa vuosien 1983 ja 2005 MM-kilpailujen yhteydessä. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

- Mäkilä, P., Hirvensalo, M. & Parkatti, T. 2008. Iäkkäiden jyvaskyläläisten liikuntaharrastus ja sen muutokset 16 vuoden seuraututkimuksessa. *Liikunta & Tiede* 45 (6): 50–54.
- Mäkinen, J. 2010. Urheilun rakenteet ja tuki Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU. Jyväskylä. KIHU:n julkaisusarja nro 17.
- Nieminen, T. 2008. Tasa-arvobarometri. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 24. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö.
- Nupponen, H., Halme, S. & Parkkisenniemi, S. 2005. Arjen oma liikunta lasten liikunnan perusta. *Liikunta & Tiede* 4 (42): 4–9.
- Nupponen, H., Halme, T., Parkkisenniemi, S., Pehkonen, M. & Tammelin, T. 2010. LAPS Suomen -tutkimus. 3–12-vuotiaiden lasten liikunta-aktiivisuus. Yhteenveto vuosien 2001–2003 menetelmistä ja tuloksista. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja* 239. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Nupponen, H. & Telama, R. 1998. Liikunta ja liikunnallisuus osana 11–16-vuotiaiden eurooppalaisten nuorten elämäntapaa. *Liikuntakasvatuksen julkaisuja* 1. Jyväskylä: Liikuntakasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Olympiakomitea 2011a. Tukiurheilijoiden sukupuolijakaumat. Kirjallinen tiedonanto sähköpostilla olympiakomitean tiedottaja Sari Tuunaiselta ja toimistos sihteeri Leila Jäntiltä 16.6.2011.
- Olympiakomitea 2011b. URA-opiskeluapuraha lähes 90 urheilijalle. Saatavilla [www-muodossa http://www.noc.fi/?x2008=3452210](http://www.noc.fi/?x2008=3452210) (viitattu 5.7.2011).
- Opetushallitus. 2011. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitus – yksikköhintojen ja rahoituksen määräytyminen vuonna 2011. Oppaat ja käsikirjat 1. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011a. Liikuntajärjestöjen toiminta-avustukset. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2011b. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 1. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011c. Valtion liikuntaneuvoston arvioinnit 2010. Valtion liikuntapoliittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. Liikunnan edistämisen linjoista annetun valtioneuvoston periaatepäätöksen ja sen toteutumisen arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 3. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetusministeriö 2005. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen ja sukupuolivaikutusten arviointi liikunta-alalla. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 23. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö 2009a. Sukupuolten tasa-arvo opetusministeriön tehtäväalueilla. Opetusministeriön politiikka-analyysseja 6. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö 2009b. Valtakunnallisten lajiliittojen tulosperusteisten määrärahojen kehittäminen. Opetusministeriön työryhmän muistioita ja selvityksiä 27. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö 2010a. Sanoista teoiksi. Huippu-urheilutyöryhmän ajatuksia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 13. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö 2010b. Kuntien liikuntatoimen talous- ja henkilöstötietoja vuosilta 2006–2009. Opetusministeriön julkaisuja 15. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö 2010c. Liikkuva koulu -hanke. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 4. Helsinki: Opetusministeriö.
- Owen, N., Healy, G.N., Matthews, C.E. & Dunstan, D.W. 2010. Too much sitting. The population health science of sedentary behaviour. *Exercise & Sport Sciences Review* 38 (3), 105–113.

- Paavola, M. 2003. Korkokengillä vai nappiksilla. Tutkimus naiseuden ja jalkapalloilun yhdistämisestä. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Palloliitto 2007. Tyttö- ja naisjalkapallon F.U.N. -projektin 2001–2006 loppuraportti. Suomen Palloliitto.
- Palomäki, S. & Heikinaro-Johansson, P. 2010. Liikunnan oppimistulosten seuranta-arviointi perusopetuksessa 2010. Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportit 4.
- Parvikko, T. 1990. Conceptions of gender equality. Similarity and difference. Teoksessa M. Keränen (toim.) Finnish "Undemocracy" – Essays on Gender and Politics. Books from the Finnish Political Science Association 12, 89–111.
- Pelanteri, A. 2010. Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2009. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 26. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Pelkonen, P. 2009. Naisista naisille. Urheilevien naisten representaatiot suomalaisissa naistenlehdissä. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Peltonen, M., Harald, K., Männistö, S., Saarikoski, L., Peltomäki, P., Lund, L., Sundvall, J., Juolevi, A., Laatikainen, T., Aldén-Nieminen, H., Luoto, R., Jousilahti, P., Salomaa, V., Taimi, M. & Vartiainen, E. 2008a. Kansallinen FINRISKI 2007 -terveystutkimus. Tutkimuksen toteutus ja tulokset. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 34/2008.
- Peltonen, M., Harald, K., Männistö, S., Saarikoski, L., Lund, L., Sundvall, J., Juolevi, A., Laatikainen, T., Aldén-Nieminen, H., Luoto, R., Jousilahti, P., Salomaa, V., Taimi, M. & Vartiainen, E. 2008b. Kansallinen FINRISKI 2007 -terveystutkimus. Tutkimuksen toteutus ja tulokset: Taulukkoliite. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 35/2008.
- Petäjäniemi, T. 1998. Tasa-arvo. Saavutuksia ja haasteita. Teoksessa J. Tarkki & T. Petäjäniemi (toim.) Tasa-arvo. Saavutuksia ja haasteita. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran julkaisusarja 187. Jyväskylä: Atena, 13–76.
- Pfister, G. 2003. Kaupan paljasta pintaa. Anna Kournikova ja urheilu tavarana. Suomentaja Esa Sironen. Teoksessa H. Roiko-Jokela & E. Sironen (toim.) Kynäniekkoja, kivinyrkkejä, mäki-matteja. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja. Jyväskylä: Atena, 152–166.
- Pirinen, R. 1993. Hymyn takana piilee voimanainen. Naisurheilijahahmojen representoimat naisedet naistenlehdissä 1950-luvulta 1980-luvulle. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Lisensiaatintyö.
- Pirinen, R. 2006. Urheileva nainen lehtiteksteissä. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1138.
- Ponto, E., Pehkonen, M., Penttinen, S. & Nupponen, H. 2010. Nuoren aikuisen liikunnan motiivina hyvä olo – esteenä kiireinen arki. Liikunta & Tiede 4 (47): 11–16.
- Prince, S. A., Adamo, K. B., Hamel, M. E., Hardt, J., Gorber, S. C. & Tremblay, M. 2008. A comparison of direct versus self-reported measures for assessing physical activity in adults: a systematic review. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity 5:56.
- Puronaho, K. 2006. Liikuntaseurojen lasten ja nuorten liikunnan markkinointi. Tutkimus lasten ja nuorten liikunnan tuotantoprosessista, resursseista ja kustannuksista. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Jyväskylä studies in business and economics 52.
- Puukko, Soili. 2005. Naisten tie sinisille kilpakentille. Tutkimus naisten kilpapurjehduksesta 1900-luvun Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rantalaiho, L. 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino.
- Rantalaiho, L. 1997. Contextualizing Gender. Teoksessa L. Rantalaiho & T. Heiskanen (toim.) Gendered Practices in Working Life. Lontoo: MacMillan, 16–30.

- Rasinaho, M., Hirvensalo, M., Leinonen, R., Lintunen, T. & Rantanen, T. 2007. Motives for and Barriers to Physical Activity Among Older Adults With Mobility Limitation. *Journal of Aging and Physical Activity* 15 (1): 90–102.
- Salibandyliitto 2011. Lajiesittely. Mitä salibandy on? Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <http://salibandy.net/laji-info/salibandyn-esittely> (viitattu 2.5.2011).
- Sarje, A. 2011. Telinevoimistelu ja maamme voimisteluliikkeen naisihanne. Esitelmä seminaarissa Liikunta ja sukupuoli. Liikuntahistorian tutkijaseminaari. Jyväskylän yliopisto. Historian ja etnologian laitos 25.5.2011.
- Senioriliikuntatutkimus 2007–2008. Aikuiset 66–79-vuotiaat. SLU:n julkaisusarja 2/08. Helsinki: Suomen Kuntoliikuntaliitto, Kunto ry.
- Simola, A. 2007. Naisten nousu golfviheriöille. Tutkimus naisten asemasta suomalaisessa golfkulttuurissa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Simola, M. 2007. Johdatus tutkielman tekemiseen. Teoksessa Liikunnan yhteiskuntatieteiden opinnäyteopas. Jyväskylä: Kopijyvä, 7–40.
- Sipilä, P. 1998. Sukupuolitettu ihminen. Kokonainen etiikka. Onko sukupuoli oikein. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Sisäasiainministeriö 2011. Yhdenvertaisuus. Saatavilla [www-muodossa](http://www.yhdenvertaisuus.fi/) <http://www.yhdenvertaisuus.fi/> yhdenvertaisuus/ (viitattu 27.1.2011).
- Sjöholm, K. 2010. Liikunta kunnassa, lainsäädäntö ja tasa-arvo. *Moniste* 28.6.2010.
- Sjöholm, K. 2011. Nykytilan määrällinen tarkastelu. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) www.kunnat.net (viitattu 13.5.2011).
- SLU 2009. SLU-yhteisö. Sähköpostilla saadut tiedot Juha Beurlingilta 3.2.2011.
- SLU 2010. Application to host the 6th IWG World Conference on Women and Sport 2014 in Helsinki, Finland and IWG Secretariat and Co-Chair 2010–2014. Finnish Sports Federation, Finnish Ministry of Education, City of Helsinki, City of Espoo, City of Vantaa, Helsinki Convention Bureau, Finland Convention Bureau. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <http://www.slu.fi/materiaalit/asiakirjat/> (viitattu 2.5.2011).
- SLU 2011. LiikunNaiset verkostot. Suomen Liikunnan ja Urheilun internet-sivut http://www.slu.fi/reilu_peli/tasavertaisuus/verkostot/suomalainen/ (viitattu 23.5.2011).
- Soini, A., Mehtälä, A., Sääkslahti, A., Tammelin, T., Villberg, J. & Poskiparta, M. 2011. Physical activity levels of Finnish 3-year-old children using actigraph accelerometers. . International Congress on Enhancement of Physical Activity of Children and Youth. Vuokatti, Finland 7.–9.4.2011. Congress proceedings, 47.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Sukupuolisilmälasit käyttöön. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 43. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ståhlberg, R. 2007. Ohjaus sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen tukena. Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Saatavilla [www-muodossa](http://urn.fi/) <http://urn.fi/> URN:NBN:fi:ju-2009471380 (viitattu 4.4.2011).
- SUL 2011. Tyttö- ja naisurheilun kehittämisohjelma. Suomen Urheiluliiton internet-sivut <http://www.sul.fi/sivut/tytto-ja-naisyleisurheilun-kehittamisohjelma>, viitattu 23.5.2011.
- Suomen Valmentajat 2011. Suomen valmentajien jäsenistön sukupuolijakaumat. Sähköpostilla saadut tiedot yhteyspäällikkö Taru Alangolta 4.4.2011.
- Talousarvio 2011. Valtion talousarvioesitykset. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) http://193.208.71.163/indox/tae/2011/frame_2011.html (viitattu 16.5.2011).

- Tammelin, T., Ekelund, U., Remes, J. & Näyhä, S. 2007. Physical activity and sedentary behaviors among Finnish youth. *Medicine and Science in Sport and Exercise* 39 (7), 1067–1074.
- Tammelin, T. & Karvinen, J. (toim.) 2008. Fyysisen aktiivisuuden suositus kouluikäisille 7–18-vuotiaille. Helsinki: Opetusministeriö ja Nuori Suomi ry.
- Tanhua, I. & Leinonen, E. 2011. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kunnissa ja valtionhallinnossa. Valtavirtaistaminen käytäntöön -hankkeen alkukartoitus.
- Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 2009. Euroopan unioni tasa-arvoa tekemässä. TANE-julkaisuja 13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Teräs, L. 2007a. Oulun kaupungin liikuntavirasto. Talousarvion suvaus. Oulu: SINNI voimavarakeskus.
- Teräs, L. 2007b. Onko sukupuolella väliä Pohjois-Pohjanmaalla? Maakuntaohjelman sukupuolivaikutusten arviointi. Kuvaus Pohjois-Pohjanmaan maakuntaohjelman 2007–2010 suvauksesta. Teoksessa M-L. Haataja & J. Matinmikko (toim.) Tasa-arvo käytännöksi. Työkaluja projektityöhön. Kajaani: Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus.
- Teräs, L. 2009. Liikuntaviraston talousarvion 2009 suvaus. Oulun kaupunki, Liikuntavirasto. Oulu: SINNI voimavarakeskus.
- Tiihonen, A. 2001. SuVaa valmennukseen. Sukupuoli- ja urheiluvalmennus. Suomen Liikunta ja Urheilu ry. SLU-julkaisusarja 7/01. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu.
- Tiihonen, A. 2002. Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa. Oikeita miehiä – ja urheilijoita. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 134. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Tikander, V. 2011. Urheilijamäärät kisoittain ja lajeittain. Tiedonanto sähköpostilla 2.3.2011. Suomen Urheilukirjaston tietopalvelu.
- Tilastokeskus 2006a. Liikunnan osuus taloudesta nousussa. Saatavilla [www-muodossa http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_10_06_liikunta.html](http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_10_06_liikunta.html) (viitattu 16.5.2011).
- Tilastokeskus 2006b. Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien kulutus [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3533. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla [www-muodossa http://www.stat.fi/til/ktutk/index.html](http://www.stat.fi/til/ktutk/index.html) (viitattu 16.5.2011).
- Tilastokeskus 2009. Suomen virallinen tilasto (SVT): Kuntien ja kuntayhtymien talous ja toiminta [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-1692. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla [www-muodossa http://www.stat.fi/til/ktt/tau.html](http://www.stat.fi/til/ktt/tau.html) (viitattu 16.5.2011).
- Tilastokeskus 2010. Suomen virallinen tilasto (SVT): Yritysrekisterin vuositalasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6214. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla [www-muodossa http://www.stat.fi/til/syr/tau.html](http://www.stat.fi/til/syr/tau.html) (viitattu 16.5.2011).
- Toroi, M. 2007. Tasa-arvoinen urheilumedia. Naisurheilun asema television urheilu-uutisissa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Tremblay, M. S. 2011. Measure and measure carefully. To interpret, intervene and inform physical activity strategies. International Congress on Enhancement of Physical Activity of Children and Youth. Vuokatti, Finland 7.–9.4.2011. Congress proceedings, 18–19.
- Tulisalo, E. 1984. Kunnan liikuntavirkailijan tausta ja työ. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 60/2010. Yrittäjyyskatsaus 2010. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ- ja yrittäjyys. 60/2010.
- Vaikuttaako sukupuoli 2000. Työsopimuslakiesityksen arviointia tasa-arvonäkökulmasta. Tasa-arvojulkaisuja 2008:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvovaltuutetun toimisto.
- Valtioneuvoston hankerekisteri 2008. Hankenumero OPM081:00/2008.

- Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Valtiovarainministeriö 2009. Naisten urakehityksen edistämisen loppuraportti. 15.1.2009. VM067:00/2008.
- Vanhala, S. & Pesonen, S. 2008. Työstä nauttien. SEFE:een kuuluvien nais- ja miesjohtajiennäkemyksiä työstään ja urastaan. NASTA-projekti. Helsingin kaupakorkeakoulun julkaisuja B-87.
- Varhaiskasvatuksen liikunnan suositukset 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetusministeriö, Nuori Suomi ry. Saatavilla www-muodossa http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1065061 (viitattu 6.9.2011).
- Vehviläinen, H. 2008. Alussa oli mimmiliiga. Naisten jalkapalloilun muutos Suomessa vuosina 1971–2006. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Vehviläinen, H. & Itkonen, H. 2009. Mimmiliigasta maailmalle. Tutkimus suomalaisen jalkapalloilun muutoksesta. Joensuu: Kustannusyhtiö Ilias.
- Vuori, M., Ojala, K., Tynjälä, J., Villberg, J., Välimaa, R. & Kannas, L. 2007. Saavutetaanko liikuntasuositukset. 11-, 13- ja 15-vuotiaiden liikunta ja tärkeimmät liikuntasyt WHO-koululaistutkimuksessa vuonna 2006. Liikunta & Tiede 2 (44): 10–14.
- Välimäki, S., Lämsä, A-M. & Hiillos, M. 2008. Millainen mies on menestyvän naisen takana? Jyväskylän yliopiston taloustieteiden tiedekunta. Working Paper n:o 351/2008. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, taloustieteiden tiedekunta.
- Wajcman, J. 1996. Desperately seeking differences: Is management style gendered? *British Journal of Industrial Relations*, 34 (3): 333–349.
- Wajcman, J. 1998. *Managing Like a Man. Women and Men in Corporate Management*. Pennsylvania: University Park.
- White, B. 1995. The career development of successful women. *Women in Management Review* 10 (3), 4–15.
- WILD 2011. Women International Leadership Programme. Hankkeen internet-sivut, viitattu 5.7.2011 <http://www.wildsports.eu/>.
- Yhdenvertaisuuslaki 2004. 21/2004.
- Zacheus, T. & Järvinen, T. 2007. "Opettaja pisti suksisauvalla selkään." Vuosina 1923–1988 syntyneiden suomalaisten kielteisiä koululiikuntakokemuksia. *Kasvatus* 1, 17–28.
- Zacheus, T. 2009. Liikunnan merkitykset vuosina 1923–1988 syntyneiden suomalaisten nuoruudessa. *Liikunta & Tiede* 6 (46): 34–40.

Liite 1. Kuntien liikuntatoimen puhelinkyselyyn vastanneet henkilöt

- Espoo: liikuntajohtaja Mauri Johansson (25.3.2011)
- Helsinki: suunnittelija Pekka Jyrkiäinen (15.4.2011)
- Jyväskylä: liikuntajohtaja Pekka Sihvonen (19.4.2011)
- Oulu: vs. liikuntajohtaja Niina Epäily (25.3.2011)
- Tampere: liikuntatoimenjohtaja Pekka Paavola (2.5.2011)
- Turku: liikuntajohtaja Arto Sinkkonen (2.5.2011)
- Vantaa: liikuntapalvelupäällikkö Pirkko Nurmi (19.4.2011)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2011 ilmestyneet

- 1 Toiminta- ja taloussuunnitelma 2012–2015
- 2 Tutkimuksen tuottavuuden kehitys Suomen yliopistoissa
- 3 Valtion liikuntaneuvoston arvioinnit 2010
- 4 Tieto käyttöön. Tiekartta tutkimuksen sähköisten tietoaineistojen hyödyntämiseksi
- 5 Report on Cultural Exports 2008
- 6 Terveyttä edistävä liikunta kunnissa; Perusraportti 2010
- 7 Kvalitetsrekommendation för de allmänna biblioteken
- 8 Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta/Statsrådets redogörelse om kulturens framtid
- 9 Opetustoimen henkilöstökoulutus osaamisen voimavarana. Muistio opetustoimen henkilöstökoulutuksen hyviin käytänteisiin ja kehittämistoimiin
- 10 Korkeakoulut 2010
- 12 Kansainvälisten julkaisu- ja viittaustietokantojen käyttö suomalaisen tiedepolitiikan suunnittelun apuna
- 13 Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen
- 14 International Evaluation of the National Library of Finland
- 15 Suomalaisten fyysinen aktiivisuus ja kunto 2010; Terveyttä edistävän liikunnan nykytila ja muutokset
- 16 Effectiveness indicators to strengthen the knowledge base for cultural policy
- 17 Genomslagsindikatorer som redskap för kunskapsbaserad styrning
- 18 Kansallinen digitaalinen kirjasto – yhteistyössä ja yhteentoimivasti
- 19 Suomen Unesco – järjestölinjaus. Enemmän kuin osiensa summa
- 20 Kulttuurivienti näkyy, uudistaa ja vaikuttaa; Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelman 2007–2011 loppuraportti
- 21 Yleinen kirjasto kuntalaisten toimissa; Tutkimus kirjastojen hyödyistä kuntalaisten arkielämässä
- 22 Vuosikertomus 2010
- 23 Årsöversikt 2010
- 24 Annual report 2010
- 25 Fostran till globalt ansvar; Centrala resultat av projektet åren 2007–2009
- 26 The National Digital Library - collaborating and interoperating
- 30 Ikäihmisten liikunnan kansallinen toimenpideohjelma; Liikunnasta terveyttä ja hyvinvointia

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet
Ministry of Education and Culture
Ministère de l'Éducation et de la culture

Julkaisumyynti

Kopijyvä Oy (y-tunnus 0289075-6)
verkkokauppa: www.kopijyva.fi/kopistore
julkaisumyynti@kopijyva.fi
puhelin: (017) 266 2600
Myllykatu 8, 70110 KUOPIO
vain verkkokauppamyynti

ISBN 978-952-263-073-5 (nid./hft.)
ISBN 978-952-263-074-2 (PDF)
ISSN-L 1799-0343
ISSN 1799-0343 (painettu/print)
ISSN 1799-0351 (PDF/Online)